

Musiqi

**METODİK
VƏSAİT**

7

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadیرiz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu!
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

OQTAY RƏCƏBOV, NAZİM KAZIMOV,
AYTƏN BABAYEVA

MUSİQİ 7

*Ümumtəhsil məktəblərinin
7-ci sinfi üçün Musiqi fənni üzrə dərslərin*

METODİK VƏSƏİTİ

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
tahsil_az@yahoo.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığa görə əvvəlcədən təşəkkür edirik!

BAKİ-2018

MÜNDƏRİCAT

Giriş	3
İzahat vərəqi	4
VII sinif «Musiqi» fənni üzrə illik planlaşdırma	10
Məzmun standartlarının və inteqrasiyanın tətbiqi	13

MUSİQİ OBRAZI

1. Musiqi obrazı və xarakter	14
2. Musiqi obrazlarında xarakter dəyişikliyi	16
3. Dram tamaşaları və musiqi obrazı	18
4. Operetta və musiqi obrazı	20
5. Azərbaycan mahnılarında məkan obrazı	22
6. Musiqi obrazları rus və Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında	24
7. Azərbaycan xalq rəqslərində musiqi obrazları	26
8. Keçilmiş mövzuların təkrarı və I Kiçik Summativ Qiymətləndirmə	27

MUSİQİ OBRAZI (davamı)

9. Bəstəkar mahnılarında layla xarakteri	28
10. Xalq musiqisində layla obrazı	30
11. Proqramlı musiqi və musiqi obrazı	32
12. Miniatur və musiqi obrazı	34
13. Keçilmiş mövzuların təkrarı	35
14–15. Sınıf konsertinə hazırlıq	35
16. Böyük Summativ Qiymətləndirmə	35

MUSİQİ DRAMATURGİYASI

17. Qara Qarayevin «Yeddi gözəl» baletinin dramaturgiyası	36
18. Arif Məlikovun «Məhəbbət əfsanəsi» baletinin dramaturgiyası	38
19. Oratoriya və dramaturgiya	40
20. Əşrəf Abbasovun «Qaraca qız» baletinin dramaturgiyası	42
21. Müslüm Maqomayevin «Şah İsmayıl» operasının dramaturgiyası	44
22. Əfrasiyab Bədəlbəylinin «Qız qalası» baletinin dramaturgiyası	46
23. Musa Mirzəyevin «Romantik vals-poema»sı və İohann Ştrausun «Vyana meşəsinin nağılları» əsərlərinin dramaturgiyası	48
24–25. Keçilmiş mövzuların təkrarı və Kiçik Summativ Qiymətləndirmə	49

MUSİQİ DRAMATURGİYASI (davamı)

26. Vətən mövzusu və musiqi	50
27. Fikrət Əmirovun «Sevil» operasının dramaturgiyası	52
28. Fikrət Əmirovun «Sevil» operasından «Dilbərin nəğməsi» ilə Jorj Bizenin «Karmen» operasında Karmenin «Xabanera»sı arasında əlaqələr	54
29. Böyük Vətən müharibəsi obrazı və musiqi	56
30. Cövdət Hacıyevin «Sülh uğrunda» simfonik poemasının dramaturgiyası	58
31. Migel de Servantesin və Qara Qarayevin eyniadlı «Don Kixot» əsərlərinin dramaturgiyası	60
32. Respublika Günü	62
33. Keçilmiş mövzuların təkrarı	63
34. Sınıf konsertinə hazırlıq və Böyük Summativ Qiymətləndirmə	64
Musiqi repertuarı	66

GİRİŞ

Musiqi kurikulumu və onun xarakterik cəhətləri. Musiqi kurikulumu ümumtəhsil məktəblərində musiqi təlimi və tərbiyəsinin, musiqi mədəniyyətinin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi məqsədlərinin reallaşdırılmasına xidmət etməklə musiqi fənni üzrə ümumtəhsil nəticələrinə nail olmaq istiqamətində fəaliyyətləri əhatə edən konseptual xarakterli sənəddir. Bu kurikulumda şagirdlərin cəmiyyətdə incəsənətin rolunu dərk etmələri, onların bədii zövqünün, musiqi üzrə bacarıq və vərdişlərinin inkişafı, fəal dinləyici kimi yetişmələri, mənəvi aləmlərinin zənginləşdirilməsi nəzərdə tutulur.

Musiqi kurikulumu dərslərin, fənnin tədrisi metodikasının hazırlanması, tədris materiallarının planlaşdırılması və müəllim hazırlığının təkmilləşdirilməsi üçün hazırlanacaq təlimatların, metodik vəsaitlərin əsasını təşkil edir.

Tələbyönümlülük, nəticəyönümlülük, şagirdyönümlülük, sistemlilik və integrativlik kimi prinsiplərə əsaslanan bu kurikulum şagirdlərin təlim nailiyyətlərini müntəzəm olaraq qiymətləndirməyi, onların inkişafının izlənməsini nəzərdə tutur, şagirdlərə musiqi təlimi üzrə gündəlik həyatda vacib olan bacarıqların mənimsənilməsinin zəruriliyini şərtləndirir.

Fənnin əhəmiyyəti, məqsəd və vəzifələri. Milli musiqi və mədəniyyət tariximizin, incəsənət sahəsində qədim köklərə malik ənənələrimizin öyrənilməsi, böyüməkdə olan nəslin estetik, hissi-emosional tərbiyəsinin gücləndirilməsi, ümumi intellektual səviyyənin inkişafı, istedadlı şagirdlərin aşkara çıxarılması kimi əsas tələblərin yerinə yetirilməsində musiqi təlimi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Mənəvi-estetik təsirinə, didaktik mahiyyətinə, vətənpərvərlik, humanizm, dostluq ruhunda tərbiyəedici təsir qüvvəsinə görə müstəsna əhəmiyyət kəsb edən bu fənn çox böyük imkanlara malikdir. Musiqi təlimi prosesində istinad edilən müxtəlif janrlara aid nümunələr şagird şəxsiyyətinin idrakı, psixomotor cəhətdən inkişafına, mənəvi-emosional cəhətdən zənginləşməsinə zəmin yaradır.

Ümumtəhsil məktəblərində «Musiqi» fənninin əsas məqsədi milli və bəşəri sənət nümunələri əsasında şagirdlərdə musiqi mədəniyyətinin formalaşdırılması və inkişafını təmin etməkdən ibarətdir.

«Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu)» sənədində göstərilmişdir ki, ümumtəhsil məktəblərində musiqi fənninin tədrisi prosesində:

- İbtidai təhsil pilləsində şagirdlərin musiqi növlərinin forma, janr, üslub və ifadə vasitələri, xalqımızın musiqi tarixi haqqında ümumi məlumatlarla tanış olmaları, yaradıcı-estetik fəaliyyətlə bağlı (mahnı oxumaq, rəqs etmək və s.) ən sadə ilkin bacarıqlara yiyələnmələri təmin edilir, onlarda bədii zövq, estetik mədəniyyət, milli musiqi, habelə ümumbəşəri musiqi nümunələrinə maraq, yaradıcılığa meyil, mücərrəd və obrazlı təfəkkür, əməksevərlik və digər iradi keyfiyyətləri formalaşdırılır.

- Əsas təhsil pilləsində ibtidai təhsil pilləsi üzrə təyin olunmuş fəaliyyətlər inkişaf etdirilməklə milli musiqi tariximizin ən zəruri məqamları, görkəmli şəxsiyyətləri haqqında məlumatlarla, aşıq musiqisi, muğamlar, dünya musiqi mədəniyyətinin geniş yayılmış nümunələri ilə tanışlıq, xorla ifa və vokal vərdişlərinin mənimsənilməsi, musiqinin qavrama mədəniyyətinin formalaşdırılması, şagirdlərin səs imkanları, arzu və istəkləri nəzərə alınmaqla ifaçılığa cəlb olunmaları təmin edilir.

İZAHAT VƏRƏQİ

«Musiqi» fənni üzrə dərslik komplekti dərslik və müəllim üçün metodik vəsaitdən ibarətdir.

Müəllim üçün metodik vəsait. Bu vəsaitdə V və VI siniflərdə olduğu kimi, hər bir dərsin mövzusu, məzmun standartları, inteqrasiya, iş üsulları, gündəlik planlaşdırma nümunələri, qiymətləndirmə cədvəli, eyni zamanda musiqi repertuarı öz əksini tapmışdır.

Dərsə hazırlaşan müəllim məktəblilərin biliyini, qavrama qabiliyyətini və yaş xüsusiyyətlərini nəzərə almalı, yeni mövzunun yaxşı mənimsənilməsi üçün müxtəlif əyani, texniki və köməkçi vəsaitlərdən istifadə etməyi bacarmalıdır.

Şagirdlərin biliyinin qiymətləndirilməsi «5» ballıq qiymət sisteminə əsaslanır. Bu zaman aşağıda göstərilən meyarları nəzərə almaq məsləhətdir:

1. Musiqinin ifası (mahnının ifası, sadə musiqi alətlərində çalma);
2. Sual-cavabla mövzunun əhatə olunması;
3. Yeni ideya və təkliflərin irəli sürülməsi;
4. Əməkdaşlıq, qrup işində fəallıq və təşəbbüs göstərilməsi;
5. Problemin həllinə yaradıcı yanaşma, ümumiləşdirmə bacarığı, təqdim etmə və s.

Hər bir məzmun vahidinin sonunda məktəblinin əldə etdiyi nailiyyətləri yoxlamaq üçün yazılı, şifahi və musiqili testlərdən istifadə etmək məsləhət görülür.

Dərslikdə mövzuların məzmununa uyğun məlumatlar, illüstrasiyalar, bəstəkarların portretləri, mahnıların mətni, tapşırıqlar, suallar öz əksini tapmışdır.

Dərslik hazırlanarkən aşağıdakı pedaqoji prinsiplərə riayət olunmuşdur: mövzuların və musiqi materialının şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərinə uyğun gəlməsi, dərslərin məzmununun gender, etnik irq və din məsələlərinə həssaslıqla yanaşmaqla seçilməsi, biliklərin dəqiq olaraq elmə əsaslanması, dərs mövzularının sadə, lakin maraqlı, cəlb edici olması, dərslikdəki şəkil və illüstrasiyaların mövzulara uyğun olması, bütün dərslik boyu vahid dizayn üslubunun və dərslərin məzmununa uyğunluğunun gözlənilməsi, mövzu baxımından digər fənlərlə əlaqələrin yaradılması, nəhayət, qəbul olunmuş «Musiqi» üzrə məzmun standartlarına əsaslanması.

Hər bir dərsdə VI sinifdə verilmiş (yaxud müəllimin şəxsi təşəbbüsü ilə məsləhət görülən) qiymətləndirmə cədvəlindən istifadə etmək olar:

QIYMƏTLƏNDİRMƏ CƏDVƏLİ

Nö	Meyarlar/ Qrup	I (zəif)	II (orta)	III (yaxşı)	IV (əla)
1.	Öz fikrini ifadə edir				
2.	Musiqi nümunələrini müqayisə edir				
3.	Mövzu ilə əlaqədar nəticə çıxarır				
4.	Təqdimat edir (şifahi və yazılı)				
5.	Mahnı melodiyalarını təmiz oxuyur				
6.	Musiqiyə uyğun rəqs edir, ritm tutur				
7.	Mahnının xanə ölçülərini, tonallığını müəyyən edir				

Dərsin təchizi. «Musiqi» fənni üzrə dərs prosesində şagirdlərin mənimsədikləri bilik, bacarıq və vərdislərdən, dərslikdən, musiqi aləti kimi fortepianodan, not materialından, portret və şəkillərdən, sxem və plakatlardan, texniki vasitə kimi kompüterdən, maqnitofon və diskdən, DVD-pleyerdən və digər əlavə köməkçi vasitələrdən istifadə olunmalıdır.

Təlimin təşkilinin forma və üsulları barədə tövsiyələr

Humanist və demokratik prinsiplər üzərində qurulan müasir təhsil sistemi təlimin artıq pedaqogika elminə məlum olan ənənəvi formalarının təkmilləşdirilməsini, eyni zamanda təlim prosesində yaradıcılıqla tətbiq oluna bilən qeyri-standart formalardan istifadəni tələb edir.

Hazırkı musiqi təliminin məzmunu, onu təşkil edən standartlar elə qurulmuşdur ki, bunların reallaşdırılması yeni formalar tətbiq edilmədən mümkün deyil. Ona görə də hər bir standartda fərdi yanaşmaqla konfrans, seminar, müzakirə-diskussiya, ekskursiya xarakterli dərs formalarından istifadə olunması məqsədəuyğun sayılır.

Konfrans dərs forması. Bu dərs forması təlim prosesində hər hansı bir geniş mövzu mənimsədildikdən sonra tətbiq edilə bilər. Belə dərsi sinifdə, yaxud məktəbin zalında təşkil etmək mümkündür.

Bunun üçün sinif 2 yerə bölünür. 45 dəqiqənin 20 dəqiqəsi bir qrupa, digər 20 dəqiqəsi isə o biri qrupa ayrılır. Yerdə qalan 5 dəqiqəni müəllim dərsin yekunlaşdırılmasına sərf edir.

Birinci 20 dəqiqədə 1-ci qrup mövzu ilə əlaqədar suallar verir, o biri qrup isə həmin sualları cavablandırır. Sonrakı 20 dəqiqədə qruplar öz yerlərini dəyişirlər. 40 dəqiqə bitdikdən sonra müəllim qalan 5 dəqiqə ərzində konfransın səviyyəsini, fəal olanları və düzgün cavab verənləri qeyd edir, onları qiymətləndirir.

Müzakirə-diskussiya dərslərində sinifdəki bütün şagirdlər hər hansı bir mövzunun müzakirəsində iştirak edirlər. Müzakirə prosesində məktəblilərin hər biri mövzu ilə əlaqədar fikirlərini söyləmək imkanı qazanırlar. Bu dərs forması şagirdlərdə əməkdaşlıq etmək, fikir mübadiləsi aparmaq, başqalarının rəy və mülahizələrinə hörmətlə yanaşmaq və ümumiləşdirmə bacarıqlarının formalaşmasına müsbət təsir göstərir.

Ekskursiya dərs forması. Ekskursiya dərs formasının başlıca əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, təlim materialının bilavasitə əyani surətdə tədrisinə əlverişli şərait yaranır. Belə dərslər ev-muzeylərdə, teatrlarda aparıla bilər. Ekskursiya – dərslərdə şagirdlər dərs prosesində əldə etdikləri məlumatları əyani müşahidə edir, daha təfərrüatlı biliklər qazanır, onları təkrarlayır, tətbiq edir, dünyagörüşlərini genişləndirirlər.

Müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq, «Musiqi» fənninin tədrisində istifadə olunan yeni təlim üsullarını aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- İnsert;
- BİBÖ;
- Beyin həmləsi;
- Venn diaqramı.

İnsert metodu. Bu, işarələr sistemindən istifadə edib düzgün cavab axtarılması metodudur.

Dərstdə informasiya xarakterli mətnləri oxuyub, seçmək üçün şagirdlərə müəyyən mətn paylanır. Məndə hər bir abzasın qarşısında aşağıdakı işarələrdən biri qoyulur:

«?» – məlumat başa düşülmür;

«B» – əvvəl bildiklərim;

«+» – yeni məlumat;

«-» – əvvəl bildiklərimi inkar edən biliklər.

Beləliklə, bütün siniflə ümumiləşdirmələr aparılır, məlumatın şagirdlərə nə dərəcədə aydın olduğu və ya aydın olmadığı aydınlaşdırılır, eləcə də onlar üçün yeni biliklər müəyyənləşdirilir və izah edilir.

Beyin həmləsi. Bu metod tətbiq edilərkən şagirdlərin sərbəst fikirlərindən istifadə olunur. Bunun üçün müəllim bütün sinfi müəyyən bir problemlə əlaqədar fikir söyləmək üçün səfərbər edir. Şagirdlər qısa müddətdə bu problemlə əlaqədar bildiklərini söyləyirlər. Müəllim fikirlərin hamısını dinləyir, lakin onları şərh etmir. Sonra bu fikirlər müəllim tərəfindən təhlil və izah edilir.

Bu metodun məqsədi az vaxtda şagirdlərdən daha çox fikir toplamaq və onları ümumiləşdirməkdir.

BİBÖ cədvəli. Bu metodun tətbiqində məqsəd əvvəlki bilik və təcrübə ilə yeni bilik arasında əlaqə yaratmaqdır. Bu metod beyin həmləsi üsulu ilə başlaya bilər. Sinif cütlərə və ya qruplara bölünür, mövzu elan edilir. Mövzu ilə bağlı olan yeni söz və terminlər aydınlaşdırılıb cədvəldə yerinə yazılır.

Bilirəm	İstəyirəm biləm	Öyrəndim

Bundan sonra cütlər və ya qruplar müəllimlə mövzu ətrafında fikir mübadiləsi aparır və ümumiləşdirilmiş fikir lövhədəki cədvəldə qeyd olunur.

Venn diaqramı. Venn diaqramı iki kəsişən çevrədən ibarətdir. Müxtəlif mövzularda olan oxşar cəhətlər müəyyənləşir və bu çevrələrin kəsişən hissəsində yazılır. Çevrələrin kəsişməyən hissələrində isə mövzuların fərqli cəhətləri qeyd olunur.

Mövzuların sayından asılı olaraq bu çevrələr arta bilər.

Müəllimin təlim fəaliyyətinin planlaşdırılmasına dair nümunələr

Planlaşdırma hər bir fənn müəlliminin, o cümlədən musiqi müəlliminin qarşısında duran vacib vəzifələrdən biridir. Planlaşdırma dərslərin məqsədlərini müəyyənləşdirir və müəllimin mövzu ilə əlaqədar fəaliyyətini düzgün istiqamətləndirir. İllik planlaşdırmada tədris vahidlərinə uyğun olaraq, hər bir dərslərin mövzusu və ona ayrılan saat miqdarı qeyd olunur. Tədris vahidləri məzmun standartlarına uyğun olaraq müəyyən edilir və onların ardıcılıq prinsipləri müəyyənləşdirilir. Bu zaman sadədən mürəkkəbə olan məzmun ardıcılığı, zamanla əlaqədar xronoloji ardıcılıq, eyni zamanda məntiqi ardıcılıq gözlənilməlidir. Tədris vahidinə uyğun saatlar müəyyənləşdirilərkən mövzuların əhəmiyyətliyi, həcmi və mürəkkəbliyi, eyni zamanda şagirdin maraqları da nəzərə alınmalıdır. Musiqi müəllimi illik, yarımillik, həm də gündəlik dərslərin planlaşdırması apararkən Təhsil Nazirliyi tərəfindən qəbul edilmiş məz-

mun standartlarına, qiymətləndirmə standartlarına, tədris planına, dərsliyə və müəllim üçün vəsaitə əsaslanmalıdır.

Müəllim tədris ediləcək mövzuları aşağıdakı sxemə uyğun planlaşdırma bilər:

Nümunə 1.

Standart	Təlimin məqsədi	Tədris vahidi	Mövzu	Saat	Forma və üsullar	Qiymətləndirmə növləri	Resurs

«Musiqi» dərsinin gündəlik planlaşdırılmasına nümunə

Mövzu: Musiqi sürəti

Məzmun standartları: 1.1.1., 1.2.1., 1.2.2.

İnteqrasiya: T.i.: 1.2.1.; Əd.: 1.2.3.

Məqsəd:

1. Musiqidə sürət yaratmaq üçün musiqi ifadə vasitələrinin rolunu başa düşür.
2. Musiqinin inkişafında musiqi hərəkətinin əhəmiyyətini anlayır.

İş üsulu: Beyin həmləsi, müzakirə, müsahibə.

Dərsin mərhələləri:

1. Motivasiya

Keçmiş dərstdən öyrənilmiş Vasif Adıgözəlovun «Vətən haqqında mahnı»sını şagirdlər yada salaraq ifa etdikdən sonra bəstəkar Cahangir Cahangirovun «Azad» operasından «Çahargah» xoru dinlənilir. Bu əsəri dinləməzdən əvvəl musiqidə inkişaf haqqında qısa söhbət aparılır. Bundan sonra şagirdlərə sualla müraciət olunur:

- Uşaqlar, «Azad» operasından «Çahargah» adlanan əsər hansı janra məxsusdur?
- Bu əsəri hansı kollektiv oxuyur?

Tədqiqat sualı:

- Həç bir hərəkət və inkişaf olmayan musiqi əsəri mövcuddurmu?

2. Tədqiqatın aparılması

Müəllim «Çahargah» xor əsərini əvvəlcə kiçik sürətlə, sonradan təbii ifa olunduğu sürətlə səsləndirir. Bundan sonra bu iki eyni əsərin səslənmə sürətinin onun keyfiyyətinə nə dərəcədə mənfi təsir etdiyi araşdırılır. Bununla əlaqədar şagirdlərə belə sualla müraciət olunur:

– Uşaqlar siz eyni musiqi əsərini əvvəlcə sürəti azaldılmış, sonradan bəstəkarın yazdığı tempə uyğun dinlədiniz. Bunlardan hansı daha çox xoşunuza gəldi?

Əlbəttə ki, şagirdlər ikinci ifanı daha çox bəyəndilər və qeyd etdilər ki, bəstəkarın göstərdiyi temp musiqini daha enerjili, sürətli və təsirli edir.

3. İnformasiya mübadiləsi və müzakirəsi

Mövzu ilə əlaqədar müəllim şagirdlərə başa salmalıdır ki, musiqi həyatı, təbiət, cəmiyyət hadisələrini tərənnüm edən bir vasitə olduğu üçün, o, həmişə hərəkətdə və inkişafda olmalıdır. «Çahargah» xoru bu fikri sübut etmək üçün gözəl nümunə ola bilər.

4. Nəticə və ümumiləşdirmə

Musiqinin inkişafı üçün bəstəkarlar hərəkət sürətindən (tempdən), musiqinin gücündən və digər ifadə vasitələrindən istifadə edirlər.

5. Yaradıcı tətbiqetmə

Müəllim Polad Bülbüloğlunun «Şən Azərbaycan» mahnısının melodiyasını əvvəlcə notla şagirdlərlə birlikdə oxuyur, sonra isə bu melodiyayı sözləri ilə oxutdurur.

6. Qiymətləndirmə və ya refleksiya

Dərs ümumiləşdirilir və müəllim dərsi yekunlaşdırmaq üçün müxtəlif suallar verir.

Məzmun standartları

VII sinfin sonunda şagird:

Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşiq havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.

Musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir.

Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir.

Mahnını not və mətni ilə oxuyur.

Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və altstandartlar

1. Musiqi aləmi

Şagird:

1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.1.1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərlərinə münasibətini bildirir.

1.1.2. Azərbaycan və Avropa bəstəkarlarının proqramlı əsərləri haqqında fikirlərini izah edir.

1.2. Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), muğam və aşiq havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.2.1. Azərbaycan musiqi folkloru nümunələrinin bəstəkar yaradıcılığına təsiri barədə münasibətini bildirir.

1.2.2. Muğam və aşiq musiqisinin ifa xüsusiyyətləri haqqında təqdimatlar edir.

2. Emosional dəyərləndirmə

Şagird:

2.1. Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.

2.1.1. Vokal musiqi əsərləri ilə bədii nümunələrin xaraktercə əlaqəsini şərh edir.

2.2. Musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir.

2.2.1. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında tembrin rolunu şərh edir.

2.2.2. Aşiq musiqisinin emosional hislərə təsirini izah edir.

2.3. Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir.

2.3.1. Dinlədiyi aşiq havaları haqqında təəssüratlarını ifadə edir.

3. Musiqi fəaliyyəti

Şagird:

3.1. Mahnını not və mətni ilə oxuyur.

3.1.1. Mahnını kanon şəklində, not və mətni ilə oxuyur.

3.2. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

3.2.1. Mahnını solo notla birsəsli, qrup tərkibində ikisəsli oxuyur.

VII sinif «Musiqi» fənni üzrə illik planlaşdırma

Tədris vahidi	Nö	Dərsin mövzusu	Xorla ifa ediləcək mahnıların müəllifləri	Dinlənəcək musiqi nümunələrinin və müəlliflərinin adları	Saat	
Musiqi obrazı	1.	Musiqi obrazı və xarakter	«Azərbaycan» – R.Şəfəq, H.Ziya	Ü.Hacıbəyli. «Koroğlu» operasının I pərdəsindən: a) Koroğlunun ariyası b) Həsən xanın ariyası	1	
	2.	Musiqi obrazlarında xarakter dəyişikliyi	«Azərbaycan» – R.Şəfəq, H.Ziya	F.Şubert. «Meşə çarı» mahnı-baladası	1	
	3.	Dram tamaşaları və musiqi obrazı	«Qoy ucalsın nəğməmiz» – R.Mirişli, F.Qoca	1. F.Əmirov. «Kor ərəbin mahnısı» 2. E.Qriq. «Per Günt» tamaşasından «Anitranın rəqsi»	1	
	4.	Operetta və musiqi obrazı	«Üzümçülər» – Ş.Axundova, C.Cavadlı	Ü.Hacıbəyli. «Arşın mal alan» operettasından «Vəli və Tellinin dueti»	1	
	5.	Azərbaycan mahnılarında məkan obrazı	«Sumqayıt» – S.Rüstəmov, N.Cəfəroğlu	1. «Şuşanın dağları». Azərbaycan xalq mahnısı 2. «Qubanın ağ alması». Azərbaycan xalq mahnısı	1	
	6.	Musiqi obrazları rus və Azərbaycan bəstəkarlarının yaradıcılığında	«Gənclik mahnısı» – Q.Qarayev, Y.Dolmatovski	1. N.A.Rimski-Korsakov. «Şəhrizad» simfonik süitasından bir parça 2. Q.Qarayev «Leyli və Məcnun» simfonik poeməsindən köməkçi mövzu	1	
	7.	Azərbaycan xalq rəqslərində musiqi obrazları	«Çal-oyna» – Azərbaycan xalq mahnı-rəqsi	1. «Qaytağı» Azərbaycan xalq rəqsi 2. «Zorxana» Azərbaycan xalq rəqsi 3. «Dərçini» Azərbaycan xalq rəqsi 4. Ü.Hacıbəyli. «O olmasın, bu olsun» operettasından «Məşədi İbad və Rüstəm bəyin dueti»	1	
	8.	Keçilmiş mövzuların təkrarı və I Kiçik Summativ Qiymətləndirmə				1
	9.	Bəstəkar mahnılarında layla xarakteri	«Layla» – F.Əmirov, N.Xəzri	1. Fikrət Əmirov. «Sevil» operasından «Layla» 2. O.Zülfüqarov, R.Zəka. «Ana laylası»	1	
	10.	Xalq musiqisində layla obrazı	«Layla» – Azərbaycan xalq mahnısı	1. M.İppolitov-İvanov. «Türk fraqmentləri» süitasından «Ninni» 2. Azərbaycan xalq mahnısı «Beşik başında»	1	
	11.	Proqramlı musiqi və musiqi obrazı	«Qış mahnısı» – Ə.Cavanşirov, T.Mütəllibov	1. C.Hacıyev. «Musiqi şəkilləri» silsiləsindən «Marş» 2. M.Musorqski. «Sərgidən şəkillər» silsiləsindən «Küpəgirən çarı» 3. Q.Qarayev. «Fikirli» fortepiano pyesindən bir parça	1	

	12.	Miniatür və musiqi obrazı	«Qış mahnısı» – Ə.Cavanşirov, T.Mütəllibov	1. F.Əmirov. «12 miniatür» fortepiano pyesləri silsiləsindən «Barkarola» 2. P.Çaykovski. «İlin fəsiləri» fortepiano pyesləri silsiləsindən «Barkarola»	1
	13.	Keçilmiş mövzuların təkrarı			1
	14. 15.	Sınıf konsertinə hazırlıq			2
	16.	Böyük Summativ Qiymətləndirmə			1
Musiqi dramaturgiyası	17.	Qara Qarayevin «Yeddi gözəl» baletinin dramaturgiyası	«Azərbaycana gəlsin» – T.Quliyev, S.Rüstəm	Q.Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindən: a) «Adajio» b) «Gözəllər gözəli» c) «Vals»	1
	18.	Arif Məlikovun «Məhəbbət əfsanəsi» baletinin dramaturgiyası	«Azərbaycana gəlsin» – T.Quliyev, S.Rüstəm	A.Məlikov. «Məhəbbət əfsanəsi» baletindən: a) «Təlxəklərin rəqsi» b) «Türk qızlarının rəqsi»	1
	19.	Oratoriya və dramaturgiya	«Qeyrət marşı» – O.Rəcəbov, Q.Elşevər	1. V.Adıgözəlov, T.Elçin. «Qarabağ şikəstəsi» oratoriyasının VII hissəsindən bir parça 2. «Qarabağ şikəstəsi» zərbə-muğamından bir parça	1
	20.	Əşrəf Abbasovun «Qaraca qız» baletinin dramaturgiyası	«Qeyrət marşı» – O.Rəcəbov, Q.Elşevər	Ə.Abbasov. «Qaraca qız» baletindən: a) «Qaraca qız və Ağcanın dueti» b) «Lirik rəqs»dən bir parça	1
	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə				1
	21.	Müslüm Maqomayevin «Şah İsmayıl» operasının dramaturgiyası	«Şirin dil» – E.Sabitoğlu, Kərkük bayatıları	M.Maqomayev. «Şah İsmayıl» operasından: a) I pərdədən «Aslan şahın ariyası» b) «Şah İsmayıl və Gülzarın dueti»ndən bir parça c) «Ərəblərin yeni düşərgəsində Gülzarla tacirin toyu»	1
	22.	Əfrasiyab Bədəlbəylinin «Qız qalası» baletinin dramaturgiyası	«Qız qalası» – O.Rəcəbov, S.Nuruqızı	Ə.Bədəlbəylinin «Qız qalası» baletindən: a) I pərdədən «Adajio» b) «Adajio»da səslənən vals xarakterli musiqidən bir parça	1
	23.	Musa Mirzəyevin «Romantik vals poema»sı və İohann Ştrausun «Vyana meşəsinin nağılları» əsərlərinin dramaturgiyası	«Qız qalası» – O.Rəcəbov, S.Nuruqızı	1. M.Mirzəyev. «Romantik vals-poema» əsərindən bir parça 2. İ.Ştraus. «Vyana meşəsinin nağılları». Əsas melodiyadan bir parça	1
	24- 25.	Keçilmiş mövzuların təkrarı. Kiçik Summativ Qiymətləndirmə			1

26.	Vətən mövzusu və musiqi	«Azərbaycan» – E.Sabitoğlu, B.Vahabzadə	1. M.Oginski. «Vətənlə vidalaşma» polonezi 2. M.Oginski. «Vətənlə vidalaşma» polonezindən bir parça	1
27.	Fikrət Əmirovun «Sevil» operasının dramaturgiyası	«Sevil» operasından «Atağışının kupletləri» – F.Əmirov	F.Əmirov. «Sevil» operasından: 1. III pərdədən «Balışın ariyası» 2. II pərdədən «Sevilin ariyası»ndan bir parça	1
28.	Fikrət Əmirovun «Sevil» operasından «Dilbərin nəğməsi» ilə Jorj Bizenin «Karmen» operasından Karmenin «Xabanera»sı arasında əlaqələr	«Odlar ölkəsi» – F.Əmirov, T.Mütəllibov	1. F.Əmirov. «Sevil» operasından «Dilbərin nəğməsi» 2. J.Bize. «Karmen» operasından «Xabanera» 3. J.Bize. «Karmen» operasından «Xabanera»dan bir parça	1
29.	Böyük Vətən müharibəsi obrazı və musiqi	«Hərbi and» – O.Rəcəbov, S.Şıxəliyev	1. A.Aleksandrov, V.Lebedev-Kumaç. «Müqəddəs müharibə» 2. D.Şostakoviç. «7-ci simfoniya»dan «Basqın» epizodu	1
Kiçik Summativ Qiymətləndirmə				1
30.	Cövdət Hacıyevin «Sülh uğrunda» simfonik poemasının dramaturgiyası	«Hərbi and» – O.Rəcəbov, S.Şıxəliyev	C.Hacıyev. «Sülh uğrunda» simfonik poemasından: a) Giriş, əsas və köməkçi mövzularının hərəsindən bir parça b) Əsas mövzudan bir parça	1
31.	Migel de Servantesin və Qara Qarayevin eyniadlı «Don Kixot» əsərlərinin dramaturgiyası	«İstiqlal bayramı – May» – R.Şəfəq, Ə.Cavad	Q.Qarayev. «Don Kixot» simfonik qra-vürllərindən «Aldonsa»	1
32.	Respublika günü	«Mübarək» – Ə.Cavanşirov, H.Ziya	Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni	1
33-34.	Keçilmiş mövzuların təkrarı. Böyük Summativ Qiymətləndirmə			1

P.S. İllik planlaşdırma cədvəlindəki musiqi materiallarını müəllim mövzuya uyğun olaraq dəyişə bilər. Bu zaman seçilmiş yeni musiqi nümunələri VII sinif şagirdlərinin yaş xüsusiyyətlərinə uyğun olmalıdır.

Məzmun standartlarının və inteqrasiyanın tətbiqi

Alt standartlar	Dərslər	Məzmun standartları									İnteqrasiya				
		1.1.		1.2.		2.1.	2.2.		2.3.	3.1.	3.2.	Fən-daxili	Fənlərərası		
		1.1.1.	1.1.2.	1.2.1.	1.2.2.	2.1.1.	2.2.1.	2.2.2.	2.3.1.	3.1.1.	3.2.1.		Əd.	H.B.	T.İ.
1.	1.1.1.					2.1.1.					3.2.1.	3.1.1.	1.1.5.		3.1.1.
2.	1.1.1.										3.2.1.	3.1.1.	1.1.5.		3.1.1.
3.	1.1.1.						2.2.1.				3.2.1.	3.1.1.			
4.	1.1.1.						2.2.1.			3.1.1.		3.2.1.			
5.		1.1.2.	1.2.1.				2.2.1.			3.1.1.		3.2.1.		3.2.1.	
6.		1.1.2.					2.2.1.				3.2.1.	3.1.1.			
7.			1.2.1.								3.2.1.	3.1.1.			
8.			1.2.1.			2.1.1.					3.2.1.	3.1.1.			
9.	1.1.1.										3.2.1.	3.1.1.			
10.	1.1.1.		1.2.1.								3.2.1.	3.1.1.			
11.							2.2.1.				3.2.1.	3.1.1.			
12.	1.1.1.						2.2.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.2.1.		3.1.1.
13.	1.1.1.						2.2.1.				3.2.1.	3.1.1.		1.2.1.	
14-15.	1.1.1.						2.2.1.				3.2.1.	3.1.1.		1.2.1.	
16.	1.1.1.						2.2.1.				3.2.1.	3.1.1.			
17.	1.1.1.						2.2.1.				3.2.1.	3.1.1.	2.2.1.		
18.	1.1.1.						2.2.1.				3.2.1.	3.1.1.			
19.	1.1.1.			1.2.2.	2.1.1.						3.2.1.	3.1.1.	1.2.3.		3.1.1.
20.	1.1.1.						2.2.1.			3.1.1.		3.2.1.	1.1.5.		3.1.1.
21.		1.1.2.									3.2.1.	3.1.1.			
22.	1.1.1.		1.2.1.				2.2.1.			3.1.1.		3.2.1.			
23.	1.1.1.						2.2.1.			3.1.1.		1.1.1.	2.1.1.		3.1.1.
24.	1.1.1.						2.2.1.			3.1.1.		1.1.1.	1.1.5.		3.1.1.
25.	1.1.1.		1.2.1.				2.2.1.			3.1.1.		3.2.1.		3.2.1.	
26.	1.1.1.									3.1.1.		3.2.1.			
27.	1.1.1.									3.1.1.		3.2.1.		1.2.1.	
28.	1.1.1.									3.1.1.		3.2.1.			
29.	1.1.1.						2.2.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.1.5.		3.1.1.
30.	1.1.1.	1.1.2.					2.2.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.2.3.		3.1.1.
31.							2.2.1.				3.2.1.	3.1.1.	1.1.5.		3.1.1.
32.	1.1.1.										3.2.1.	3.1.1.			
33.	1.1.1.					2.1.1.	2.2.1.			3.1.1.		3.2.1.			
34.	1.1.1.					2.1.1.					3.2.1.	3.1.1.			

Musiqi obrazı

1. MUSIQI OBRAZI VƏ XARAKTER

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında biliklərini müqayisəli şəkildə izah edir.

2. Bəstəkarın ritm, temp və dinamik nüanslardan müxtəlif variantlarda istifadə etməklə yaratdığı obrazlara münasibət bildirir.

3. Mahnının melodiyasını fərdi, qrup və kollektiv tərkibində ikisəsli və sözləri ilə oxuyur.

Bu mövzunun mənimsənilməsində Venn diaqramı, beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək mümkündür.

1

Üzeyir Hacıbəylinin «Koroğlu» operasından Koroğlunun və Həsən xanın ariyaları səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlənilən bu iki musiqi nümunəsinin oxşar və fərqli cəhətləri hansılardır?*» və «*Dinlədiyiniz musiqi nümunələrindəki musiqi obrazlarının xarakteri necədir?*» – verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 3 qrupa bölünür.

I qrup Venn diaqramında musiqi nümunələrinin oxşar cəhətlərini yazır, II qrup musiqi obrazlarının xarakteri haqqında fikir söyləyir, III qrup isə iki əsərin fərqli tərəflərini araşdırır. Beləliklə, şagirdlər dərslərdə göstərilmiş oxşar, fərqli cəhətlər, musiqi obrazlarının xarakteri haqqında bilikləri mənimsəmiş olurlar.

1. MUSIQI OBRAZI VƏ XARAKTER

Musiqi diqtəyək

Üzeyir Hacıbəyli. «Koroğlu» operasının I pərdəsindən Koroğlunun və Həsən xanın ariyaları

Üzeyir Hacıbəyli

«Koroğlu» operasından Koroğlu obrazı

«Koroğlu» operasından Həsən xan obrazı

1

İki musiqi əsərinin oxşar və fərqli cəhətləri

Koroğlunun ariyası

1. Simfonik orkestrin müşayiəti ilə ifa olunur.
2. Hər ikisi ariyadır.

Həsən xanın ariyası

Fərqli

1. Xalq qəhrəmanının surəti canlanır.
2. Mələhatlı tenor səsi ilə ifa olunur.
3. Aramlı tempdə səslənir.

Fərqli

1. Qəddar bir insanın surəti canlanır.
2. Bariton kişi səsi ilə ifa olunur.
3. Cold tempdə səslənir.

2

Koroğlu xalq qəhrəmanı, qorxmaz, mərd üsyan başçısıdır. Xalq xanların, paşaların zülmündən qurtaran bir insan və eyni zamanda el nəğməkarı — aşiq olduğu üçün bu obrazda müləymlik, mübarizlik və səmimiyyət ön plana çəkilir. O, yenilməz qüvvəyə, yüksək mənəvi keyfiyyətlərə malikdir.

Həsən xan xalqın sərvətini talayan, hökəmrən və zülmkar bir obrazdır. Həsən xan surətində qəddarlıq, qəzəb və aqəzlik vurğulanır. O, xalq istisna edir və var-yoxunu mənimsəyir.

6

DİFERENSİAL TƏLİM

Əvvəlki siniflərdə «Koroğlu» operasından eşitdiyi musiqi nümunələri arasındakı oxşar, fərqli cəhətlər və musiqi xarakterləri haqqında fikrini izah edir.

1. Musiqinin tempinə və ritminə uyğun əl çalır.
2. Musiqinin xarakterini şəkillərdə əks etdirir.

Hər iki musiqi nümunəsinin xarakteri, fərqli və oxşar cəhətləri haqqında informasiya mübadiləsi aparılır.

Belə bir nəticəyə gəlinir ki, bəstəkarların yaratdıqları əsərlər arasında oxşar, fərqli cəhətlər ola bilər və musiqi obrazını yaradarkən müxtəlif musiqi ifadə vasitələrindən – ritmədən, tempdən, tembrdən, melodiyadan, polifoniyadan və s. istifadə edilir.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Müxtəlif janrlı əsərlərdə obrazların xarakterinə uyğun nümunələr yaradan bəstəkar musiqi ifadə vasitələrinin geniş imkanlarından, yəni dinamik nişanslardan, temblərdən, melodiya, harmoniya və polifoniyadan istifadə edir. Məhz bu yolla müxtəlif xarakterli musiqi surətləri yaradır. Üzeyir Hacıbəyli yaradıcılığının zirvəsi hesab edilən «Koroğlu» operasında müxtəlif xarakterli musiqi obrazlarına rast gəlik. Operada çox mükəmməl xalq obrazı yaradılmışdır. Xalq qəzəbinin coşması, onun mübariz bir kütləyə çevrilməsi operada böyük ustalıqla işlənmişdir. Bu möhtəşəm musiqi əsərindəki obrazların hər birinin – Koroğlunun, Həsən xanın, Nigarın, Keçəl Həmzənin və digərlərinin öz obrazına uyğun xarakteri var.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

AZƏRBAYCAN

Musiqisi Rəşid Şafəqin,
sözləri Hikmət Ziyandır.

Tempo di marcia

Se - vim - li di - yar san - sən ilk bə - har
Ü - rə - yi - miz - də doğ - ma a - dın var! Ü - rə - yimizdə
doğ - ma a - dın var! Ey a - na Və - tən - A - zər - bay - can!
Ey a - na Və - tən - A - zər - bay - can!

Mahnı marş tempində, fa major tonalığında səslənir. Mahnının bəndini bir şagird solo şəkildə, nəqəratını isə xor 2–3 səslə kimi oxuyur. Mahnıda doğma Vətənimiz Azərbaycanın obrazı təntənəli xarakterli musiqi ilə öz əksini tapır.

SUALLAR

1. «Koroğlu» operasında Koroğlunun səsi necə adlanır?
2. «Koroğlu» operasında Həsən xanın səsi necə adlanır?
3. Koroğlu və Həsən xan obrazlarının xarakterləri necədir?

TAPŞIRIQ: «Koroğlu» operası haqqında şifahi təqdimat et.

7

3

Bəstəkar Rəşid Şafəqin şair Hikmət Ziyanın sözlərinə yazdığı «Azərbaycan» mahnısını notla ifa olunur. Mahnıdakı musiqi obrazının xarakteri, tempi, xanə ölçüsü, birinci bəndin mətni və melodiyası arasındakı uyğunluq şərh olunur. Mahnının solo və xor kollektivi üçün yazıldığı şagirdlərə aydınlaşdırılır. Əgər sinfin ifaçılıq səviyyəsi yüksəkdirsə, mahnı 2–3 səslə, aşağı səviyyədədirsə, tək səslə şəkildə notla ifa olunur.

Tapşırıq 1. Koroğlu və Həsən xan obrazlarına uyğun şifahi təqdimat hazırlayın.

Tapşırıq 2. «Azərbaycan» mahnısında əks olunmuş musiqi obrazına uyğun şəkil çəkin.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən əyani vəsaitlərlə təqdimat şəkildə.
2. Şagirdlər tərəfindən fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavab qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Koroğlu» operasının müəllifi kimdir?

- a) F. Əmirov b) Ü.Hacıbəyli c) A.Məlikov

2. «Azərbaycan» mahnısının tempi necədir?

- a) cəld b) mülayim c) marş

2. MUSIQI OBRAZLARINDA XARAKTER DƏYİŞİKLİYİ

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini izah edir.
2. Mahnının melodiyasını notla və sözləri ilə bir və ikisəsli oxuyur.

Mövzunun öyrədilməsində be-yin həmləsi, müzakirə, müqayisə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Frans Şubertin «Meşə çarı» mahnı-balladası səsləndirilir, sonradan həmin əsərdən bir parça notla ifa edilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Meşə çarı*» mahnı-balladasında hansı musiqi obrazları öz əksini tapmışdır?» – verilə bilər. Müəllim şagirdlərin diqqətini müəllif, ata, can verən oğul və meşə çarının obrazları göstərilən sxemə yönəldir. Sonra sinif 3 qrupa bölünür. Musiqi səsləndikdə uşaqlar melodiya uyğun olaraq obrazları tapırlar.

Bundan sonra şagirdlər bu əsərdən bir parçanın melodiyasını notla oxuyurlar.

2. MUSIQI OBRAZLARINDA XARAKTER DƏYİŞİKLİYİ

Musiqi dinləyək

Frans Şubert

Frans Şubert. «Meşə çarı» mahnı-balladası

I.V.Hötenin 1782-ci ildə yazdığı «Meşə çarı» balladası bir çox bəstəkarın diqqətini cəlb etmişdir. Bu balladaya bəstələnmiş kompozisiyalardan ən uğurlusu isə Frans Şubertin 1815-ci ildə bəstələdiyi mahnıdır. Bu əsəri yazanda

bəstəkarın 18 yaşı var idi.

«Meşə çarı» mahnı-balladası bir ifaçı tərəfindən səsləndirilir. Lakin əsərdə müəllif, ata, can verən oğul və meşə çarı obrazlarının hər birinin xarakteri müxtəlifdir. Yəni bir ifaçı eyni əsər daxilində dörd obrazın musiqili xarakterini yarada bilir.

Johann Volfgang Höte

2

BUNU DA BİLİN

Böyük Avstriya bəstəkarı Frans Şubert cəmi 31 il yaşamasına baxmayaraq, 600-dən artıq mahnı, 9 simfoniya, xeyli sayda instrumental əsər yaratmışdır.

«Meşə çarı» mahnı-balladasında real və qeyri-real obrazlar aşağıdakılardır:

Əsər fortepiano alətinin müşayiəti ilə səslənir.

Obrazlardakı gərginlik özünü, eyni zamanda daimi hərəkətdə olan fortepiano müşayiətində də göstərir. Müəllif, ata və oğul obrazlarını intonasiya və xarakter yaxınlığı birləşdirir. Amma motdan asılı olaraq, balladanın musiqisində hər obraz üçün yeni cizgilər, fərdi keyfiyyətlər işlənib. Meşə çarı obrazı isə əvvəlcə bir qədər cəlbedici təsir bağışlayır. Sonra obrazın təcavüzkar və zalım olduğu aydınlaşır.

8

DİFERENSİAL TƏLİM

Frans Şubertin «Meşə çarı» mahnı-balladasındakı obrazları düzgün təyin edir və əsərin melodiyasını notla oxuyur.

1. Əsərdəki obrazlara uyğun şəkil çəkir.
2. Musiqi obrazlarına uyğun bədən hərəkətləri edir.

Musiqidəki obrazlara uyğun xarakter dəyişikliklərində musiqi ifadə vasitələrinin rolu ətrafında informasiya mübadiləsi və müzakirələr aparılır.

Şagirdlər belə nəticəyə gəlirlər ki, hər bir musiqi obrazının özünəməxsus xarakteri vardır və bəstəkar musiqi xarakterlərini musiqi ifadə vasitələrinin köməyi ilə yaradır.

Notla oxuyaq
Frans Şubert. «Meşə çarı» mahnı-balladasından bir parça

Cald

BUNU DA BİLİN

Lirik-epik xarakterli əsərlərə ballada deyilir. Tarixi, mifik və qəhrəmanlıq mövzusunda, poetik üslubda yazılmış balladaların süjeti, əsasən, folkloradan götürülür.

Yeni mahnı öyrənsək

AZƏRBAYCAN

Musiqisi Rəşid Şəfqin,
sözləri Hikmət Ziyandır.

Solo: I
Sevimli diyar,
Sənsən ilk bahar!
Xor: Ürəyimizdə
Doğma adın var!
Ey ana Vətən —
Azərbaycan!

Solo: III
Səndədir sərvət,
Gözəl təbiət.
Xor: Xoş soraqlısan,
Xoş növrəqlısan,
Ey ana Vətən —
Azərbaycan!

Solo: II
Paytaxtın Bəki,
Açır gül tək!
Xor: Solmaz heç zaman,
Boy atar hər an.
Ana Vətənim —
Azərbaycan!

Solo: IV
Mərd ellərin var,
Yaradar, qurar!
Xor: Məvi Xəzərin,
Göy göllərin var.
Ey ana Vətən —
Azərbaycan!

SUALLAR

1. Frans Şubertın «Meşə çarı» mahnı-balladasından dinlədiyiniz parça hansı tonallıqdadır?
2. «Meşə çarı» mahnı-balladasındakı real obrazlar hansılardır?
3. «Meşə çarı» mahnı-balladası kimin sözlərinə yazılıb?

TAPŞIRIQ: «Azərbaycan nəğmələrdə» mövzusunda şifahi təqdimat hazırla.

9

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3 Bəstəkar Rəşid Şəfqin şair Hikmət Ziyanın sözlərinə yazdığı «Azərbaycan» mahnısını sözlərilə birlikdə öyrədilir.

Tapşırıq 1. Mahnının musiqisi ilə sözləri arasında xarakter uyğunluğunun olub-olmaması haqqında fikir söyləyin.
Tapşırıq 2. Mətnin mövzusunə uyğun şifahi təqdimat hazırlayın.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllimin əyani vəsaitlərlə şifahi təqdimatı şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Meşə çarı» mahnı-balladasının bəstəkarı kimdir?
a) İ.S.Bax b) P.İ.Çaykovski c) F.Şubert
2. «Azərbaycan» mahnısının müəllifləri kimlərdir?
a) Oqtay Rəcəbov, Sevinc Nuruqızı
b) Şəfiqə Axundova, Cavad Cavadlı
c) Rəşid Şəfq, Hikmət Ziya

3. DRAM TAMAŞALARI VƏ MUSİQİ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələrinin əsərləri haqqında biliklərini izah edir.

2. Bəstəkarın ritm, temp və dinamik nüanslardan istifadə etməklə yaratdığı obrazlara münasibət bildirir.

3. Mahnının melodiyasını fərdi, qrup və kollektiv tərkibində ikisəli və sözləri ilə oxuyur.

Mövzunun öyrədilməsində beynin həmləsi, müzakirə, müqayisə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Əmirovun «Şeyx Sənan» dram tamaşasına yazdığı «Kor ərəbin mahnısı» dinləmək üçün səsləndirilir. Bundan sonra Norveç bəstəkarı Edvard Qriqin «Per Gunt» dram əsərinə bəstələdiyi «Anitranın rəqsi» səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz bu iki musiqi nümunələrinin oxşar və fərqli cəhətləri nədən ibarətdir?*» – verilə bilər.

Tədqiqatın həyata keçirilməsi üçün müqayisə üsulundan istifadə etməklə hər iki əsərin dram tamaşasına yazıldığı, xaraktercə birinin qəmli-kədərli, digərinin şən-oynaq səsləndiyi müəyyənləşdirilir. Digər tərəfdən «Kor ərəbin mahnısı»nın kişi vokal səsi ilə, «Anitranın rəqsi»nin isə yalnız simfonik orkestr tərəfindən müşayiət olunduğu müəyyənləşdirilir.

3

Bunlardan sonra «Anitranın rəqsi»ndən bir parça notla ifa edilir və şagirdlər dinlədikləri və notla oxuduqları bu əsər haqqında fikirlərini söyləyirlər.

3. DRAM TAMAŞALARI VƏ MUSİQİ OBRAZI

Fikrət Əmirov

«Şeyx Sənan» tamaşasından Kor ərəbin obrazı

Hüseyn Cavid

1

Böyük Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Fikrət Əmirov opera, balet və operettaların, müxtəlif janrlı simfonik, vokal-simfonik muğamların, xor əsərlərinin, mahnıların, kinofilmlərə və teatr tamaşalarına bəstələnmiş musiqi nümunələrinin müəllifidir. Böyük Azərbaycan dramaturqu Hüseyn Cavidin «Şeyx Sənan» tamaşasına bəstəkarın yazdığı musiqi danılmaz sənət incisidir. Bu tamaşadan «Kor ərəbin mahnısı» adlı musiqi nümunəsi uzun illərdir xanəndələrimizin repertuarını bəzəyir. Onun ilk ifaçısı Məmmədöllü Əliyev olmuşdur. Fikrət Əmirovun yazdığı bu mahnı Kor ərəbin iztirabla dolu həyatını çox gözəl canlandırır. Bəstəkarın bu mahnıda klassik muğamımız olan «Bayatı-Kürd» muğamının intonasiyalarından istifadə etməsinin daha cəlbədiçi olmasına zəmin yaratmışdır.

Musiqi dinləyək

KOR ƏRƏBİN MAHNISI

Musiqisi Fikrət Əmirovun, sözləri Hüseyn Cavidindir.

Edvard Qriq

2

Avropa ölkələrinin bəstəkarlarının yaradıcılığında da dram əsərlərinə yazılmış musiqi nümunələri var. Böyük Norveç bəstəkarı Edvard Qriqin Henrik İbsenin «Per Gunt» dramına bəstələdiyi musiqi də belələrimizdir. Əsər gənc kəndli Per Guntün macəralarına həsr edilmişdir.

Səhlənkərlilik və yelbeyinlik edən Per Gunt qəzəbli trolların təsiri altına düşür, atasından qalan var-dövləti xərcləyib qurtarır. Həmkəndliləri pis davranışına görə onu kənddən qovur. Kəndi tərk edərkən anası qoca Oze qarı onun

10

DİFERENSİAL TƏLİM

Fikrət Əmirovun və Edvard Qriqin dinlənmiş əsərləri, oradakı obrazlar haqqında sərbəst fikir söyləyir.

1. Melodiyaların ritmini tutur.
2. Dinlədiyi musiqi nümunələrinin məzmununa uyğun şəkil çəkir.

Fikrət Əmirovun və Edvard Qriqin dinlənilməmiş əsərləri ətrafında informasiya mübadiləsi və müzakirələr aparılır.

Nəticə olaraq belə bir ümumi fikrə gəlinir ki, dinlənilməmiş əsərlərdə hər iki bəstəkar öz xalqının musiqisinə əsaslanmışdır.

qolları arasında dünyasını dəyişir. Sevgilisi Solveyq uzaq ölkələrdə başına gələn hadisələr gələn Per Güntə sadıq qalır və onun yolunu gözləyir. Per Günt 40 il səyahət edir. Xəstə və qocalmış halda vətəna qayıdan Per Güntü Solveyq qarşılayır və günahlarını bağışlayır.
«Per Günt» əsərindən şütaq arəb qızı Anitranın mazurka tempindəki rəqsi olduqca maraqlı musiqi nümunəsidir.

Notla oxuyaq

ANİTRANIN RƏQSI

Musiqisi Edvard Qriqindir.

Mazurka tempində

BUNU DA BİLİN

Mazurka Polşa xalq rəqsidir. Rəqs — yarandığı Mozaviyada yaşayan mazur xalqının adı ilə məşhurlaşmış. XVII əsrdə mazurka Polşa kəndli rəqsləri silsiləsindən hesab edilirdi. XIX əsrdən isə Avropa ölkələrində bal rəqsi kimi tanınmağa başladı.

Bu dram üçün Edvard Qriq «Səhər», «Solveyqin nəğməsi», «Per Güntün vətəna qayıdışı», «Ozenin ölümü», «Dağ kralının mağarasında» kimi gözəl musiqi nümunələri yaratmışdır.

Yeni mahnı öyrənək

QOY UCALSIN NƏGMƏMİZ

Musiqisi Ramiz Mirişlinin, sözləri Fikrət Qocanınındır.

I
Yaxın gəlin, uşaqlar,
Bayram şənliyimiz var.
Çalib, rəqs eləyək biz,
Qoy ucalsın nəğməmiz! Hey!

Nəqərat:
Gəlin tutaq əl-ələ,
Dönək bir dosta gülə!

II
Burda dost olsun hamı,
Şən keçirək bayramı.
Çalib rəqs eləyək biz,
Qoy ucalsın nəğməmiz! Hey!

SUALLAR

1. «Per Günt» dramının müəllifi kimdir?
2. «Anitranın rəqsi» hansı tempdədir?
3. «Qoy ucalsın nəğməmiz» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Kor arəbin mahnısı»-ni dinləyərək düşüncələrinizi yaz.

11

YARADICI TƏTBİQETMƏ

4 Xalq artisti, bəstəkar Ramiz Mirişlinin şair Fikrət Qocanın sözlərinə yazdığı «Qoy ucalsın nəğməmiz» mahnısı öyrədilir.

Tapşırıq 1. Mahnının ritmini əl çalmaqla tutun.

Tapşırıq 2. Mahnının xarakteri haqqında fikir söyləyin.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllimin əyani vəsaitlərlə şifahi təqdimatı şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. Fikrət Əmirovun «Kor arəbin mahnısı» hansı səs üçün yazılmışdır?

- a) bas b) tenor c) soprano

2. Edvard Qriq hansı ölkənin bəstəkarıdır?

- a) Amerika b) Almaniya c) Norveç

4. OPERETTA VƏ MUSİQİ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların məşhur əsərləri haqqında biliklərini izah edir.

2. Musiqi əsərlərindəki hissi-emosional obrazların yaradılmasında melodiya, ritm və tempin rolunu şərh edir.

3. Mahnının melodiyasını bir-iki səslə şəkildə notla və sözləri ilə birlikdə oxuyur.

Bu mövzunun öyrədilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi üsullardan istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Dahi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəylinin «Arşın mal alan» və digər operettaları haqqında qısa məlumat verilir. Bundan sonra «Arşın mal alan» operettasının sözlərinə uyğun melodiya ikisəslə şəkildə notla ifa olunur.

2

«Arşın mal alan» operettasından «Vəli və Tellinin dueti» səsləndirilir.

3

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz duetin xarakteri necədir və bu musiqi nümunəsində hansı obrazlar vardır?*» – verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün sinif qızlar və oğlanlar qrupuna bölünür. Hər iki qrup duetin melodiyasını notla oxuyur. Şagirdlər müəyyənləşdirirlər ki, duet qadın və kişi səsi üçün yazılıb, xarakteri rəqsvari, şən-oynaqdır. Melodiyanın sadəliyi və rəqs xarakterli olması imkan verir ki, duet mahnı-rəqs janrına aid edilsin.

4. OPERETTA VƏ MUSİQİ OBRAZI

«Arşın mal alan» operettasından Əsgərin obrazı

«Arşın mal alan» operettasının Üzeyir Hacıbəyli 1913-cü ildə Sankt-Peterburq şəhərində təhsil alarkən yazmışdır. «Arşın mal alan» bəstəkarın sonuncu və ən məşhur operettasıdır. Bu operettadan əvvəl bəstəkar «Ər və arvad», «O olmasın, bu olsun» musiqili komediyalarının müəllifi idi.

«Arşın mal alan» operettasının həyatdan götürülmüş maraqlı süjet xətti var. Operettanın baş qəhrəmanı Gülçöhrə öz hüquqları uğrunda mübarizə aparan Azərbaycan qızlarının nümayəndəsidir. Operettanın digər qəhrəmanı Əsgər evlənəcəyi qızı özü görmək və bəyənmək istəyən gənc tacirdir. Lakin müsəlman Şərqiində qızı yalnız toydan sonra görmək olardı. İşi belə gören tacir Əsgərin dostu Süleyman çıxış yolu tapır. Onun məsləhəti ilə tacir Əsgər kəndə arşınmalçılığa çərilir. Az sonra arşın malı satmaq üçün girdiyi həyətlərin birində gördüyü qıza aşiq olur. Bu, Soltan bəyin özü Gülçöhrədir.

Notla oxuyaq

«Arşın mal alan» operettasından melodiya

Bu melodiya həm operettanın «Uvertürə»sının köməkçi mövzusunda, həm də operettanın tamaşası boyu bir neçə dəfə səslənir.

Operettada Süleyman, Asya, Soltan bəy, Cahan xala, Telli və Vəli kimi qəhrəmanların da maraqlı musiqili obrazları yaradılmışdır. Nökr Vəli və qulluğu Tellinin oxuduqları duetdə onların yumorla yığrılmış məhəbbət etirafı öz əksini tapır.

Musiqi dinləyək

VƏLİ VƏ TELLİNİN DUETİ

Musiqisi və sözləri
Üzeyir Hacıbəylinindir.

BUNU DA BİLİN

Bilirik ki, iki nəfərin oxuduğu musiqi nümunəsi duet adlanır. İki musiqinin müxtəlif və eyni musiqi alətlərində birgə ifası da duettir.

«Arşın mal alan» operettasından Vəli və Tellinin obrazları

12

DİFERENSİAL TƏLİM

«Arşın mal alan» sözlərinə aid melodiyanı notla ikisəslə oxuyur.

«Vəli və Tellinin dueti»ni notla oxuyur.

1. «Arşın mal alan» sözlərinə və «Vəli və Tellinin dueti»nin melodiyasına uyğun ritm tutur.

2. «Vəli və Tellinin dueti»nin melodiyasına uyğun rəqs edir.

5. AZƏRBAYCAN MAHNILARINDA MƏKAN OBRAZI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan musiqi folklor nümunələrinə dair biliklərini izah edir.
2. Musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir.
3. Azərbaycan xalq mahnılarını birsəslə şəkildə oxuyur.

Mövzunun öyrənilməsində beynin həmləsi, müzakirə və müqayisə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Xalq və bəstəkar mahnıları haqqında qısa məlumat verildikdən sonra «Şuşanın dağları» adlı Azərbaycan xalq mahnısını dinlənilmək üçün səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Şuşanın dağları*» Azərbaycan xalq mahnısındakı musiqi obrazı nəyi təsvir edir və bu mahnının xarakteri haqqında nə deyə bilərsiniz?» – verilə bilər.

Bu mahnıda bizə doğma olan Şuşamızın xoşbəxt və toylu-büsatlı günlərinin, onun gözəl təbiətinin təsvir olunduğu şagirdlərin diqqətinə çatdırılır, Şuşanın coğrafi və strateji mövqeyi haqqında danışılır.

Bu əsər ətrafında müzakirə aşağıdakı sualların köməyi ilə aparılır:

- Uşaqlar, bu mahnının xarakteri necədir?
- Mahnının melodiyası çətin, yoxsa asan qavranılır?

3

Bundan sonra «Qubanın ağ alması» Azərbaycan xalq mahnısını notla ifa olunur və ölkəmizdə məkan və yer adları ilə əlaqədar mahnılar barədə məlumat verilir.

5. AZƏRBAYCAN MAHNILARINDA MƏKAN OBRAZI

Mahnı xalqın ən çox sevdiyi musiqi janrıdır. Azərbaycan xalqının musiqi-poetik yaradıcılığının ən qədim janrlarından olan mahnılarda xalqın pak, yüksək mənəviyyəti, zəngin daxili aləmi, arzuları, gələcəyə ümidləri parlaq şəkildə əks olunur. Qədim zamanlardan mahnıları xalqın istedadlı adamları, musiqi ifaçıları yaratdığı üçün onları xalq mahnıları adlandırırlar. Lakin mahnıları həm də bəstəkarlar yaradırlar.

Mahnılar müxtəlif mövzuları əhatə edir. Onların arasında məkan, yer mövzusunda olan mahnılar üstünlük təşkil edir. Belə mahnılarda təsvir edilən məkanın iqlimi, maddi-mədəni irsi, təbii sərvətləri, adət-ənənələri, fauna və florası təəssüratlandırılır.

Musiqi dinləyək

ŞUŞANIN DAĞLARI

(Azərbaycan xalq mahnısı)

Cüder düzü

«Şuşanın dağları» xalq mahnısını dinlədikcə zəngin və səmimi tarixi keçmişə malik qədim Şuşamızın uca dağları, yaşıl meşələri, bir sözlə, Qarabağ təbiətinin bütün gözəlliklərini özündə əks etdirən məkan göz önündə canlanır. Şuşa təkcə gözəlliyi ilə deyil, həm də strateji əhəmiyyəti ilə Vətənin aqiməzliq qalası idi. Lakin təəssüflər olsun ki, bu gün Şuşamız erməni faşistlərinin tapdağı altında və düşmən bu gözəl məkanı darmadağın etmiş, tarixi abidələrimizi, maddi və mədəni sərvətimizi vəhşəcə dağıtmışdır.

«Naxçıvan», «Mən gedirəm Zəngilana», «Qubanın ağ alması», «Dağüstün dağ yeridir», «Tiflisin yolları», «Qarabağın yollarına düşsəydim», «Aranda qaldım», «Qarabağda bir donason», «Şuşanın ceyranı» və s. mahnılar da vətənimizin müxtəlif bölgələrinə həsr edilmişdir.

14

DİFERENSİAL TƏLİM

«Şuşanın dağları» mahnısının melodiyasını oxuyur.

1. «Şuşanın dağları» mahnısının ritmini tutur.
2. Mahniyə uyğun şəkil çəkir.

«Xalq və professional mahnı yaradıcılığında yer, şəhər, kəndlərimiz haqqında yaradılmış mahnılar» mövzusunda müzakirə təşkil olunur.

Nəticə olaraq şagirdlərə məlum olur ki, Azərbaycan milli mahnı yaradıcılığında və-təpərvərlik, flora, fauna və digər mövzularla bərabər, eyni zamanda məkan, yer, kənd, şəhərlərə aid mahnılar da vardır.

Notla oxuyaq

QUBANIN AĞ ALMASI
(Azərbaycan xalq mahnısı)

Xalq mahnıları ilə yanaşı, məkan, yer mövzusunda Azərbaycan bəstəkarları da çoxlu sayda mahnılar bəstələyiblər. Bunlardan Rauf Hacıyev «Azərbaycan», Tofiq Quliyev «Bakı», «Naxçıvan», Səid Rüstəmov «Sumqayıt», Telman Hacıyev «Gəncə», Oqtay Rəcəbov «Gəncə» və «Şuşa», Vəlif Adıgözəlov «Şuşam, layla» və s. mahnılarını göstərmək olar.

Yeni mahnı öyrənək

SUMQAYIT

Musiqisi Səid Rüstəmovun,
sözləri Nəsim Cəfəroğlunundur.

I
Canlanr hər qarış çöl Sumqayıtda,
Xariqlər yaradır el Sumqayıtda!
Boy atır zavodlar, səslənir zəfər,
Axır bol metalan sel Sumqayıtda.

II
Nə gözəl şəhərdir, xoşdur baxışı,
Bakıya qardaşdır, durub yanaşı.
Şöhrəti, qüdrəti dillərdə dastan,
Onunla fəxr edir mərəd Azərbaycan.

Nəqrat:

Canlanr hər qarış çöl Sumqayıtda,
Xariqlər yaradır el Sumqayıtda! (2)

Mars tempində olan «Sumqayıt» mahnısını dinlədikə insanın təsəvvüründə nəhəng sənaye şəhərimiz canlanır. Onun günbəğün artan sənaye obyektləri, park və xiyabanları, zəhmətkeş insanları göz önünə gəlir.

SUALLAR

1. Mahnıları kim yazır?
2. Məkanla əlaqədar hansı xalq mahnılarını tanıyırsan?
3. Məkanla əlaqədar hansı bəstəkar mahnılarını tanıyırsan?

TAPŞIRIQ: «Şuşanın dağları» mahnısının mövzusunə uyğun şəkil çək.

3

4

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Səid Rüstəmovun şair Nəsim Cəfəroğlunun sözlərinə bəstələdiyi «Sumqayıt» mahnısını öyrədilir.

Tapşırıq 1. «Şuşanın dağları» mahnısının ritmini əl çalmaqla tutun.

Tapşırıq 2. Mahnının mətnindəki təsvirlərə uyğun Şuşa şəhərinin obrazını yaradın.

4

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq iki cür ola bilər:

1. Əyani vəsaitlərdən istifadə etməklə müəllimin şərhli şəkildə.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Şuşanın dağları» mahnısının xarakteri necədir?

- a) qəmli b) şən c) tətənəli

2. «Sumqayıt» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) Q.Qarayev b) A.Rzayeva c) S.Rüstəmov

6. MUSİQİ OBRAZLARI RUS VƏ AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARLARININ YARADICILIĞINDA

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini müqayisəli şəkildə izah edir.
2. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

Mövzunun öyrənilməsində beynin həmləsi, mütakirə və müqayisə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Rus bəstəkarı N.A.Rimski-Korsakovun «Şəhrizad» simfonik süitasından dəniz obrazı təsvir edilən hissə dinlənir və bu əsərdən bir parça notla ifa edilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz bu əsərdə hansı musiqi obrazını gözünüzün önünə gətirirsiniz?*» – verilə bilər.

Bundan sonra müəllim şagirdlərə belə suallarla müraciət edə bilər:

– Eşitdiyiniz musiqi münunələrinin melodiyası rus xalqının, yoxsa başqa ölkə xalqlarının xalq musiqisi intonasiyalarına bənzəyir?

– «Şəhrizad» obrazı hansı xalqın nağıllarından götürülüb?

Şagirdlər müəllimin köməyi ilə «Şəhrizad» obrazının ərəb xalq nağılları olan «Min bir gecə»dən götürüldüyünü və buna görə də musiqinin Şərqi musiqi intonasiyalarına yaxın olduğunu aydınlaşdırırlar.

3

Bundan sonra Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin Nizami Gəncəvinin «Leyli və Məcnun» poeması əsasında yazdığı «Leyli və Məcnun» simfonik poeməsindən köməkçi mövzu səsləndirilir və notla ifa olunur.

6. MUSİQİ OBRAZLARI RUS VƏ AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARLARININ YARADICILIĞINDA

Nikolay Andreyevich Rimski-Korsakov

Böyük rus bəstəkarı Nikolay Andreyevich Rimski-Korsakovun yaradıcılığında təbiət obrazları çox geniş yer tutur. Bir onun «Sadko» operasından «Okean-dəniz» musiqisi ilə tanışlıq. Bəstəkarın 1888-ci ildə «Min bir gecə» nağıllarının motivləri əsasında yazdığı «Şəhrizad» simfonik süitasında da təbiət obrazları böyük sənətkarlıqla işlənmişdir. Süita bir-biri ilə ortaq bədii və musiqi obrazları vasitəsilə birləşən dörd hissədən ibarətdir. «Şəhrizad» simfonik süitasının birinci hissəsi «Dəniz. Sindhədnin gəmisi» adlanır. Bu hissədə bəstəkar dəniz obrazını musiqi dili və ifadə vasitələri ilə çox gözəl təsvir edir. Bu süita ilə bəstəkar rus musiqisində simfonik nağıl janrının əsasını qoymuşdur.

Musiqi dinləyək

N.A.Rimski-Korsakov. «Şəhrizad» süitasından bir parça

Notla oxuyaq

N.A.Rimski-Korsakov. «Şəhrizad» süitasından bir parça

2

«Leyli və Məcnun» simfonik poeməsindən

Musiqi dinləyək

Qara Qarayev. «Leyli və Məcnun» simfonik poeməsindən köməkçi mövzu

Böyük Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayev 1947-ci ildə dəhli Nizaminin «Leyli və Məcnun» əsəri əsasında eyniadlı simfonik poema yaratmışdır. Bu poemada Leyli və Məcnun obrazları musiqi ifadə

16

DİFERENSİAL TƏLİM

N.A.Rimski-Korsakovun «Şəhrizad» süitasından melodiyaları notla və notsuz oxuyur və Qara Qarayevin «Leyli və Məcnun» simfonik poeməsindən parçaları notla oxuyur.

1. «Şəhrizad» süitasından musiqinin ritmini tutur.
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Dinlənilmiş musiqi nümunələri ətrafında fikir mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Belə nəticəyə gəlinir ki, bəstəkarlar hansısa bir roman, yaxud poema əsasında musiqi əsərləri yaradır və bu əsərlərdəki obrazları musiqi obrazına çevirirlər.

vasitələrinin köməyi ilə təəcəssümünü tapır. Poemada musiqi mövzuları gah gərginləşir, gah da lirik xarakter alır. Bu əsərdə üç əsas mövzu var: birinci mövzu əsərin müqəddiməsində faciəli vəziyyəti canlandırır, ikinci və əsas mövzu coşqun məhəbbəti göstərir. Üçüncü mövzu köməkçi partiyadır və insan idealının ifadəsidir.

Nota oxuyaq

Qara Qarayev. «Leyli və Məcnun» simfonik poemasından bir parça

BUNU DA BİLİN

Süita ümumi bədii məzmun və program cəhətdən eyni olan bir neçə müstəqil hissədən ibarət musiqi əsəridir. Süita termini musiqiyə XVII əsrdə fransız bəstəkarları tərəfindən gətirilmişdir.

Mahnını yada salaq və oxuyaq

Qara Qarayev. «Xəzər neftçiləri haqqında dastan» sənədli filminə yazılmış musiqidən

GƏNCLİK MAHNISI

Musiqisi Qara Qarayev, sözləri Yevgeni Dolmatovskindir.

I
Dalğalı Xəzərdə biz saldıq,
İlk qəhrəman bir səhər.
Bu səhərdən, bu yerdən,
Görməyib heç boşar.

Nəqərat:
Bir vüqarla, ıftixarla,
Durur səhrət adası.
Buruqların dalğaları,
Qovğası var, qovğası.

Mahnı 3/4 ölçüdə, vals tempindədir.

II
Hər yandan gur dalğa, bax,
Hücum çəkir həm gecə, həm gündüz,
Qardaşlıq və dostluğa
Bata bilməz dəniz.

Nəqərat:

SUALLAR

1. Nikolay Andreyeviç Rimski-Korsakovun «Min bir gecə» orob nəğmələrinin motivləri arasında yazdığı süita neçə adlanır?
2. Qara Qarayevin «Leyli və Məcnun» simfonik poemasında neçə əsas mövzu var?
3. «Gənclik mahnısı»nın müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Gənclik mahnısı»ndakı musiqili obrazlarla əlaqədar şifahi təqdimat hazırla.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

4 Qara Qarayevin şair Yevgeni Dolmatovskinin sözlərinə bəstələdiyi «Gənclik mahnısı» öyrədilir. Mahnının lirik xarakterli, vals tempində olduğu aydınlaşdırılır.

Tapşırıq: Qara Qarayevin «Leyli və Məcnun» simfonik poemasının 3 əsas mövzusu haqqında şifahi təqdimat hazırlayın.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq iki cür ola bilər:

1. Əyani vəsaitlərdən istifadə etməklə müəllimin şərhli şəkildə.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Şəhrizad» simfonik süitasının müəllifi kimdir?

- a) P.İ.Çaykovski b) M.P.Musorqski c) N.A.Rimski-Korsakov

2. «Leyli və Məcnun» simfonik poemasını kim yazmışdır?

- a) A.Məlikov b) F.Əmirov c) Q.Qarayev

7. AZƏRBAYCAN XALQ RƏQSLƏRİNDƏ MUSİQİ OBRAZLARI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi folklor nümunələrinə dair biliklərini izah edir.
2. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

Mövzunun öyrədilməsində klaster, Venn diaqramı, müzakirə və müqayisə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 «Qaytağı» Azərbaycan xalq rəqsi səsləndirilir. Azərbaycan xalq rəqslərinin məzmununa görə təsnifatı klaster üsulu ilə lövhəyə asılır. Bunun ardınca «Zorxana» adlı Azərbaycan xalq rəqsi səsləndirilir.

2 Tədqiqat sualı kimi «*Səslənən bu iki rəqsdə hansı musiqi obrazı əks olunmuşdur?*» – verilə bilər. Müəllimin köməyi ilə şagirdlər müəyyənləşdirirlər ki, hər iki rəqsin əhvali-ruhiyyəsində cəsarətlik, mübarizlik, cəld temp özünü göstərir. Müəllim sinfə bu suallarla müraciət edə bilər:

- «Qaytağı» rəqsinin təraneləri altında, əsasən, kimlər rəqs edir?
- «Zorxana» rəqsinin adı haradan götürülmüşdür?

3 Bundan sonra «Dərçini» Azərbaycan xalq rəqsi və Üzeyir Hacıbəylinin «O olmasın, bu olsun» operettasından «Məşədi İbadla Rüstəm bəyin dueti» səsləndirilir və şagirdlər tərəfindən Venn diaqramı ilə bu iki musiqi nümunəsinin oxşar və fərqli cəhətləri aydınlaşdırılır.

7. AZƏRBAYCAN XALQ RƏQSLƏRİNDƏ MUSİQİ OBRAZLARI

Musiqi dinləyək
«Qaytağı». Azərbaycan xalq rəqsi
Azərbaycan xalq rəqslərini məzmununa görə aşağıdakı kimi təsnif etmək olar:

«Cangli» rəqsi

«Uzundərə» rəqsi

«Kəngəbəni» rəqsi

«Qaytağı» rəqsi

Qədim Odlar yurdunun tarixinin müxtəlif zamanlarında yaranmış bu rəqslər müasir dövrdə də el bayramlarında, toylarda istifadə olunur. Dinlədiyimiz «Qaytağı» rəqsi özündə cəsarət, mübarizlik, cəngəvərlik əhvali-ruhiyyəsi əks etdirir. Cold tempo malik bu musiqi nümunəsinin təraneləri altında, əsasən, cavan oğlanlar rəqs edirlər.

Qardaş Dağıstanda öz ahəngi ilə «Qaytağı»-ya oxşar «Ləzginka» və «Kabardin» rəqsləri mövcuddur. Bəstəkarlarımızdan bir çoxu öz yaradıcılığında dənə-dənə milli rəqslərimizə müraciət etmişlər. Maestro Niyazi, Tofiq Quliyev və Qafay Rəcəbov simfonik orkestr üçün «Qaytağı» rəqsinə yazmışlar.

Musiqi dinləyək

«Zorxana». Azərbaycan xalq rəqsi

«Zorxana» rəqsinin adı gənclər öz güclərini sınamaq üçün yarışdıqları yerin adından götürülüb. Bu rəqsdə musiqinin müşayiəti ilə iki gənc güləşir və qalib gələn mükafatlandırılır.

«Zorxana» rəqsi

18

DİFERENSİAL TƏLİM

Rəqsləri bir-birindən fərqləndirir.
Rəqslərin xarakterləri haqqında fikir söyləyir.

1. Rəqslərin ritminə uyğun əl çalır.
2. Rəqsin xarakterinə uyğun şəkil çəkir.

Rəqslərin xarakterləri haqqında fikir mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Şagirdlər nəticə olaraq belə bir fikrə gəlirlər ki, hər bir xalqın özünəməxsus xalq rəqsləri olduğu kimi, Azərbaycan xalqının da qədim kökləri olan müxtəlif məzmunlu və xarakterli xalq rəqsləri mövcuddur. Bu rəqslərin hər birində xalqın xüsusiyyətlərini nümayiş etdirən musiqi obrazları vardır.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Musiqi dinləyək
«Dərçin». Azərbaycan xalq rəqsi
«Məşədi İbad və Rüstem bəyin dueti»
«O olmasın, bu olsun» operettasından «Məşədi İbad və Rüstem bəyin dueti»

Göründüyü kimi, bəstəkarlarımız xalq rəqsi melodiyasından öz ciddi janrı və irihənmi əsərlərində istifadə edirlər. Üzeyir Hacıbəyli «O olmasın, bu olsun» operettasından «Uzundərə» rəqsinə «Məşədi İbadın mahnısı»nda istifadə etmişdir.

Elə Azərbaycan mahnıları vardır ki, onları həm oxuyur, həm də rəqs edirlər. Belə mahnılar mahnı-rəqs adlanır. Qızlarla oğlanların birgə oynadığı «Çal-oyna» mahnısı da belələrindəndir. Bu mahnı-rəqsdə oğlanlar oxuyanda qızlar və ya əksinə, qızlar oxuyanda oğlanlar ol çalır.

Mahnı yada salaq və oxuyaq

ÇAL-OYNA
(Azərbaycan xalq mahnı-rəqsi)

I
Dost bağında açılıb güllər,
Sarılib güllərə sarı bülbüllər,
Qızlar düzüb telinə güllər,
Güllürlər nazlına-nazlına.

Nəqərat:
Mehribanım, mehriban,
Dür oyna, çal-oyna.
Yaxşı oğlan, qəşəng qız,
Çal-oyna.
Gözlü oğlan, gözlü qız, çal-oyna.

3/4 xana ölçüsünə, aramlı və cold tempo malik bu rəqsin bəndi aramlı, nəqəratı isə cold tempo ifa olunur.

SUALLAR

- Hansı məzmunlu xalq rəqsləri mövcuddur?
- Üzeyir Hacıbəylinin hansı operettasından «Dərçin» və «Uzundərə» rəqslərindən istifadə olunub?
- «Çal-oyna» mahnı-rəqsinin bəndi və nəqəratı necə ifa olunur?

TAPŞIRIQ: «Çal-oyna» mahnı-rəqsi ilə əlaqədar şifahi təqdimat et.

19

4

Azərbaycan xalq mahnı-rəqsi «Çal-oyna» sözləri ilə birlikdə yada salınaraq ifa edilir. Mahnı-rəqsin xarakteri, tempi, musiqi obrazı müəyyənləşdirilir.

3

Tapşırıq: Azərbaycan xalq rəqsləri məzmununa görə necə təsnif edilir?

4

Mahnı ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

- Müəllim tərəfindən şifahi təqdimat şəkildə.
- Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Qaytağı» rəqsinin xarakteri necədir?

- a) marş b) cəld c) qəmli

2. «Çal-oyna» Azərbaycan xalq musiqisi hansı janra aiddir?

- a) rəqs b) mahnı c) mahnı-rəqs

8. KEÇİLMİŞ MÖVZULARIN TƏKRARI

Bu dərstdə müəllim keçilmiş mövzularla əlaqədar I Kiçik Summativ Qiymətləndirmə apara bilər.

Musiqi obrazı (davamı)

9. BƏSTƏKAR MAHNILARINDA LAYLA XARAKTERİ

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini izah edir.
2. Mahnının melodiyasını notla və sözləri ilə oxuyur.

Mövzunun öyrənilməsində beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Fikrət Əmirovun «Sevil» operasından «Layla» səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz musiqi nümunəsində siz hansı obrazı təsvürünüzə gətirirsiniz?*» – verilə bilər.

Dinlənən musiqi nümunəsində balasına layla deyən ana obrazının təsvir olunduğu şagirdlər tərəfindən müəyyənləşdirilir.

3

Bəstəkar Oqtay Zülfüqarovun şair Rəfiq Zəkənin sözlərinə bəstələdiyi «Ana laylası» mahnısı və onun yazıldığı mi minor tonallığı notla ifa edilir.

Şagirdlər dinlədikləri və notla oxuduqları musiqi nümunələrini müqayisə edirlər.

9. BƏSTƏKAR MAHNILARINDA LAYLA XARAKTERİ

Ela mahnılar vardır ki, hər birimiz onların həzin musiqisi altında yuxuya getmiş, yaşa dolmuş və böyümüşük. Bu mahnılar laylalardır. Laylaların həzin tərənələri körpəni yuxuya verir. Layla deyən ana körpəsinin qanına xalqın əsrlərdən gələn sevgisini, adət-ənənəsini, səmimiyyətini hopdurur.

Ana və körpə obrazı məşhur rəssamların yaradıcılığında da geniş vüsət tapmışdır. İntibah dövrünün (XV əsr) Leonardo da Vinçi, Mikelançelo, Rafael Santi kimi böyük rəssamları gözəl xarici görünüşə, zəngin mənaviyata malik mükəmməl qadın obrazı yaratmaq üçün öz ideallarını məhz analıq mücəssəməsi olan qadında tapmışlar. Azərbaycan rəssamlarının yaradıcılığında da bu obraz təsvir olunmuş sənət əsərləri mövcuddur.

1

Fikrət Əmirovun «Sevil» operasından fragment

Altay Hacıyev «Keçmişdən söhbət» Layla

2

Musiqi dinləyək

Fikrət Əmirov. «Sevil» operasından «Layla»

Fikrət Əmirovun Cəfər Cəbbarlının eyniadlı pyesi əsasında yazdığı «Sevil» operası Azərbaycanın musiqi həyatında mühüm hadisədir. Bu opera müasir mövzuda yazılmış ilk milli lirik opera kimi Azərbaycan incəsənəti tarixinə daxil olmuşdur.

Əsərin baş qəhrəmanı Sevil öz balasına layla çalır. Bu mahnı dinlədikdə insanın gözü önünə keçən əsrin əvvəllərində körpəsi üçün layla deyən Azərbaycan qadınının ümumiləşmiş obrazı gəlir.

Həyat yoldaşı Balasın əsarəti altında yaşayan Sevil öz balası Gündüzün beşiyi başındadır. Körpə ana laylasının gözəl tərənələri altında mışıl-mışıl yatar.

22

DİFERENSİAL TƏLİM

Fikrət Əmirovun «Sevil» operasından «Layla»nın və Oqtay Zülfüqarovun «Ana laylası» mahnısının melodiyasını oxuyur.

1. Dinlədiyi və notla oxuduğu laylaların ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Dinlənilmiş və notla ifa olunmuş musiqi nümunələri ətrafında fikir mübadiləsi aparılır.

Nəticədə şagirdlərə məlum olur ki, bütün laylalar anaların öz balalarını yuxuya vermək üçün oxuduqları mahnılardır. Adətən, bu musiqi nümunələri xaraktercə sakit olurlar. Ona görə də belə musiqi dinləniləndə körpəsini yuxuya vermək istəyən bir ananın obrazı təsəvvürümüzə gəlir. Məlum olur ki, bütün dünyada bəstəkarların yaratdıqları laylaların xarakteri eyni olur.

Notla oxuyaq

ANA LAYLASI
Musiqisi Oqtay Zülfüqarovun,
sözləri Rəfiq Xəzrinindir.

Moderato *mf*

Bu mahnının tonallığı mi minordur.

Yeni mahnı öyrənək

LAYLA
Musiqisi Fikrət Əmirovun,
sözləri Nəbi Xəzrinindir.

I	II
Gecə keçər, üzün gülər, Anan qurban, canım qurban! Sahər gələr, atan gülər, Anan qurban, körpə balam! Laylay, laylay, yat, mənim azizim! 2 Yat, yat!	Arzun coğsun, dəniz olsun, Anan qurban, canım qurban! Baxtın sənin sahər kimi, Təmiz olsun, anan qurban! Laylay, laylay, yat, mənim azizim! 2 Yat, yat!

- SUALLAR**
1. Laylalar haqqında nə deyə bilərsiniz?
 2. «Layla» mahnısının müəllifləri kimdir?
 3. Oqtay Zülfüqarovun «Ana laylası» mahnısı hansı tonallıqdadır?

TAPŞIRIQ: «Bəstəkar yaradıcılığında layla» mövzusunda şifahi təqdimat hazırla.

23

YARADICI TƏTBİQETMƏ

4 Bəstəkar Fikrət Əmirovun şair Nəbi Xəzrinin sözlərinə bəstələdiyi «Layla» mahnısı öyrədilir. Mahnının ifa tempi, xanə ölçüsü, tonallığı təyin edilir.

Tapşırıq 1. Mahnının ritmini əl çalmaqla tutun.

Tapşırıq 2. Mahnının xarakteri haqqında fikir söyləyin.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Əyani vəsaitlərdən istifadə etməklə müəllimin şifahi təqdimatı şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. Laylaların xarakteri necə olur?

- a) şən b) mülayim c) qəmli

2. Oqtay Zülfüqarovun «Layla» mahnısı hansı tonallıqda yazılmışdır?

- a) do major b) re minor c) mi minor

10. XALQ MUSIQISINDƏ LAYLA OBRAZI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan musiqi folklor nümunələrinə dair biliklərini izah edir.
2. Musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir.
3. Rus bəstəkarlarının əsərlərində istifadə olunmuş Azərbaycan folklor nümunələrini müqayisə edir.
4. Mahnının melodiyasını notla və sözləri ilə oxuyur.

Bu mövzunun öyrədilməsində beyn həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə olunur.

1 Mixail İppolitov-İvanovun «Türk fraqmentləri» simfonik süitasından «Ninni» nümunəsi dinlənilir. Bundan sonra «Beşik başında» adlı Azərbaycan xalq mahnısı notla ifa olunur.

2 Tədqiqat sualı kimi «*Dinlənmiş və notla ifa olunmuş laylalar arasında oxşar və fərqli cəhətlər hansılardır?*» – verilə bilər. Şagirdlər belə bir ümumi fikrə gəlirlər ki, laylalar xaraktercə bir-birinə oxşayır, mülayim, sakit səslənirlər.

3 Bundan sonra «Beşik başında» Azərbaycan xalq mahnısının tonalığının harmonik şəkildə fa minor qammasında olduğu aydınlaşdırılır və notla ifa olunur.

10. XALQ MUSIQISINDƏ LAYLA OBRAZI

Sara Manafova.
«Yeni həyata»

Ullqam Baqro.
XIX əsr. Fransız

Azərbaycan xalq mahnı yaradıcılığının ən qədim janrlarından biri də laylalardır. Layla janrı bir çox dünya xalqlarının musiqi folklorunda mövcuddur. Laylaların meydana gəlməsi tarixən xalqların misqət və ailə ənənələri ilə bağlı olmuşdur. Bir qayda olaraq, laylalar qadınlar (analar, nənələr) tərəfindən oxunmuşdur. Anaların körpələrinə oxuduqları mahnılara ninnilər, oxqamalar da aiddir.

Laylalar, ninnilər və oxqamalar melizmlərlə zəngindir. Bu mahnılar özünəməxsus bir üslubda ifa olunur. Ana beşik başında oturaraq onu yırğalayır və melodiyanın ritminə uyğun yarıoxuma, yarıdeklamasiya halında, yəni reqitativ-deklamasiya üslubunda oxuyur. Laylaların mətni çox halda yeddihecal quruluşa malik olan bəyatlardan ibarət olur.

Laylay beşiyim, laylay, 2—3—2
Evim, eşiyim, laylay, 2—3—2
Sən get şirin yuxuya, 2—2—3
Çəkim keşiyim, laylay, 2—3—2

Azərbaycan laylalarının ilk not nümunələrini Üzeyir Hacıbəyli və Müslüm Maqomayev yazmışdır.

Musiqi dinləyək

Mixail İppolitov-İvanov. «Türk fraqmentləri» süitasından «Ninni» İstedadlı rus bəstəkarı Mixail İppolitov-İvanov 1925-ci ildə yazdığı «Türk fraqmentləri» adlı simfonik əsərində bir neçə Azərbaycan musiqi nümunəsindən, o cümlədən «Ninni»-dən istifadə etmişdir.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

BƏŞİK BAŞINDA (Azərbaycan xalq mahnısı)

Moderato

A qu - rum, kör - pe - qi - rum, A qu - rum, kör - pe - qi - rum,
U - yu, ey - qa - na - gö - rum. Çıx - di - şif - la - ka - sö - rum.
Bu na - dir - ağı - la - di - şün. Ü - rə - yim dağı - la - di - şün.

24

DİFERENSİAL TƏLİM

«Beşik başında» Azərbaycan xalq mahnısının melodiyasını oxuyur. Dinlədiyi musiqi nümunəsi haqqında fikir söyləyir.

1. Mövzuya uyğun şəkil çəkilir.
2. Laylaların rolu haqqında fikir söyləyir.

Xalq musiqisi kimi laylalar mövzusu ətrafında fikir mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Belə nəticəyə gəlinir ki, bütün dünya xalqlarının musiqi yaradıcılığında laylalar mövcuddur. Bu laylalar xaraktercə sakit, mülayim olmaqla bir-birinə oxşayırlar.

Bu mahnı fa minor tonallığında səslənir. Fa minor tonallığında si bemol, mi bemol, lya bemol və re bemol işarələri var. Notda mi bekar işarəsi onun harmonik şəkildə olmasını göstərir. Yeni minor qamması harmonik şəkildə olanda onun VII pilləsi yarım ton zilləşir. Fa minorun yarandığı major qamması lya bemol major adlanır və onun da dörd bemol işarəsi vardır.

Fa minor qammasını harmonik şəkildə oxuyaq.

Yeni mahnı öyrənmək

LAYLA
(Azərbaycan xalq mahnısı)

I
Könlümün bir gülüşən,
O gülün bülbülüşən,
Sənəmin sümbülüşən,
Səni, yavrum, sevirəm.

II
Layla dedim hamışə,
Karvan gedər enişə,
Yastığında gül bitsin,
Döşəyində bənövşə.

III
Layla, quzum, ağlama,
Ürəyimi dağlama,
Yat, yuxun şirin olsun,
Yuxuma daş bağlama.

IV
Layla, əməyim, bala,
Duzum-görəyim, bala,
Gözlərim böyüyəsən,
Görüm köməyin, bala.

SUALLAR

1. Layladan başqa, analar körpələrinin beşiyi başında daha hansı mahnıları oxuyurlar?
2. Rus bəstəkarı Mixail İppolitov-Ivanov xalqımızın «Ninni» mahnısından hansı simfonik əsərində istifadə etmişdir?
3. Laylaların mətni üçün hansı poeziya nümunəsindən istifadə edilir?
4. Harmonik minorda hansı səs yarım ton zilləşir?

TAPŞIRIQ: Layla janrı haqqında kiçik şifahi təqdimat hazırla.

3

4

YARADICI TƏTBİQETMƏ

«Layla» Azərbaycan xalq mahnısı öyrədilir. Onun ifa olunduğu tonallıq, xarakteri, xanə ölçüsü, tempi aydınlaşdırılır.

Tapşırıq 1. «Layla» mahnısının ritminə əl çalmaqla tutun.

Tapşırıq 2. Müxtəlif layla xarakterli mahnılardan kupletlər oxuyun və onların arasındakı oxşarlığı aydınlaşdırın.

4

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Əyani vəsaitlərdən istifadə etməklə müəllimin şifahi təqdimatı şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Ninni» Azərbaycan xalq mahnısını hansı rus bəstəkarı simfonik orkestr üçün işləmişdir?

- a) P.İ.Çaykovski b) A.P.Borodin c) M.İppolitov-İvanov

2. «Beşik başında» Azərbaycan xalq mahnısını hansı tonallıqda ifa etdiniz?

- a) lya minor b) do major c) fa minor

11. PROGRAMLI MUSIQI VƏ MUSIQI OBRAZI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini izah edir.
2. Musiqi əsərlərini emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir.
3. Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə olunur.

1 Xalq artisti, bəstəkar Cövdət Hacıyevin «Musiqi şəkilləri» silsiləsindən fortepiano aləti üçün yazdığı «Marş» pyesi səsləndirilir.

2 Tədqiqat sualı kimi **«Dinlədiyiniz Cövdət Hacıyevin fortepiano üçün yazdığı «Marş» pyesinin xarakteri necədir və bu musiqidə hansı obraz təsvir olunur?»** – verilə bilər.

Məktəblilər bu suala müxtəlif cavablar verirlər. Sualı daha da aydınlaşdırmaq üçün müəllim şagirdlərə köməkçi suallarla müraciət edir:

- Dinlədiyiniz fortepiano əsərinin tərənələri altında dəqiq addımlamaq, yoxsa rəqs etmək olar?
- Bu musiqi əsgərlərin, yoxsa məktəblilərin marşını xatırladır?

Bütün cavablar ümumiləşdirilir və belə qənaətə gəlinir ki, bəstəkar musiqidə insanların dəqiq addımlarla ritmik hərəkətini təsvir etmək istəyib.

3 Q. Qarayevin «Fikirli» fortepiano pyesindən bir parça notla ifa olunur.

11. PROGRAMLI MUSIQI VƏ MUSIQI OBRAZI

Cövdət Hacıyev

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Cövdət Hacıyev simfonik orkestr üçün simfoniya-ların, Qara Qarayev ilə birgə bəstələdiyi «Vətən» operasının, «Sülh uğrunda» simfonik poemasının, kamera-instrumental və fortepiano üçün əsərlərin, xor əsərlərinin müəllifidir. O, eyni zamanda uşaqları da yaddan çıxarmamış və onlar üçün programlı, yəni əvvəlcədən adı məlum olan «Musiqi şəkilləri» adlı fortepiano pyesləri silsiləsini yaratmışdır. Bu fortepiano silsiləsi səkkiz kiçikhaçmli pyesdən ibarətdir. Bu pyeslər bir-biri ilə təzadlı olaraq yerləşdirilib. Epik mövzulu «Əfsanə», «Nağıl», uşaqların gündəlik həyatlarına uyğun rəqs xarakterli «Gözinti», «Zarafət», insanların ritmik hərəkətlərinə həsr edilmiş «Marş», «Lirik rəqs», «Etüd» kimi fortepiano pyeslərindən ibarət olan silsilə «Epi-loq»la bitir.

Musiqi dinləyək

Cövdət Hacıyev. «Musiqi şəkilləri» silsiləsindən «Marş»
Dinlədiyimiz bu fortepiano pyesində cəsarlari addimlarla hərəkət edən məktəblilər təsvir edilir. Musiqinin dəqiq ritmi, sadə melodiyası, xalq musiqisinin intonasiyalarına oxşarlığı onun başa düşülməsini asanlaşdırır.

Modest Musorqski

Rus bəstəkarlarından Modest Musorqskinin yaradıcılığında «Sərgidən şəkillər» adlı fortepiano pyesləri silsiləsi var. Yaxın dostu, görkəmli rossam və memar Viktor Qartmanın sərəğisində gördüyü təsviri incəsənət əsərləri bəstəkarıdan sonradan bu silsiləni yaratmaq həvəsi doğurmuşdur. On bir fortepiano pyesindən ibarət bu programlı əsərdə on bir təsviri sənət nümunəsindəki obrazlar öz musiqi təsvirini tapmışdır.

Musiqi dinləyək

Modest Musorqski. «Sərgidən şəkillər» silsiləsindən «Küpgöyün qarı»

26

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlədiyü musiqi nümunələrindən kiçik parçaları notla oxuyur.
Musiqi haqqında fikrini izah edir.

1. Dinlədiyü musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət yaradır.
2. Mövzuya uyğun şəkillər çəkir.

Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının yaradıcılığında hər bir əsərə uyğun musiqi obrazının olması haqqında fikir mübadiləsi və müzakirəsi aparılır.

Belə nəticəyə gəlinir ki, dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələrinin əksəriyyətinin yaradıcılığında proqramlı nümunələrə rast gəlinir. Əsərin adının əvvəlcədən məlum olması uyğun obrazların təsəvvürümüzdə canlanmasını asanlaşdırır.

Notla oxuyaq
Qara Qarayev. «Fikirlər» fortepiano pyesindən bir parça

Andantino...

Mahnını yada salaq və oxuyaq

QIŞ MAHNISI
Musiqisi Əfsər Cavanşirovun, sözləri Tofiq Mütəllibovundur.

<p>I</p> <p>Hər tərəfə yağış qar, Tez gəlin siz, uşaqlar. Ağ geyinib meşə, dağ, Qar topası oynayaq.</p> <p>Nəqərat: Qış gəlibdir, qış gəlib, Bu yerlərə xoş gəlib. Neyləyəcək qar biza, Dost olub bahar biza.</p>	<p>II</p> <p>Gizləndirib turaclar, Buz bağlayıb yamaclar. Donub güllər, çiçəklər, Əsir soyuq küləklər.</p> <p>Nəqərat: Qış gəlibdir, qış gəlib, Bu yerlərə xoş gəlib. Neyləyəcək qar biza, Dost olub bahar biza.</p>
---	--

BUNU DA BİLİN

Modest Musorqski «Sərgidən şəkillər» silsiləsini cəmi üç həftəyə yazdığına baxmayaraq, əsər bəstəkarın ölümindən düz beş il sonra nəşr edilib və səhnələşdirilib.

SUALLAR

1. Proqramlı musiqi əsəri nədir?
2. Cəvdat Hacıyevin «Musiqi şəkilləri» fortepiano silsiləsi neçə pyesdən ibarətdir?
3. Modest Musorqskinin fortepiano silsiləsinin adı nədir?

TAPŞIRIQ: «Qış mahnısı»na uyğun şəkil çək.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

4 Bəstəkar Əfsər Cavanşirovun şair Tofiq Mütəllibovun sözlərinə yazdığı «Qış mahnısı» öyrədilir, onun xarakteri, tempi, ritmi, nəyə həsr olunduğu aydınlaşdırılır.

Tapşırıq 1. Proqramlı əsərlər haqqında bildiklərinizi danışın.
Tapşırıq 2. Marş janrı haqqında fikir söyləyin.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Əyani vəsaitlərdən istifadə etməklə müəllimin şifahi təqdimatı şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Qış mahnısı»nın bəstəkarı kimdir?

- a) A.Rzayeva b) M.Mirzəyev c) Ə.Cavanşirov

2. «Küpəgirən qar» fortepiano pyesini kim yazıb?

- a) S.Raxmaninov b) F.Əmirov c) M.P.Musorqski

12. MİNİATÜR VƏ MUSİQİ OBRAZI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini müqayisəli şəkildə izah edir.
2. Dinlədiyi musiqi əsəri əsasında yaranan təəssüratını şifahi ifadə edir.
3. Fərdi və kollektiv tərkibində mahnı oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyn həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1 İncəsənət əsərlərində geniş yayılmış «miniatür» haqqında məlumat verildikdən sonra Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Əmirovun «12 miniatür» və rus bəstəkarı Pyotr Çaykovskinin «İlin fəsilləri» fortepiano pyesləri silsilələrindən «Barkarola» dinlənilir.

2 Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz bu iki musiqi nümunəsi arasında hansı oxşar və fərqli cəhətlər vardır?*» – verilə bilər.

Şagirdlər tədqiqat sualına müxtəlif cavablar verirlər və incəsənətdə, irihəcmli əsərlər kimi, həm də kiçikhəcmli «miniatür» adlanan nümunələr də vardır qənaətinə gəlirlər.

3 Bundan sonra rəssamlıqda geniş yayılmış miniatür janrına aid Azərbaycan rəssamlarından Abdulla Ələkbərovun və Arif Hüseynovun bir neçə əsəri şagirdlərə nümayiş etdirilir, həm də Pyotr Çaykovskinin «İlin fəsilləri» fortepiano pyesləri silsiləsindən «Barkarola»dan bir parça notla ifa olunur.

12. MİNİATÜR VƏ MUSİQİ OBRAZI

Miniatür kiçikhəcmli sənət əsərlərinə deyilir və bu janr həm musiqidə, həm də təsviri incəsənətdə öz tətbiqini tapıb. Böyük Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Əmirov bu janrdə «12 miniatür» adlanan fortepiano pyesləri silsiləsi yaratmışdır. Bu programlı silsilədə hər bir pyesin öz adı var. Onların adları belədir: «Lirik ruqs», «Barkarola», «Marş», «Aşq-sayıq», «Ovda» və s. «Barkarola» italyan sözü olub, «qayıqçının mahnısı» deməkdir. Bu əsər 6/8-lıq ölçüyə malikdir və həzin xarakterdə səslənir. Sanki axşamçağı balıqçı öz qayığında üzür və həzin bir mahnı oxuyur.

Musiqi dinləyək

Fikrət Əmirov. «12 miniatür» fortepiano pyesləri silsiləsindən «Barkarola»

Miniatür janrı rəssamlıq sənətində də geniş yayılmışdır. Rəssam Abdulla Ələkbərovun «Nəğməkar qız», «El bilir ki, son mənimdən», Arif Hüseynovun «Ağ atlı oğlan» əsərləri və s. məhz bu janra aiddir.

Abdulla Ələkbərov.
«Nəğməkar qız»

Abdulla Ələkbərov.
«El bilir ki, son mənimdən»

Arif Hüseynov.
«Ağ atlı oğlan»

Pyotr İliç Çaykovski

«Barkarola» adlı fortepiano pyesi dahi rus bəstəkarı Pyotr İliç Çaykovskinin yaradıcılığında da var. P.İ.Çaykovskinin «İlin fəsilləri» fortepiano pyesləri silsiləsində yaz, yay, payız və qış fəsillərinin hər birinə üç pyes bəstələnib və onların hərəsinin öz adı var.

İlin fəsilləri

Yanvar — «Ocaq başında»	İyul — «Biqinci nəğməsi»
Fevral — «Mələkətisa»	Avqust — «Biqin»
Mart — «Torağayın nəğməsi»	Sentyabr — «Ov»
Aprel — «Novruzgölü»	Oktyabr — «Payız nəğməsi»
May — «Ağ gecələr»	Noyabr — «Üç at qoşulmuş arabada»
İyun — «Barkarola»	Dekabr — «Milad bayramı»

28

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqi və təsviri incəsənətdə «miniatür» janrı haqqında biliklərini izah edir.

Eyniadlı musiqi nümunələrini müqayisəli şəkildə təqdim edir.

1. Dinlədiyi musiqi nümunələrinin ritmini əl çalmaqla tutur.

2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Miniatür janrı ilə əlaqədar fikir mübadiləsi aparılır və mövzuya uyğun müzakirə təşkil olunur.

Belə nəticəyə gəlinir ki, dünya musiqi mədəniyyətində geniş yayılmış miniatür janrında Azərbaycan bəstəkarları və rəssamları da gözəl nümunələr yaratmışlar.

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq
Pyotr İliç Çaykovski. «İlin fəsilləri» fortepiano pyesləri silsiləsindən «Barkarola»

Notla oxuyaq

QIŞ MAHNISI

Musiqisi Əfşar Cavanşirovun, sözləri Tofiq Mütəllibovundur.

SUALLAR

1. Miniatür nə deməkdir?
2. «12 miniatür» fortepiano pyeslorini kim yazıb?
3. «İlin fəsilləri» adlı 12 fortepiano pyesi silsiləsini kim yazıb?

TAPŞIRIQ: Qış fəslinə aid şəkillər çək.

29

YARADICI TƏTBİQETMƏ

4

Bəstəkar Əfşar Cavanşirovun şair Tofiq Mütəllibovun sözlərinə yazdığı «Qış mahnısı» notla oxunur. Eyni zamanda mahnının xarakteri, onun xanə ölçüsü, tempi və ritmi aydınlaşdırılır.

Tapşırıq: Pyotr Çaykovskinin «İlin fəsilləri» fortepiano pyesləri silsiləsində pyeslərin ardıcılıq prinsipi necədir?

Mahnı ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Əyani vəsaitlərlə müəllimin şifahi şərhli şəkildə.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. Kiçikhəcmli sənət əsərləri necə adlanır?

- a) sonata b) variasiya c) miniatür

2. «Qış mahnısı»nın bəstəkarı kimdir?

- a) A.Dadaşov b) Ü.Hacıbəyli c) Ə.Cavanşirov

13. KEÇİLMİŞ MÖVZULARIN TƏKRARI

14-15. SİNİF KONSERTİNƏ HAZIRLIQ

16. BÖYÜK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Musiqi dramaturgiyası

17. QARA QARAYEVİN «YEDDİ GÖZƏL» BALETİNİN DRAMATURGIYASI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini izah edir.

2. Bəstəkarın ritm, temp və dinamik nüanslardan müxtəlif variantlarda istifadə etməklə yaratdığı obrazlara münasibət bildirir.

3. Fərdi və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

Mövzunun öyrədilməsində beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Böyük Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin «Yeddi gözəl» baleti haqqında qısa məlumat verildikdən sonra bu əsərdən «Adajio» dinlənilir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz «Adajio» musiqi nümunəsində kimin obrazı təsvir olunur?»* – verilə bilər. Sonra tədqiqat sualının aydınlaşdırılması üçün aşağıdakı köməkçi suallar verilir:

– Dinlədiyiniz əsərin xarakteri necədir?

– Baletdəki əsas qadın obrazı kimdir?

3

Bundan sonra «Yeddi gözəl» baletindən «Gözəllər gözəli» musiqi parçası dinlənilir və onun melodiyasından bir hissə notla ifa olunur. Bütün bunlardan sonra baletdən «Vals» dinlənilir və onun rəqs xarakterli olduğu müəyyənləşdirilir.

15. QARA QARAYEVİN «YEDDİ GÖZƏL» BALETİNİN DRAMATURGIYASI

Nizami Gəncvi

Bəstəkar Qara Qarayevi dahi Nizaminin yaradıcılığı ilə birləşdirən onun «Yeddi gözəl» baleti və «Leyli və Məcnun» simfonik poeması olmuşdur. Nizami Gəncəvinin «Xəmsə»sinə daxil olan beş poemadan birinin motivləri əsasına yazılan «Yeddi gözəl» baleti 1952-ci ildə Azərbaycan Dövlət Akademik Opera və Balet Teatrında tamaşaya qoyulmuşdur. Tamaşanın rejissoru və baletmeysteri Pyotr Qusev, baletin sahələşdirilməsində məsləhətçi Xalq artisti Qəmər Almaszadə olmuşdur. Baletin qısa məzmunu belədir: Bəhrəm şah ov edərkən azır, qədim qərin dağntıları arasından keçib ovçu Mənzərin evinə gəlir. Mənzər və bacısı Ayaş Bəhrəm şahı qarşılayırlar. Elə bu zaman məkrli vəzir Rəst Rəvşən şahı dığmanın hicum xəbərini çatdırır. Bəhrəm şahı çəqələn Mənzər onunla birlikdə döyüşə gedir. Şah öz yerinə zəlim vəziri təyin edir. Vəzir isə Bəhrəm şahı öldürmək üçün yollar axtarır. Mənzər şahı öldürəndən xilas edir. Şah öz taxt-tacına qayıdır, lakin onda xalqına qarşı bir etinasızlıq yaranmışdır. Vəzir isə öz arzusunu yerinə yetirmək üçün yollar axtarır. Günlərini kef-də keçirməklə məşğul olan şah ona kömək etməyə çalışan Mənzəri və onun silahdaşlarını zindana atır. Ayaş saraya gəlir, qardağını və dostlarını azad etmək üçün şahı yalvarır.

Mənzər və onun silahdaşları zindandan qaçırırlar. Şahın adamları kondillərin zəmininə od vurur. Şah Ayaşın qatla yetirir. Xalq ayağa qalxır. Bəhrəm şah ölkədən qovulur.

«Yeddi gözəl» baletindən səhnə

1

2

«Yeddi gözəl» baletindən «Adajio»

Musiqi dinləyək

Qara Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindən «Adajio»
«Adajio»da Ayaşın obrazı, xarakteri gözəl və təsirli bir melodiyada öz əksini tapır. Ağır tempdə və 6/8 xana ölçüsündə səslənən bu rəqsin melodik elementləri, intonasionaları Ayaşın ölüm səhnəsinə qədər bir neçə dəfə yada salınır. Yəni bir növ leymotiv rolunu oynayır.

32

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlədiyiniz musiqilər haqqında fikir söyləyir. Baletdən musiqi parçalarını notla oxuyur.

1. Musiqiyə ritm tutur.
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Dinlənilən musiqi nümunələrinin xarakteri, məzmunu ətrafında fikir mübadiləsi aparılır və mövzu ilə əlaqədar müzakirə təşkil olunur.

Nəticə olaraq şagirdlərə məlum olur ki, Nizaminin «Yeddi gözəl» poeması əsasında yaranmış Qara Qarayevin eyniadlı baletinin məzmunu və dramaturgiyası bir-birinə uyğundur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Musiqi dinləyək
Qara Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindən «Gözəllər gözəli»
Notla oxuyaq
Qara Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindən «Gözəllər gözəli». Əsas melodiya bir hissə

Baletdə yeddi xalqın musiqisi əsasında yeddi gözəl obrazı yaradılmışdır: «Hind gözəli», «Bizans gözəli», «Xarəzm gözəli», «Slavyan gözəli», «Məğrib gözəli», «Çin gözəli», «Gözəllər gözəli». Bu baletdə konsert pyesi kimi səslənən ritmik «Vals» dövrümüzün ən gözəl əsərlərindən hesab olunur.

Musiqi dinləyək
Qara Qarayev. «Yeddi gözəl» baletindən «Vals»

Yeni mahnı öyrənək

AZƏRBAYCANA GƏLSİN
Musiqisi Tofiq Quliyevin,
sözləri Süleyman Rüstəminindir.

I
Vətənin seyrinə çağırırım elləri,
Sərvət görmək istəyən, Azərbaycana gəlsin!
Bəzənib bağdan-bağa səhələri, kəndləri,
Cənnət görmək istəyən, Azərbaycana gəlsin!

II
Payızında, qışında, baharında, yazında,
Dinir dostluq nağməsi könüllərin sazında.
Səbaha addımlayan mərd oğlunda, qızında,
Fəryat görmək istəyən, Azərbaycana gəlsin!

III
Bağçaları, bağları zavalızdır qış-bahar,
Məhəbbəti, şöhrəti dolaraq diyar-diyar.
Ücrəngli bayraq altı aşıyaq, boxtiyar,
Millet görmək istəyən, Azərbaycana gəlsin!

SUALLAR

- «Yeddi gözəl» baletinin ilk tamaşası neçinci ildə olmuşdur?
- «Yeddi gözəl» baletinin əsas obrazları hansılardır?
- «Azərbaycana gəlsin» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Yeddi gözəl» baleti haqqında şifahi təqdimat hazırla.

33

4

Bəstəkar Tofiq Quliyevin şair Süleyman Rüstəmin sözlərinə yazdığı «Azərbaycana gəlsin» mahnısı öyrədilir. Eyni zamanda mahnının xarakteri, xanə ölçüsü, tempi, ritmi aydınlaşdırılır.

Tapşırıq: Nizami Gəncəvinin «Xəməs»si və ona daxil olan poemalar haqqında qısa təqdimat edin.

Mahnı müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

- Əyani vəsaitlərdən istifadə etməklə müəllimin şifahi təqdimatı şəklində.
- Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Yeddi gözəl» baleti kimin yaratdığı poema əsasında yazılmışdır?

- a) M.Füzuli b) N.Gəncəvi c) Anar

2. «Azərbaycana gəlsin» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) F.Əmirov b) Q.Hüseynli c) T.Quliyev

18. ARIF MƏLİKOVUN «MƏHƏBBƏT ƏFSANƏSİ» BALETİNİN DRAMATURGIYASI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında bilikləri izah edir.
2. Bəstəkarın ritm, temp və dinamik nüanslardan müxtəlif variantlarda istifadə etməklə yaratdığı obrazlara münasibət bildirir.
3. Fərdi və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.

Bu mövzunun öyrədilməsində beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1

Arif Məlikovun böyük türk şairi, dramaturqu Nazim Hikmətin əsəri əsasında yazdığı «Məhəbbət əfsanəsi» baleti haqqında məlumat verildikdən sonra müəllim əsərdən «Təlxəklərin rəqsi» adlı musiqi nümunəsini səsləndirir.

Tədqiqat sualı kimi **«Dinlədiyiniz musiqi nümunəsinin xarakteri haqqında nə deyə bilərsiniz?»** – verilə bilər.

Musiqidə olan yumorluluq, dəqiq ritm və cəld temp şagirdlərin diqqətini cəlb edir. Şagirdlər tədqiqat sualına müxtəlif cavablar verirlər, lakin musiqidə olan yumorluluq onların diqqətindən yayınmır.

2

Bundan sonra «Məhəbbət əfsanəsi» baletindən «Türk qızlarının rəqsi»nin melodiyası notla oxunur və bundan əvvəl dinlənən «Təlxəklərin rəqsi» ilə müqayisə edilir.

16. ARIF MƏLİKOVUN «MƏHƏBBƏT ƏFSANƏSİ» BALETİNİN DRAMATURGIYASI

Arif Məlikov

«Mahabbət əfsanəsi» baletindən
fragment

Nazim Hikmət

Böyük Azərbaycan bəstəkarı Arif Məlikov «Mahabbət əfsanəsi» baletini türk şairi Nazim Hikmətin eyniadlı əsəri əsasında yaratmışdır. İki böyük sənətkarın birgə əməyi nəticəsində yaranan «Mahabbət əfsanəsi» baleti Leningrad Dövlət Opera və Balet Teatrında (hazırkı Sankt-Peterburq Mariin Teatrı) 1961-ci ildə baletmeyster Yuri Qriqoroviç tərəfindən səhnələşdirilib. O vaxt bəstəkarın cəmi 28 yaşı var idi. Məhz bu əsər gənc bəstəkarı dünya şöhrəti qazandırmışdır. Baletin qısa məzmunu belədir: hökmdar Məhməna Banunun bacısı Şirin ölüm ayığında olduğu üçün saray kədər içindədir. Naməlum bir adam deyir ki, əgər Məhməna Banu öz gözəlliyini qurban versərsə, onun bacısı sağalır. Təvəzdüdü içində olan hökmdar buna razılıq verir. Sağalmış Şirin bacısının eybəcər üzünü görəndə təəcüblənir. Daşyanan Fərhadın Şirin üçün tikdiyi saray hazır olur. Bacılar və ayanlar saraya baxmağa gəlirlər. Fərhadı görən hökmdar Məhməna Banu və Şirin ona vururlur. Fərhad isə Şirinə gözəlliyinə heyran qalır. Susuz qalmış xalqın hiddətindən qorxub üzünü qara örpəklə örtmüş Məhməna Banu özünə yer tapa bilmir. Fərhad və Şirin qaçmaq qərarına gəlirlər. Bundan xəbər tutan Məhməna Banu onları tutub saxlayır. Şirin yalvarışından sonra Məhməna Banu deyir ki, əgər Fərhad dağ çapıb xalqı su həsrətindən xilas etsə, Şirin ona verəcək...

«Mahabbət əfsanəsi» baletindən
«Təlxəklərin rəqsi»

Musiqi dinləyək

Arif Məlikov. «Mahabbət əfsanəsi» baletindən «Təlxəklərin rəqsi»

34

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlədiyiniz musiqi nümunəsinin melodiyasını notla və notsuz oxuyur.

Dinlənən musiqi haqqında fikir söyləyir.

1. Musiqinin ritminə uyğun əl çalır.
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Dinlənilən və notla oxunmuş musiqi nümunələri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və mövzuya uyğun müzakirə təşkil olunur.

Dinlənilmiş və notla oxunmuş musiqi nümunələrindən belə nəticəyə gəlmək olar ki, bəstəkar Arif Məlikov temp, ritm, parlaq melodiya vasitəsilə «Məhəbbət əfsanəsi» baletinin dramaturji xəttinin düzgün başa düşülməsinə şərait yaradır.

Notla oxuyaq və dinləyək

Türk qızlarının rəqi
(II pərdə)

Allegro

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

AZƏRBAYCANA GƏLSİN

Musiqisi Tofiq Quliyevin,
sözləri Süleyman Rüstəminindir.

Andantino

Və-tə-ni-min səy-ri-nə qə-ğ-ri-ram el-lə-ri,
Sər-vət gör-mək is-tə-yən, A-zər-bay-cə-nə gəl-
sin. İstə-nib bəq-dən-bə-qə, qə-hər-lə-ri,
kənd-lə-ri, cən-nət gör-mək is-tə-yən, A-zər-bay-cə-
ni-
nə gəl-sin! -nə gəl-sin!
-sin! Gə-lüm, A-zər-bay-cə-nə gəl-sin!

- SUALLAR**
1. «Məhəbbət əfsanəsi» baletini kim yazmışdır?
 2. «Məhəbbət əfsanəsi» baleti hansı türk şairinin əsəri əsasında yazılmışdır?
 3. «Azərbaycana gəlsin» mahnısında yurdun təbiəti necə tərənnüm edilir?

TAPŞIRIQ: «Məhəbbət əfsanəsi» baleti haqqında şifahi təqdimat hazırla.

35

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3 Bəstəkar Tofiq Quliyevin şair Süleyman Rüstəmin sözlərinə yazdığı «Azərbaycana gəlsin» mahnısını sözlərlə və notla ifa olunur. Şagirdlər mahnının xarakterini, ritmini, tempini müəyyənləşdirirlər.

Tapşırıq: «Azərbaycana gəlsin» mahnısının ritminə uyğun əl çalın.

Tofiq Quliyevin «Azərbaycana gəlsin» mahnısı ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Məhəbbət əfsanəsi» baletinin bəstəkarı kimdir?

- a) F.Əmirov b) Q.Qarayev c) A.Məlikov

2. «Azərbaycana gəlsin» mahnısının xarakteri necədir?

- a) təntənəli b) kədərli c) lirik

19. ORATORİYA VƏ DRAMATURGIYA

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini izah edir.
2. Azərbaycan musiqi folklor nümunələrini melodik, ritmik, poetik xüsusiyyətlərinə görə təhlil edir.
3. Mahnını ikisəslı (üçsəslı) kollektiv şəklində oxuyur.

Mövzunu aydınlaşdırmaq üçün beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə tövsiyə olunur.

1 Oratoriya janrı və onun yaranması ilə əlaqədar tarixi məlumatlar verildikdən sonra Xalq artisti, bəstəkar Vasif Adıgözəlovun «Qarabağ şikəstəsi» oratoriyasının VII hissəsindən bir parça dinlənilir.

2 Sonra Azərbaycan zərbi-muğamı olan «Qarabağ şikəstəsi»ndən bir parça notla ifa edilir.

Tədqiqat sualı kimi **«Dinlədiyiniz bu musiqi nümunələri xaraktercə bir-birindən necə fərqlənir?»** – verilə bilər. Şagirdlər aydınlaşdırırlar ki, bəstəkar öz əsərində «Qarabağ şikəstəsi» adlı zərbi-muğamın melodiyasından istifadə etmişdir.

Müəllim bu iki əsərin mətni ilə musiqisi arasındakı uyğunluq haqqında məlumat verir.

17. ORATORİYA VƏ DRAMATURGIYA

Johann Sebastyan
Bax

Simfonik orkestr,
xor, solistlar

Vasif Adıgözəlov

1 Oratoriya — xor, solistlar və simfonik orkestr üçün nəzərdə tutulmuş irihəcmli musiqi əsəridir. «Oratoriya» sözünün latın dilindən tərcüməsi, «oro» danışram, yalvarıram deməkdir. Bu janr İtaliyada XVI əsrin axırı, XVII əsrin əvvəllərində, təxminən kantata və opera janrı ilə bir vaxtda yaranmışdır. Oratoriya quruluşuna görə də bu janrlara çox yaxındır. Oratoriya operadan səhnə hərəkətlərinin olmaması, kantatadan böyük ölçüsünə və şaxələnmə süjet xəttinə malik olması ilə fərqlənir. Bu janr dəhlis alman bəstəkarı İ.S.Baxın, F.Hendelin, Y.Haydnın, L.Bethovenin və digər Avropa bəstəkarlarının yaradıcılığında yüksək səviyyəyə qalxmışdır.

Azərbaycanda bu janrdə Cahangir Cahangirov, Vasif Adıgözəlov, Ramiz Mustafayev, Oqtay Rəcəbov nümunəvi əsərlər yaradıblar. Cahangir Cahangirovun «Sabir», Vasif Adıgözəlovun «Qarabağ şikəstəsi», Oqtay Rəcəbovun «Heydər» və «Çingiz» simfoniya-reqviyemi, Ramiz Mustafayevin «Hüseyn Cavid» oratoriyaları ölkəmizdə və bütün dünyada tanınmış əsərlərdir.

Vasif Adıgözəlovun «Qarabağ şikəstəsi» oratoriyası yeddi hissədən ibarətdir. Teymur Elçinin sözlərinə yazılmış əsər Qarabağa həsr olunmuş şeirlə başlayır. Əsərin sonuncu hissəsində bəstəkar «Qarabağ şikəstəsi» zərbi-muğamından bütünlüklə istifadə etmişdir.

Musiqi dinləyək

«Qarabağ şikəstəsi» oratoriyasının
VII hissəsindən bir parça

Musiqisi Vasif Adıgözəlovun,
sözləri Teymur Elçindir.

Bu oratoriyada dinlənilən hissədən əlavə xor epizodları, vokal nümunələri və simfonik fragmentlərdən ibarət musiqi parçaları da vardır. Göründüyü kimi, musiqi və mətn arasında vəhdət oratoriyanın dramaturgiyasını tədricən inkişaf etdirir. Sonda tənənəli «Qarabağ şikəstəsi» xorun ifasında səslənir.

36

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlənilən musiqi nümunəsinin melodiyasını notla və notsuz oxuyur.
Dinlənilmiş musiqiyə dair öz fikrini izah edir.

1. Dinlədiyü musiqinin ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Dinlənilməş və notla ifa edilmiş musiqi ətrafında müzakirə təşkil edilir və fikir mübadiləsi aparılır.

Belə nəticəyə gəlinir ki, dünya bəstəkarları, o cümlədən Azərbaycan bəstəkarları yazdıqları böyük əsərlərdə həm də öz xalqlarının folklor musiqi nümunələrindən istifadə edirlər. Bu, irihəcmli musiqi əsərlərinin dinləyicilər tərəfindən daha asan qavranılmasına səbəb olur.

Notla oxuyaq

«Qarabağ şikəstəsi»
zərbi-muğamından bir parça

Orta tempda

2

Mahnını yada salmaq və oxuyaq

QEYRƏT MARŞI
Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Qədirpaşa Elsevərinindir.

I
Biz gedirik döyüşə,
Xidmət üçün haqq işə.
Düşman alıb payını,
Yaman düşüb təşvişə.

Nağrat:
Möhkəm durmaq, and içək,
Vuruşaq biz kişitək.
Azad olsun yurdumuz,
Gülə dönsün gələcək.

II
Düşman yaman xəbədir,
Namərd, alçaq, iblisdir.
Allah özü bilir ki,
Məramımız təmizdir.

Nağrat:
Möhkəm durmaq, and içək,
Vuruşaq biz kişitək.
Azad olsun yurdumuz,
Gülə dönsün gələcək.

3

SUALLAR

1. Oratoriya nədir və harada yaranmışdır?
2. Azərbaycan bəstəkarlarından kimlər oratoriya janrında əsərlər yaratmışlar?
3. «Qeyrət marşı» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: Oratoriya janrı ilə əlaqədar şifahi təqdimat hazırla.

37

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Qədirpaşa Elsevərin sözlərinə yazdığı «Qeyrət marşı» mahnısını öyrədir.

Şagirdlər mahnının xarakteri, ritmi, tempi ilə əlaqədar fikirlərini söyləyirlər.

Tapşırıq 1. Oratoriya haqqında danışın.

Tapşırıq 2. Irihəcmli musiqi əsərlərində folklor nümunələrinin istifadəsi haqqında qısa təqdimat edin.

Mahnı müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Əyani vəsaitlərin köməyi ilə müəllimin şifahi şərh.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Qarabağ şikəstəsi» oratoriyasının bəstəkarı kimdir?

- a) F.Əmirov b) R.Mustafayev c) V.Adıgözəlov

2. «Qeyrət marşı» mahnısının xarakteri necədir?

- a) lirik b) marş c) rəqs

20. ƏSRƏF ABBASOVUN «QARACA QIZ» BALETİNİN DRAMATURGİYASI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir.

2. Bəstəkarın ritm, temp və dinamik nüanslardan müxtəlif variantlarda istifadə etməklə yaratdığı obrazlara münasibət bildirir.

3. Mahnını ikisəsli (üçsəsli) kollektiv tərkibində oxuyur.

Mövzunu aydınlaşdırmaq üçün beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Bəstəkar Əşrəf Abbasov, yazıçı-dramaturq Süleyman Sani Axundov, libretto müəllifi Əfrasiyab Bəddəlbəylinin birgə əməyinin məhsulu olan «Qaraca qız» baleti haqqında məlumat verildikdən sonra əsərdən «Qaraca qız və Ağcanın dueti» dinlənir.

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz musiqi nümunəsinin xarakteri necədir?*» – verilə bilər.

Şagirdlər müxtəlif cavablar səsləndirir və aydınlaşdırırlar ki, musiqi şən-zarafat xarakterlidir.

2

Sonra baletdən «Lirik rəqsin» melodiyası ikisəsli kimi notla ifa olunur.

Şagirdlər aydınlaşdırırlar ki, oxuduqları ikisəsli melodiyada tersiya intervalından istifadə olunmuşdur.

18. ƏSRƏF ABBASOVUN «QARACA QIZ» BALETİNİN DRAMATURGİYASI

Əşrəf Abbasov

Süleyman Sani Axundov

«Qaraca qız» baleti 1963-cü ildə Xalq artisti, bəstəkar Əşrəf Abbasov tərəfindən görkəmli Azərbaycan dramaturqu Süleyman Sani Axundovun «Qorxulu nağıllar» povesti əsasında yazılmışdır. Baletin librettosunu tanınmış bəstəkar, Xalq artisti Əfrasiyab Bəddəlbəyli yazmışdır. Bu əsər uşaqlar üçün yazılmış ilk irihəcmli musiqi əsəridir.

Əsərin məzmunu belədir: Bağban Piri babanın komasında Qaraca qız adlı kimsəsiz qız yaşayır. Piri baba onu nəvəsi kimi sevib özəlşdirir. Onların yaşadığı malikanənin sahibinin qızı Ağca həyatda gözərkən Qaraca qızı görür və onlar dostlaşırlar. Lakin Ağcanın zalım anası bu dostluğu qadağan edir. Ağca yalnız atasının köməyi ilə Qaraca qızla aralıq görüşür. Bir gün ağaların məclisində Qaraca qızla etdiyi rəqsə görə Ağcanın anası hirsələnir. Qaraca qızla Ağcanın dostluğu Piri babanın da xoşuna gəlmir. O, ağaların bu dostluğa münasibətini və onun nə ilə nəticələncəyini yaxşı bilir. Bir gün Qaraca qız gizincə Ağcanın otağına gəlir və ona öz taleyini danışır. Zal-zələ nəticəsində valideynlərinin itirməsi, sonradan qaraçı Yasaman tərəfindən qızıla götürülməsindən danışır. Yasamanın ölümündən sonra əri Yusifin Qaraca qızı qovması Ağcanı kövrəldir.

Nəticə Piri babanın düşündüyü kimi acınacaqlı olur. Qaraca qızın sevimli rəfiqəsi Ağcanı ilan çalır. Qaraca qız onu xilas edərkən zəhər alır. Zədələnmiş dodağından bədəni işləyən ilan zəhəri öz işini görür. Ağca sağdır, Qaraca qız isə Piri babanın qəçəndə ölüür.

«Qaraca qız» baletindən fragment

Musiqi dinləyək

Əşrəf Abbasov. «Qaraca qız» baletindən «Qaraca qız və Ağcanın dueti»

Bu duet «Qaraca qız»-in leytmotivi əsasında yaradılmışdır. Lakin bu leytmotiv ritmi dəyişilmiş şəkildə, zarafat xarakterində səslənir.

38

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlədiyiniz musiqi haqqında fikir söyləyir. Dinlədiyiniz melodiyamı notla və notsuz oxuyur.

1. Musiqinin ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Mövzuya uyğun şəkillər çəkir.

Dinlənilmiş musiqi ətrafında fikir mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Belə nəticəyə gəlinir ki, hər bir musiqi janrının, o cümlədən Əşrəf Abbasovun «Qaraca qız» baletinin özünün dramaturji xətti mövcuddur. Bəstəkar baletin dramaturgiyasına uyğun obrazlar yaratmaq üçün melodiya, ritm, temp, polifoniya, homofoniya, harmoniya və digər musiqi ifadə vasitələrindən istifadə etmişdir.

Notla oxuyaq
Əşraf Abbasov. «Qaraca qız» baleti. «Lirik rəqs»dən bir parça (ikisəsli)

Moderato

Lirik xarakterli bu melodiya tersiya intervallarından istifadə olunur.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

QEYRƏT MARŞI

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Qədirpaşa Elsevərinindir.

Marş tempında

Biz gə - di - rik dö - yü - şə, Xid - mat ü - çün
haqq i - şə. Düş - man a - lib pa - yi - ni,
Ya - man dü - şüb təp - vi - şə. Məh - kam du - raq,
and i - çək, Vu - ru - şaq biz ki - gi - tək.

SUALLAR

1. «Qaraca qız» baleti kimə məxsusdur?
2. «Qaraca qız» baleti Süleyman Sani Axundovun hansı povesti əsasında yazılmışdır?
3. «Qaraca qız» baletinin libretto müəllifi kimdir?

TAPŞIRIQ: «Qaraca qız» baleti haqqında qısa şifahi təqdimat et.

39

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3

Oqtay Rəcəbovun Qədirpaşa Elsevərin sözlərinə bəstələdiyi «Qeyrət marşı» mahnısını notla və sözləri ilə ifa olunur. Mahnının tempi, ritmi, xarakteri haqqında fikir mübadiləsi aparılır.

Tapşırıq: Əsərin dramaturgiyasına uyğun obrazlar yaratmaq üçün istifadə edilən musiqi ifadə vasitələri haqqında qısa təqdimat edin.

Mahnı müəllifi ilə əlaqədar tanışlıq müxtəlif cür aparıla bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Qaraca qız» baletinin librettosunu kim yazmışdır?

- a) C.Cabbarlı b) S.Vurğun c) Ə.Bədalbəyli

2. Oxuduğunuz ikisəsli melodiyanın xarakteri necədir?

- a) qəmli b) lirik c) təntənəli

21. MÜSLÜM MAQOMAYEVİN «ŞAH İSMAYIL» OPERASININ DRAMATURGIYASI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir.
2. Mahnının melodiyasını fərdi və kollektiv tərkibində oxuyur.

Bu mövzunu aydınlaşdırmaq üçün beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 «Şah İsmayıl» operasının I pərdəsindən «Aslan şahın ariyası» səsləndirilir. Ariyanı ifa edən müğənninin səs tembrini şagirdlərə aydınlaşdırılır.

2 Operanın qısa məzmununu şagirdlərə çatdırıldıqdan sonra ariyanın xarakteri ilə əlaqədar onların fikrini öyrənmək üçün belə bir tədqiqat sualı verilir: «*Uşaqlar, «Aslan şahın ariyası»nın xarakteri necədir?»*»

Şagirdlər müxtəlif fikirlər söyləyirlər və müəllimin köməyi ilə Aslan şahın səsinin bəm kişi səsi olduğu müəyyənləşdirilir.

3 Operadan «Şah İsmayıl və Gülzarın dueti»ndən bir parça notla ifa edilir. Müəllim şagirdlərə çatdırır ki, bu duet üçün bəstəkar «Gözəllər gözəli» adlı Azərbaycan xalq mahnısından istifadə etmişdir.

19. MÜSLÜM MAQOMAYEVİN «ŞAH İSMAYIL» OPERASININ DRAMATURGIYASI

Müslüm Maqomayev

Böyük Azərbaycan bəstəkarı Müslüm Maqomayev ilk irihəcmli musiqi əsəri olan «Şah İsmayıl» operasını 1916-cı ildə eyniadlı Azərbaycan dastanı əsasında yaratmışdır. Opera 1919-cu ildə tamaşaya qoyulub. Əsər sonralar ciddi musiqi və libretto dəyişikliklərinə məruz qalıb. Operanın ilk tamaşası böyük Azərbaycan rejissoru Hüseyn Ərəblinskiyin quruluşunda oynanılmışdır.

Operanın qısa məzmunu belədir: Aslan şah narahatdır. Xalq arasında şən-şöhrət tapmış oğlu İsmayıl onun taxt-tacına sahib çıxmağa çalışır. Xain vəzir rəmmal vasitəsilə Aslan şahı xəbər çatdırır ki, oğlu onu öldürüb. Aslan şah həyəcan içində məşhur ariyasını oxuyur. Aldığı xəbərdən narahat olan şah oğlunu uzaq ölkələrə, yeni torpaqlar fəth etməyə göndərir. Aslan şah elə bilir ki, o, döyüşlərdə həlak olacaqdır.

Musiqi dinləyək

Müslüm Maqomayev. «Şah İsmayıl» operasının I pərdəsindən «Aslan şahın ariyası»

Səfərdə olan Şah İsmayıl ərəb qəbilələri ilə rastlaşır və qəbilə başçısının qızı Gülzarla vurulur. Gülzarın atası İbn Tahir qızını sevmədiyini Öbü Homzəyə əvvəlcədən xəbər verir. Ona görə də Gülzarın atası başqa yere köçməyə qərar verir. Gülzar çətinliklə harada olduğunu Şah İsmayıla bildirir. Gülzarın axtarışına çıxan Şah İsmayıl Ərəbzəngi ilə rastlaşır və döyüşdə ona qalib gəlir. Öldürmək istəyində Ərəbzənginin qadın olduğunu bilir və onu bağışlayır.

Müslüm Maqomayev. «Şah İsmayıl» operasından səhnə

Notla oxuyaq

Müslüm Maqomayev. «Şah İsmayıl» operası. «Şah İsmayıl və Gülzarın dueti»ndən bir parça

40

DİFERENSİAL TƏLİM

Dueti notla sərbəst oxuyur.
Ariya haqqında öz fikrini söyləyir.

1. Dinlədiyi musiqinin ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

«Şah İsmayıl» operasından dinlənilmiş musiqi parçaları ilə əlaqədar fikir mübadiləsi aparılır və mütakirə təşkil olunur.

Nəticədə şagirdlərə məlum olur ki, bəstəkarlar opera yaradarkən orijinal musiqi yazmaqla bərabər, eyni zamanda xalq musiqisindən də istifadə edirlər.

Bu duet Azərbaycan xalq mahnısı «Gözəllər gözəli»nin melodiyası üzərində səslənir.

Musiqi dinləmək

Müslüm Maqomayev. «Şah İsmayıl» operasından «Ərəblərin yeni düşərgəsində Gülzarla tacirin toyu»

Şah İsmayıl döyüşlərdən qalibiyyətlə çıxır və Gülzarı da götürüb vətonə qaydır. Aslan şah oğlunun gəlişindən xəbər tutur. Lakin tapşırığını yerinə yetirməliyi üçün Aslan şah oğlunun öldürülməsini əmr edir. Ərəfləklərin yalvarışlarına görə ölüm hökmünü ləğv edən şah gənç İsmayılın gözəllərinin çıxarılmasını tələb edir. Oğluna etdiyi zülməndən kədərənən şah fikrini dağıtmaq üçün aylanca məclisi düzəltməyi əmr edir. Rəqəssə paltarını geyinmiş Ərəbzəngi Aslan şahı zəhərli şərəb verir. Aslan şah dünyasını dəyişir. Şah İsmayıl taxt-tacə sahib olur.

Yeni mahnı öyrənmək

ŞİRİN DİL

Musiqisi Emin Sabitoğlunun, sözləri Kərkük bayatıdır.

I
Şirin dil, şirin dil,
Al bağrımı, şirin dil.
Nə deyirsə, yad desin,
Öz dilimdə şirin dil.

Nağarət:
Şirin düşər,
Zülf uza şirin düşər,
Fərhad qaya çapanda,
Yadına Şirin düşər.

II
Şirin dil, şirin dil,
Ana dilim, şirin dil.
Həm təbibdi, həm məlhəm,
Şirin söhbət, şirin dil.

III
Şirin kimi, şirin kimi,
Gözəl söz Şirin kimi.
Sevən gənclər istəram,
Fərhadla Şirin kimi.

SUALLAR

1. «Şah İsmayıl» operasını kim yazmışdır?
2. «Şah İsmayıl» operasındakı əsas obrazlar hansılardır?
3. Emin Sabitoğlu «Şirin dil» mahnısını hansı xalq bayatıları əsasında yazmışdır?

TAPŞIRIQ: «Şirin dil» mahnısı haqqında şifahi təqdimat hazırla.

41

YARADICI TƏTBİQETMƏ

4

Bəstəkar Emin Sabitoğlunun Kərkük bayatılarına yazdığı «Şirin dil» mahnısı sözlərlə bərabər öyrədilir. Mahnının melodiyasının xarakteri, ritmi və tempi aydınlaşdırılır.

Tapşırıq: Operada xalq musiqi nümunələrindən istifadə haqqında bildiklərinizi danışın.

Mahnının müəllifi ilə əlaqədar məlumat bir neçə cür verilə bilər:

1. Əyani vəsaitlərdən istifadə etməklə müəllimin şifahi şərhilə.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Şah İsmayıl» operasını kim yazmışdır?

- a) Ü.Hacıbəyli b) F.Əmirov c) M.Maqomayev

2. «Şirin dil» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) T.Quliyev b) A.Məlikov c) E.Sabitoğlu

22. ƏFRASIYAB BƏDƏLBƏYLİNİN «QIZ QALASI» BALETİNİN DRAMATURGIYASI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir.
2. Bəstəkar yaradıcılığında istifadə olunmuş Azərbaycan musiqi folkloru nümunələrini melodik, ritmik və poetik xüsusiyyətlərinə görə təhlil edir.
3. Mahnının melodiyasını notla və sözləri ilə oxuyur.

Bu mövzunu aydınlaşdırmaq üçün beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 İlk Azərbaycan milli baletinin banisi bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəyli və onun müəllifi olduğu «Qız qalası» baleti haqqında qısa məlumat verildikdən, baletin məzmunu şagirdlərə açıqlanandan sonra bu əsərin I pərdəsindən Gülyanaq və Poladın «Adajio»su dinlənilir.

Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz bu musiqi nümunəsinin xarakteri necədir?*» – verilə bilər. Şagirdlərin əksəriyyəti musiqinin ağır tempə və yaddaqalan melodiya malik olduğunu söyləyirlər.

2 «Adajio»nun ortasında səslənən və intonasiyasına görə Azərbaycan xalq rəqsi olan «Cığcığa»ya bənzəyən, vals tempili melodiya parça notla ifa edilir və adıçəkilən xalq rəqsi ilə müqayisə olunur.

20. ƏFRASIYAB BƏDƏLBƏYLİNİN «QIZ QALASI» BALETİNİN DRAMATURGIYASI

Əfrasiyab Bədəlbəyli

Bəstəkar, dirijor, librettoçu, musiqi tanqidçisi və publisist Əfrasiyab Bədəlbəyli Azərbaycanın ilk milli baleti olan «Qız qalası» üzərində 1936-cı ildə yaradıcılığa başlamış, 1940-cı il aprel ayının 18-də isə bu əsər Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrının səhnəsində tamaşaya qoyulmuşdur. Baletin librettosu da bəstəkarə məxsus idi. Rəqlərin quruluşunu Qənar Almazadə vermişdi. Librettonun mövzusu doğma Bakımızın XII əsr memarlığı abidəsi hesab edilən Qız qalası haqqında ifadəsənən götürülmüşdür. Əsərdə azadlıq, məhəbbət və xoşbəxtlik uğrunda mübarizədən danışılır. Baletin qısa məzmunu belədir: Xan sarayında insanlar təşviş içindədir. Oğul həsrəti ilə yaşayan Cahangir xanın qızı anadan olmuşdur. Səfərdən qayıdan xan vəzirə uşağı öldürməyi, anasını isə köləyə çevirməyi əmr etmişdir. Lakin vəzirin uşağı yazığı gəlir, onu dayayı verir və sarayı tərk etməyi tapşır. Körpənin qolunda atasından olan yeganə xətirə — biləzik var.

...Artıq 18 il keçmiş və körpə qızcağız füsunkar gözələ çevrilmişdir. Həmişə şən və gülürlü Gülyanaq xoşbəxttir. Çünki o, Polad adlı igidi sevir və onların birləşəcəyi an çatır.

Poladla Gülyanağın toyudur. Toyun ən qızğın yerində xan öz adamları ilə kondillərin başını üstünə alır. Qızın gözəlliyi və onun kölə etdiyi arvadına bənzəməsi xanı heyrətə salır. Xan qərar verir ki, Gülyanaq onun olmalıdır. Polad sevgisi uğrunda zülmkarla mübarizəyə hazırdır. Cahangir xan Poladın qətlinə fərman verir. Poladın həyatını xilas etmək üçün Gülyanaq xanın arzusunu yerinə yetirməyə razı olduğunu bildirir. Yalnız bir şərtlə: xan ona dənizlə dövrələnən qala tikdirməlidir. Xan razılaşır...

Nəhayət, qala hazırdır və toyu başlamaq əmrini verir. Xana Gülyanağın onun qızı olduğunu deyir. Xan inanmır. Polad xanla döyüşür, onu öldürür və qalaya — Gülyanağın yanına tələsir. Ayaq səsləri eşidən Gülyanaq onun xan olduğunu düşündür və özünü qaladan dənizə atır...

«Qız qalası» baletindən səhnə

Qız qalası

42

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlədiyiniz musiqi haqqında fikir söyləyir. Verilmiş melodiyanı notla oxuyur.

1. Musiqinin ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Dinlənilmiş və notla ifa olunmuş musiqilər ətrafında fikir mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Nəticə olaraq şagirdlər belə bir fikrə gəlirlər ki, bəstəkarlar əsərin dramaturji xəttinə uyğun musiqi obrazları yaradarkən musiqi ifadə vasitələrinin bütün tərkib hissələrindən geniş istifadə edirlər.

Musiqi dinləyək
Əfrasiyab Bədəlbəyli. «Qız qalası» baleti. I pərdədən «Adajio»
«Şüqət» klassik Azərbaycan muğamına əsaslanan «Adajio» baletinin əsas sevgi leyt-motividir. Baletdəki 3 hissəli quruluşa malik olan «Adajio»-nun orta hissəsində zərif vals səslənir.

Notla oxuyaq
«Adajio»-da səslənən vals xarakterli musiqidən bir parça

Andantino

Bu melodiya intonasiyasına görə «Cığçığa» Azərbaycan xalq rəqsi-nə oxşayır.

Yeni mahnı öyrənək

QIZ QALASI
Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Sevinc Nuruqızınıdır.

I
Qız qalası, dağlarını
Oxşamışam döna-döna.
Qız qalası, danış sevgi
Nağlını mənə yənə.
Qız qalası, danış mənə,
Əsrlərin o üzündən.
Danış Vətən tarixinin
Gecəsindən, gündüzündən.

II
Daş sinəyə çirpilibdir,
Dalğaları Xəzərimin.
Sən ucalan heykəlisən,
Əvvəlimin, əzəlimin.
Divarına hörülibdür,
Hoşiqətim, Qız qalası.
Bakım boyda sədəqətim,
Məhəbbətim, Qız qalası.

Nağrət:
Bakımza sevgimizin,
Qalasısan, Qız qalası.

SUALLAR

- «Qız qalası» baletinin müəllifi kimdir?
- «Qız qalası» baleti hansı dastan əsasında yazılmışdır?
- «Qız qalası» mahnısının müəllifi kimdir?

TAPŞIRIQ: Qız qalasının şəklini çək.

«Qız qalası» baletindən
Gülyanaq və Poladın
«Adajio»-su

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3 Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Sevinc Nuruqızının sözlərinə yazdığı «Qız qalası» mahnısını öyrədilir. Mahnının xarakteri, tempi, ritmi aydınlaşdırılır.

Tapşırıq: Əfrasiyab Bədəlbəylinin «Qız qalası» baletinin dramaturgiyası haqqında qısa təqdimat edin.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

- İnternet materiallarından istifadə etməklə.
- Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Qız qalası» baletinin bəstəkarı kimdir?

- a) M.Mirzəyev b) R.Mustafayev c) Ə.Bədəlbəyli

2. «Qız qalası» mahnısının müəllifləri kimdir?

- a) E.Sabitoğlu, Z.Ağayeva b) O.Rəcəbov, S.Nuruqızı c) H.Xanməmmədov, T.Elçin

23. MUSA MİRZƏYEVİN «ROMANTİK VALS-POEMA»SI VƏ İOHAHN ŞTRAUSUN «VYANA MEŞƏSİNİN NAĞILLARI» ƏSƏRLƏRİNİN DRAMATURGİYASI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini izah edir.
2. Bəstəkarın ritm, temp və dinamik nüanslardan müxtəlif variantlarda istifadə etməklə yaratdığı obrazlara münasibət bildirir.
3. Mahnımı ikisəsli kollektiv şəklində oxuyur.

Mövzunu aydınlaşdırmaq üçün beyin həmləsi, Venn diaqramı, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Bəstəkar Musa Mirzəyevin simli alətlər üçün yazdığı «Romantik vals-poema» əsəri haqqında kiçik məlumat verildikdən sonra əsər dinlənir. Sonra həmin əsərdən bir parça notla ifa edilir. Şagirdlər bu ecazkar musiqinin vals-rəqs xarakterli olduğunu aydınlaşdırırlar.

2 Avstriya bəstəkarı İohann Ştrausun «Vyana meşəsinin nağılları» əsəri dinlənir, onun da vals-rəqs xarakterli olduğu müəyyənləşdirilir.

3 Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz bu iki əsər arasında hansı oxşar və fərqli cəhətlər vardır?*» – verilə bilər. Müəllimin köməyi ilə şagirdlər hər iki əsərin vals tempində olduğu, lakin birinin simli, digərinin simfonik orkestr üçün yazıldığını aydınlaşdırırlar.

21. MUSA MİRZƏYEVİN «ROMANTİK VALS-POEMA»SI VƏ İOHAHN ŞTRAUSUN «VYANA MEŞƏSİNİN NAĞILLARI» ƏSƏRLƏRİNİN DRAMATURGİYASI

Oğul İohann Ştraus

Musa Mirzəyev

Xalq artisti, professor, bəstəkar Musa Mirzəyev «Romantik vals-poema» əsərini 1963-cü ildə yazmış və onun ilk ifaçıları məşhur dirijor Yuri Silantsev və Pyotr Çaykovski adına Böyük Simfonik Orkestrin dirijoru Vladimir Fedoseyev olmuşdur. Bu əsər Böyük Simli Alətlər Orkestri üçün bəstələnmişdir. Əsərin əsas mövzusunun əvəlcə orkestrin I skripkaçıları, sonra isə II skripkaçıları ifa edirlər. Reprizada əsas mövzu altlar, violonçellər tərəfindən səslənir. Əsərdə sonata quruluşunun elementləri özünü göstərir. Poema janrı musiqidə bir neçə məqsədlə yaradılır. Onlardan biri də instrumental ifa üçün lirik xarakterli əsərlərin yazılmasıdır. Belə əsərlərə vals-poema deyilir. Musa Mirzəyevin «Romantik vals-poema»-sı vals tempində yazılmışdır və 3/4 xana ölçüsünə malikdir.

Musiqi dinləyək

Musa Mirzəyev. «Romantik vals-poema» əsərindən bir parça
Avstriyanın paytaxtı Vyanada çox istedadlı üzvləri olan ailə var idi. Bu ailədə yaşayınların soyadı Ştrauslar idi. Vals janrını yaradan ata İohann Ştrausun üç oğlu var idi. Ailənin böyük oğlunun da adı İohann idi. Ata və üç oğul dövrün məşhur musiqiçiləri idi. Oğul İohann Ştraus ilk konsertini veranda ata Ştrausun 40, oğlunu isə 20 yaşında. Oğul İohann Ştrausun birinci konserti onu bütün ölkədə məşurlaşdırdı. Onun bütün dünyada tanınan əsərlərindən biri «Vyana meşəsinin nağılları» adlanırdı. Bəstəkar bu əsərin əsas mövzusunun motivini bülül cəh-cəhindən götürmüşdü.

Musiqi dinləyək

İohann Ştraus. «Vyana meşəsinin nağılları». Əsas melodiyadan bir parça

Notla oxuyaq

Musa Mirzəyev. «Romantik vals-poema»-sından bir parça

44

DİFERENSIAL TƏLİM

Dinlədiyə musiqi nümunəsinin melodiyalarını oxuyur.

Dinlədiyə musiqi əsəri haqqında fikir söyləyir.

1. Dinlədiyə musiqi nümunəsinin ritmini əl çalmaqla tutur.

2. Mövzuya uyğun şəkillər çəkir.

Müəllimlə birlikdə şagirdlər mövzu ilə əlaqədar informasiya mübadiləsində və müzakirəsində iştirak edirlər.

Belə nəticəyə gəlinir ki, eyni bir janrdə bəstəkarlar dramaturji cəhətdən və xaraktercə bir-birinə oxşar musiqi nümunələri yarada bilərlər.

Musiqi dinləyək və müqayisə edək
İohann Ştraus. «Vyana meşəsinin nağılları». Əsas melodiyadan bir parça

İki musiqi əsrinin oxşar və fərqli cəhətləri

M.Mirzəyevin «Romantik vals-poema»-sı Vals tempindədir I.Ştrausun «Vyana meşəsinin nağılları»

Fərqli

1. Simli alətlər orkestri üçün yazılıb.
2. Dinlənilmək üçün nəzərdə tutulub.
3. Programlıdır.

Oxşar

1. Simfonik orkestr üçün yazılıb.
2. Dinlənilmək və rəqs etmək üçün nəzərdə tutulub.
3. Programlıdır.

Fərqli

Mahnını notla oxuyaq

QIZ QALASI

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Sevinc Nuruqızının.

Tempo de Valse

SUALLAR

1. «Romantik vals-poema» əsərinin müəllifi kimdir?
2. «Vyana meşəsinin nağılları» əsərinin müəllifi kimdir?
3. «Romantik vals-poema» ilə «Vyana meşəsinin nağılları» əsərlərinin oxşar xüsusiyyətləri nədir?

TAPŞIRIQ: Qız qalası haqqında əfsanənin motivləri əsasında şəkil çək.

45

YARADICI TƏTBİQETMƏ

4

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Sevinc Nuruqızının sözlərinə yazdığı «Qız qalası» mahnısı notla ifa edilir.

Tapşırıq: Vals janrının yaradıcısı İohann Ştraus haqqında qısa təqdimat hazırlayın.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. İnternet materiallarından istifadə etməklə müəllimin şifahi şərh vasitəsilə.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Vyana meşəsinin nağılları» əsərinin müəllifi kimdir?

- a) F.Şubert b) S.Raxmaninov c) İ.Ştraus

2. «Romantik vals-poema» əsəri hansı musiqi kollektivi üçün yazılmışdır?

- a) Nəfəs alətləri orkestri b) Simli alətlər orkestri c) Simfonik orkestr

24. KEÇİLMİŞ MÖVZULARIN TƏKRARI

25. KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Musiqi dramaturgiyası (davamı)

26. VƏTƏN MÖVZUSU VƏ MUSIQI

MƏQSƏD: 1. Dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında biliklərini izah edir.
2. Mahnını sözləri ilə və notla oxuyur.

Bu mövzunu aydınlaşdırmaq üçün beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

1 Tanınmış Polşa bəstəkarı Mixail Kleofas Oginski haqqında qısa məlumat verilir, onun «Vətənlə vidalaşma» polonezi səsləndirilir.

2 Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz əsərin xarakteri necədir?*» – verilə bilər.

Şagirdlər müəllimin köməyi ilə «Vətənlə vidalaşma» polonezinin musiqisinin həzin-lirik xarakterə malik olduğunu aydınlaşdırırlar. Şagirdlər bu əsərin 3/4 xanə ölçüsündə olduğunu müəyyənləşdirirlər.

3 Bundan sonra polonezdən bir parça notla ifa olunur. Əgər təqdim olunan parça şagirdlərin səs diapazonları üçün yazılmış notlara uyğun gəlməzsə, onda bu melodiyanı 1–1/2 ton bəmə doğru transpozisiya etmək olar.

24. VƏTƏN MÖVZUSU VƏ MUSIQI

Vətəna həsr olunmuş müxtəlif janrlı əsərlər həmişə mövcud olmuşdur. İstər Azərbaycan, istərsə də dünya xalqlarının bəstəkarları öz əsərlərində bu mövzuya müraciət etmişlər. Belə bəstəkarlardan biri də Polşa milli musiqisinin ilk nümayəndələrindən olan Mixail Kleofas Oginskiyədir. Mixail Oginski Frederik Şopenin əvvəl yaşayıb-yaratmışdır. Frederik Şopeni və Mixail Oginski vətəna, xalqa, onun mədəniyyətinə, incəsənətinə və musiqisinə olan hədsiz məhəbbət birləşdirir. Mixail Oginski, eyni zamanda görkəmli dövlət xadimi olmuşdur. Bəstəkar 1794-cü ildə vətəninə azadlıq uğrunda döyüşlərə yardım məqsədilə var-dövlətini İngilislərə vermişdir. İngilislər yətərləndən sonra böyük bəstəkar da azadlıq mücahidləri ilə birlikdə vətəni tərk etmişdir. Qürbətə onun yazdığı ilk əsər məşhur «Vətənlə vidalaşma» polonezidir. Bu əsər bütün dünyada «Oginski polonezi» kimi tanınır.

Mixail Oginski

«Vətənlə vidalaşma» polonezindən fraqment

BUNU DA BİLİN

Polonez qədim Polşa xalq rəqsidir. Onun ölçüsü 3/4-dür. Polonez Avropa ölkələrində XVIII əsrdən başlayaraq geniş yayılmışdır. Polşa bəstəkarı Frederik Şopenin fortepiano musiqi aləti üçün çoxsaylı polonezləri vardır.

Musiqi dinləyək

Mixail Oginski. «Vətənlə vidalaşma» polonezi
Bu əsər fortepiano üçün yazılmasına baxmayaraq, sonradan simfonik orkestrlə işlənərək dünyanın musiqi salonlarında səslənmişdir. Əsər Azərbaycanda da sevilmişdir. «Vətənlə vidalaşma» polonezi tar və fortepiano alətlərində məşhur musiqiçilərimiz, o cümlədən tarzanlardan Xalq artistləri Hacı Məmmədov, Ramiz Quliyev və digərləri tərəfindən ifa olunmuşdur.

48

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlənilmiş musiqi nümunəsi ilə əlaqədar fikir söyləyir.

Dinlənilmiş musiqinin melodiyasını notla oxuyur.

1. Musiqinin ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Mövzuya uyğun şəkillər çəkir.

Dinlənilmis̄ musiqi nūmunəsi ilə əlaqədar fikir mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Nəticə olaraq şagirdlər belə bir fikrə gəlirlər ki, dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri vətən mövzusunda həsr olunmuş çoxlu sayda əsərlər yaratmış və bunun üçün onlar musiqi ifadə vasitələrinin imkanlarından istifadə etmişlər.

Notla oxuyaq
Mixail Oqinski. «Vətənlə vidalaşma» polonezindən bir parça

Aramlı

Yeni mahnı öyrənək

AZƏRBAYCAN

Musiqisi Emin Sabitoğlunun,
sözləri Bəxtiyar Vahabzadənin.

I
Azərbaycan, sənsən mənim
Ülviyyətim, şən-şöhretim!
Adın mənim öz adımdır,
Sənsiz mənim nə qiymətim,
Azərbaycan, Azərbaycan!

II
Nofəsimiz Babəklərin,
Sabirlərin od nofəsi.
Mahnımızda yaşar bizim
Babələrin addım səsi,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqərat:
Biz tarixə sığınmadıq,
Dünya vardıq, bu gün varıq.
Biz dostluğa güvənərək
Gələcəyə addımlarıq,
Azərbaycan, Azərbaycan!

III
Azərbaycan, mənim eşqim,
Mənim adım, mənim anam.
Mən də sənə bir parçanam,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Yalın xarakterli, aramlı tempə malik olan «Azərbaycan» mahnısı doğma vətənimizə həsr olunmuş çoxsaylı mahnılardan biridir.

SUALLAR

1. Polonez janrı haqqında nə bilirən?
2. Mixail Oqinski hansı xalqın bəstəkarıdır?
3. «Azərbaycan» mahnısının müəllifi kimdir?

TAPŞIRIQ: «Vətənpərvərlik ruhunda yazılmış sevdiiyim mahnı» mövzusunda şifahi təqdimat et.

49

YARADICI TƏTBİQETMƏ

4 Bəstəkar Emin Sabitoğlunun şair Bəxtiyar Vahabzadənin sözlərinə yazdığı «Azərbaycan» mahnısı öyrədilir. Müəllimin köməyi ilə mahnının xarakteri, xanə ölçüsü, tempi aydınlaşdırılır və onun vətənimiz Azərbaycana həsr olunduğu bildirilir.

Tapşırıq: «Azərbaycan mahnılarında vətən mövzusu» ilə əlaqədar qısa təqdimat hazırlayın.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri haqqında məlumatın verilməsi müxtəlif cür ola bilər:

1. İnternet materiallarından istifadə etməklə müəllimin şifahi şərh vasitəsilə.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabların qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Vətənlə vidalaşma» polonezinin müəllifi kimdir?

- a) R.Şuman b) M.Qlinka c) M.Oqinski

2. Emin Sabitoğlunun «Azərbaycan» mahnısının sözləri kimə məxsusdur?

- a) S.Vurğuna b) S.Rüstəm c) B.Vahabzadəyə

27. FIKRƏT ƏMİROVUN «SEVİL» OPERASININ DRAMATURGIYASI

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini izah edir.
2. Mahnının notla və sözləri ilə kollektiv tərkibində oxuyur.

Bu mövzunun aydınlaşdırılmasında beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Fikrət Əmirovun «Sevil» operası və onun məzmunu ilə əlaqədar qısa məlumat verdikdən sonra operanın III pərdəsindən «Balaşın ariyası» dinlənilmək üçün səsləndirilir.

«Balaşın ariyası» haqqında fikir söyləmək üçün müəllim şagirdlərə belə bir tədqiqat sualı ilə müraciət edə bilər: «*Uşaqlar, dinlədiyiniz «Balaşın ariyası»nın xarakteri necədir?»*

Şagirdlər «Balaşın ariyası» ilə əlaqədar suallara cavab verdikdən sonra müəllim cavabları yekunlaşdırır və məlum olur ki, bu çox gərgin və kədərli xarakterə malik musiqidir.

2 «Sevil» operasının II pərdəsindən «Sevilin ariyası»ndan bir parça notla ifa olunur və onun tonallığı təyin edilərək harmonik şəkildə oxunulur.

25. FIKRƏT ƏMİROVUN «SEVİL» OPERASININ DRAMATURGIYASI

Fikrət Cəbbarlı

Fikrət Əmirovun Cəfər Cəbbarlının eyniadlı əsəri əsasında yazdığı «Sevil» operası Azərbaycan qadının azadlıq mübarizəsinə həsr olunub. Operada kondli ailəsindən çıxмыш bank qulluqçusu Balaş daha yüksəklərə can atır. Artıq onu ailəsi sıxır. Həyat yoldaşına, qoca atası Atakişiyə münasibəti dəyişir. Balaşın kobudluğa Sevilə azab verir. Balaş meşənin həyat tarzi süren Dilbəri, Əbdülməlik və Məmmədlibəyi evə qonaq gətirir. Bu zaman Sevilin atası Babakışının kənddən gəlmiş Balaşın xoşuna gəlmir. O, Babakışını, Atakışını və Sevilin evdən qovur. Balaş maraqlandıran yalnız Dilbərdir. Əsərin gedişi boyu hadisələr başqa istiqamətdə cərəyan edir. Balaşın evinə köçən Dilbər onun həyatını cəhənnəmə döndərmişdir. Onu bankdan qovmuşlar. İndi artıq ətrafındakılar — Dilbərli dostları ona haşqarılı baxırlar. Oğlunu görmək istəyən Sevil evinə gəlir və zəifliyindən evin qapısında huşunu itirir. Onu otağa gətirirlər. Sevil aylan kimi oğlu Gündüzü bağrına basır. Bu zaman Dilbər Balaşdan Sevilin qovulmasını tələb edir. Bundan hiddətlənən Sevil çədrasını ataraq evi tərk edir.

İllər ötüb... Balaşın bacısı Güllüğün evində Gündüzün adı günü keçirilir. Atakışi və Babakışi də buradadırlar. Balaş, Dilbər və onun dostları məclis gəlirlər. Gündüz atasını tanımır. Balaş tamamilə doyulmuş, Moskvada təhsil almış Sevilin üzr istəyir və bağışlanmasını xahiş edir. Sevil isə onu heç vaxt bağışlamayacağını söyləyir.

*«Azad qadın»
heykəli*

Musiqi dinləyək

Fikrət Əmirov, «Sevil» operasının III pərdəsindən «Balaşın ariyası»

BUNU DA BİLİN

Böyük Azərbaycan bəstəkəri Fikrət Əmirov ciddi janrdə əsərlər yazmaqla bərabər, uşaqları da yaddan çıxarmamış və onlar üçün çoxlu sayda mahnılar yazmışdır. Onun «Bip-bipin nağməsi», «Bizim həyat», «Odlar ölkəsi», «Qatar», «Qızım» mahnılarını uzun illərdir uşaqlar sevsə-seva oxuyurlar.

50

DİFERENSİAL TƏLİM

Operadan səslənmiş musiqi parçaları haqqında fikir söyləyir.
Operadan musiqi parçalarını notla oxuyur.

1. Səslənən musiqiyə əl çalmaqla ritm tutur.
2. Mövzuya uyğun şəkillər çəkir.

Dinlənilmiş və notla ifa olunmuş musiqi nümunələri ilə əlaqədar fikir mübadiləsi aparılır və mütakərrə təşkil olunur.

Nəticə olaraq şagirdlərə məlum olur ki, bəstəkar Fikrət Əmirov «Sevil» operasındakı obrazları yaradarkən musiqi ifadə vasitələrinin müxtəlif tərkib hissələrindən istifadə etmişdir.

Notla oxuyaq
Fikrət Əmirov. «Sevil» operasının II pərdəsindən «Sevilin ariyası»ndan bir parça

Bu ariya harmonik do minor tonallığı, «Şüştər» muğamı tərənləri altında səslənir.

Do minor harmonik şəkildə:

Yeni mahnı öyrənək

Fikrət Əmirov. «Sevil» operasından «Atağışının kupletləri»

I	II
Ay sənə qurban inəklər, Balam nə vaxt inəklər?!	Ay sənə qurban sərçələr, Bu balam nə vaxt dirçələr?!
Sənə qurban inəklər, Balam nə vaxt inəklər?!	Sənə qurban sərçələr, Balam nə vaxt dirçələr?!
III	
Ay sənə qurban alçalar, Balam nə vaxt ol çalar?!	
Gündüz balam ol çalar, Gözəl qızlar oynayır, hey!	

SUALLAR

1. «Sevil» operası kimin eyniadlı əsəri əsasında yazılıb?
2. «Sevilin ariyası» hansı muğama əsaslanır?
3. Fikrət Əmirovun hansı uşaq mahnıları var?

TAPŞIRIQ: «Atağışının kupletləri»nin məzmununa uyğun şəkillər çək.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3 Fikrət Əmirovun «Sevil» operasından «Atağışının kupletləri» şagirdlərə öyrədilir, onun ritmi, melodiyası, tempi, xarakteri, müşayiəti haqqında açıqlamalar verilir.

Tapşırıq: «Sevil» operasının bəstəkarı Fikrət Əmirov və əsərin müəllifi Cəfər Cabbarlı haqqında qısa təqdimat edin.

Mahnının müəllifi haqqında məlumat müxtəlif cür verilə bilər:

1. İnternet materiallarından istifadə etməklə müəllimin şifahi şərh vasitəsilə.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Sevil» operasının bəstəkarı kimdir?

- a) O.Rəcəbov b) M.Mirzəyev c) F.Əmirov

2. «Sevil» operasından «Atağışının kupletləri»nin xarakteri necədir?

- a) şən-oynaq b) qəmli c) tənənəli

28. FİKRƏT ƏMİROVUN «SEVİL» OPERASINDAN «DİLBƏRİN NƏĞMƏSİ» İLƏ JORJ BİZENİN «KARMEN» OPERASINDAN KARMENİN «XABANERA»SI ARASINDA ƏLAQƏLƏR

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini izah edir.
2. Mahnını sözləri ilə və notla kollektiv tərkibində oxuyur.

Mövzunu aydınlaşdırmaq üçün beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Fikrət Əmirovun «Sevil» operasından «Dilbərin nəğməsi» dinlənilir.

2 Tədqiqat sualı kimi «*Dinlədiyiniz musiqinin ritmləri ilə Azərbaycan xalq musiqisinin ritmləri arasında oxşarlıq varmı?*» – verilə bilər. Şagirdlər bu ritmlərin xalq musiqimizin ritmləri ilə heç bir oxşarlığı olmadığını müəyyənləşdirirlər.

Bu musiqinin yazılmasında Argentina rəqsi hesab olunan tanqonun ritmlərindən istifadə olunduğu aydınlaşdırılır.

3 Bundan sonra Jorj Bizenin Prosper Merimenin əsəri əsasında yazdığı «Karmen» operasından «Xabanera» səsləndirilir və onun melodiyasından bir parça notla ifa edilir. Hər iki musiqi nümunəsi arasında oxşar cəhətlər müəyyənləşdirilir.

26. FİKRƏT ƏMİROVUN «SEVİL» OPERASINDAN «DİLBƏRİN NƏĞMƏSİ» İLƏ JORJ BİZENİN «KARMEN» OPERASINDAN KARMENİN «XABANERA»SI ARASINDA ƏLAQƏLƏR

«Sevil» operasından Dilbər obrazı

arasında özünü olduqca sərbəst aparan, cılız xeyallarla yaşayan meşşan qadın obrazı kimi göstərə bilib.

Musiqi dinləyək

Fikrət Əmirov. «Sevil» operasından «Dilbərin nəğməsi»
Göründüyü kimi, bəstəkar Fikrət Əmirov Dilbər obrazı üçün ironik və kəskin zarafət şəklinə, həm də Avropa tərzində bir melodiya yaratmışdır. Bu yolla o, həm də Balasın faciəsini açır. Onun Dilbər kimi bir qadınla uçuruma doğru getdiyini göstərir.

Musiqi dinləyək

Jorj Bize. «Karmen» operasından «Xabanera»
«Karmen» operasını fransız bəstəkari Jorj Bize Prosper Merimenin eyniadlı novellasının motivləri əsasında yazmışdır. «Sevil» operasındakı Dilbər obrazı kimi, qaraçı qızı Karmen də ətrafdakıların diqqətini özünə cəlb etmək üçün alından gələn edir. Xozeni yoldan çıxarır. Onu sevgilisi Mikaeladan ayırır. Karmenin üzündən Xozenin başı çox belələr çəkir. Həbs olunur, qaçaqmalçılara qoşulur. Sonda Karmen tərəfindən atılan Xoze onu öldürür və azadlıqdan məhrum edilir.

Jorj Bize

«Karmen» operasından Karmen obrazı

52

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlənmiş musiqi nümunələri haqqında fikir söyləyir.

Dinlədiyə musiqinin melodiyasını notla oxuyur.

1. Dinlədiyə musiqi nümunələrinin ritmini əl çalmaqla tutur.

2. Mövzuya uyğun şəkillər çəkir.

Dinlənilməmiş musiqi nümunələri ilə əlaqədar fikir mübadiləsi aparılır və müzakirə təşkil olunur.

Nəticədə şagirdlərə aydın olur ki, musiqi üçün heç bir sərhəd yoxdur və Azərbaycan bəstəkarları dünya xalqlarının melodiyalarından, ritmindən, ladından istifadə edərək əsərlər yarada bilərlər.

Notla oxuyaq
Jorj Bize. «Karmen» operası. «Xabanera»dan bir parça

Moderato

Göründüyü kimi, «Xabanera»nın melodiyası harmonik re minor tonalığında səslənir.
Re minor harmonik şəkildə:

BUNU DA BİLİN

«Xabanera» Kuba dənizçilərinin mahnısıdır. «Xabanera» həm də Kuba xalq rəqsidir. Bu rəqs öz ritmlərinə görə tanqoya bənzəyir. «Xabanera» XIX əsrin ikinci yarısında Latın Amerikasında çox sevilirdi.

Mahnını yada salmaq və ikisəsi oxuyaq

ODLAR ÖLKƏSİ

Musiqisi Fikrət Əmirovun,
sözləri Tofiq Mütəllibovundur.

I
Qəlbini ucaltmış göyə məşəltək,
Bakıdır köksində döyünən ürək,
Gülür gözələrində böyük gələcək,
Əgitsin obalar, ellər bu səsi,
Bu gün bayram edir Odlar ölkəsi.

II
Dostluğun eşqiylə ucalırıq biz,
Gül açıq, bar verir diləklərimiz,
Bir vurur hər zaman ürəklərimiz,
Sevinclə ötüşür onun hər anı.

Nağarət:
Dillərdə doluşur şöhrəti, şanı,
Zəfərlər ucaldır Azərbaycanı.

SUALLAR

1. «Xabanera» rəqsi hansı xalqa məxsusdur?
2. «Dilbər»in nağməsi və «Xabanera» hansı janrda yazılıb?
3. «Odlar ölkəsi» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: «Odlar ölkəsi» mahnısı haqqında şifahi təqdimat et.

53

YARADICI TƏTBİQETMƏ

4

Bəstəkar Fikrət Əmirovun şair Tofiq Mütəllibovun sözlərinə yazdığı «Odlar ölkəsi» mahnısı yada salınaraq ifa edilir. Mahnının xarakteri, xanə ölçüsü, tempi və ritmi şagirdlərə açıqlanır.

Tapşırıq: «Dilbər»in nağməsi ilə Karmenin «Xabanera»sı arasında oxşarlıq mövzusunda qısa təqdimat edin.

Mahnının müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. İnternet materialından istifadə edərək müəllimin şifahi şərhini.
2. Şagirdlərin fərdi şərhini.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Xabanera» hansı xalqa məxsus rəqsdür?

- a) alman b) fransız c) ispan

2. «Karmen» operasının bəstəkarı kimdir?

- a) E.Qriq b) M.Musorqski c) J.Bize

29. BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİ OBRAZI VƏ MUSIQI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında bilikləri izah edir.
2. Bəstəkarın ritm, temp və dinamik nüanslardan müxtəlif variantlarda istifadə etməklə yaratdığı obrazlara münasibət bildirir.
3. Mahnının melodiyasını notla və sözləri ilə oxuyur.

Bu mövzunu şagirdlərə aydınlaşdırmaq üçün beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

- 1 Bəstəkar Aleksandr Aleksandrovun «Müqəddəs müharibə» mahnısı dinlənilmək üçün səsləndirilməzdən əvvəl İkinci Dünya müharibəsi illərində yaranmış mahnılar və digər janrlı əsərlər haqqında müəllim qısa məlumat verir. Bundan sonra adı qeyd olunan mahnı səsləndirilir və ondan bir parça notla ifa edilir.
- Tədqiqat sualı kimi «*Müqəddəs müharibə*» mahnısının xarakteri haqda nə deyə bilərsiniz?» – sualı verilə bilər. Şagirdlər bu suala müxtəlif cavablar verirlər.

- 2 Dmitri Şostakoviçin müharibə illərində yaranmış «7-ci simfoniya»-sından «Basqın» epizodu səsləndirilir. Şagirdlərə müəllimin köməyi ilə aydın olur ki, dinlədikləri epizod alman faşistlərinin Rusiyaya hücumunu təsvir edən bir dramaturji səhnədir.

27. BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİ OBRAZI VƏ MUSIQI

Dmitri Şostakoviç

Aleksandr Aleksandrov

9 may 1945-ci ildə Berlində keçmiş Sovetlər Birliyi xalqlarının Hitler Almaniyasına qalib gəldiyini göstərən danışıqsız təslimolma aktı imzalandı. Böyük Vətən müharibəsi Sovetlər Birliyinin digər xalqları ilə bərabər, Azərbaycan xalqının da qələbəsi ilə başa çatdı. O dövrdə azərbaycanlılardan ibarət 416-cı diviziyanın da müharibənin qələbə ilə başa

Aleksandr Laktionov. «Cəhəddən məktub»

çatmasında böyük əməyi oldu. Bu müharibə zamanı 20 milyon insan həlak oldu, neçə-neçə şəhər və kənd dağıldı, mədəniyyət abidələri məhv edildi. Faşist Almaniyasına qarşı ordu ilə bərabər, ziyalılar — şairlər, yazıçılar, rəssamlar və musiqiçilər də ayağa qalxdılar. Vətənpərvərlik, digməmə nifrət və müharibə əzmi doğuran mahnılar, irihəcmli musiqi əsərləri yarandı. Rus bəstəkarı Aleksandr Aleksandrovun «Müqəddəs müharibə» mahnısı, Dmitri Şostakoviçin «7-ci simfoniya»-sı, Qara Qarayev və Cövdat Hacıyevin «Vətən» operası, Üzeyir Hacıbəylinin müharibə ruhlu mahnıları və digər əsərlər müharibə illərində əsgərlərimizin ruhlanaraq böyük şücaət göstərmələrinə səbəb oldu.

Notla oxuyaq

MÜQƏDDƏS MÜHARİBƏ

Musiqisi Aleksandr Aleksandrovun, sözləri Vasilii Lebedev-Kumaçındır.

54

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlənilən musiqi ilə əlaqədar fikirlərini söyləyir.
Dinlədiyi musiqidən melodiyalar oxuyur.

1. Dinlədiyi musiqinin ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Dinlənilmiş musiqi nümunələri ətrafında fikir mübadiləsi aparılır və müzakirələr təşkil olunur.

Nəticə olaraq şagirdlər belə fikrə gəlirlər ki, bəstəkarlar öz dövrünün tələblərinə uyğun əsərlər yaradırlar ki, bunlardan biri də müharibə mövzudur. Müharibə illərində, o cümlədən Qarabağ müharibəsi dövründə Azərbaycan bəstəkarları bu mövzuda gözəl musiqi nümunələri yaratmışlar.

Musiqini yada salmaq və dinləmək

Dmitri Şostakoviç. «7-ci simfoniya»dan «Basqın» epizodu

XX əsrin sonu, XXI əsrin əvvəllərində də Azərbaycan bəstəkarları öz yaradıcılıqlarında Böyük Vətən müharibəsi, Qarabağ müharibəsi mövzularına müraciət edərək müxtəlif janrlarda gözəl musiqi nümunələri yaratmışlar. Bunlardan dünya şöhrətli Azərbaycan bəstəkarı Firqəz Əlizadənin Qarabağ hadisələrinə həsr edilmiş «İntizar» operasını, Xalq artisti Azər Rzayevin 20 Yanvar faciəsinə həsr olunmuş «Bakı-90» simfoniyasını, Oqtay Rəcəbovun «Çingiz» simfoniya-reakviyem əsərini və s. göstərmək olar.

Yeni mahnı öyrənmək

HƏRBI AND

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Seyran Şıxəliyevindir.

I
Bayrağın altında durub fərəhat,
Əlində avtomat and içirəm mən.
Səsim titrəmə də, böyük bir qüvvət,
Əzəmət duyuram hər bir kəlmədən.

Nəqrat:

Mən and içirəm ki, ana yurdumun,
Üstünü buludlar almasın mənim.
Mən and içirəm ki, mötin ordumun,
Cərgəsi seyrəlməmiş olmasın mənim.

II

Hər sözü vüqarla təkrar edərək,
Əlində silahı möhkəm sıxıram.
Sinəmdə şiddətlə vursam da ürək,
Andı söyləyirəm mən aram-aram.

Nəqrat:

SUALLAR

1. «Müqəddəs müharibə» mahnısının müəllifləri kimdir?
2. «Basqın» epizodu hansı simfoniyaya aiddir?
3. «Hərbi and» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: Hərbi vətənpərvərlik mövzusunda bildiyin mahnılardan birini yadına sal və oxu.

55

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3 Oqtay Rəcəbovun Seyran Şıxəliyevin şeirinə yazdığı «Hərbi and» mahnısını sözlərlə öyrədilir. Mahnının ritmi, tempi, melodiyası araşdırılır və onlar haqqında fikir söyülür.

Tapşırıq: «Böyük Vətən müharibəsi mövzusu mahnılarımızda» adlı şifahi təqdimat hazırlayın.

Mahnı müəllifləri haqqında məlumat müxtəlif cür verilə bilər:

1. İnternet materiallarından istifadə etməklə müəllimin şifahi şərh vasitəsilə.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Müqəddəs müharibə» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) N.A.Rimski-Korsakov b) S.Raxmaninov c) A.Aleksandrov

2. «Hərbi and» mahnısının xarakteri necədir?

- a) lirik b) rəqs c) marş

30. CÖVDƏT HACIYEVİN «SÜLH UĞRUNDA» SİMFONİK POEMASININ DRAMATURGİYASI

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların tanınmış əsərləri haqqında bilikləri izah edir.
2. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində muğam intonasiyalarından istifadəyə münasibət bildirir.
3. Mahnını notla oxuyur.

Mövzunu aydınlaşdırmaq üçün beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək məsləhət görülür.

- 1** Müəllim Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti, bəstəkar Cövdət Hacıyev və onun dinlənəcək əsəri haqqında məlumat verdikdən sonra «Sülh uğrunda» simfonik poemasından giriş, əsas və köməkçi mövzular səsləndirilir.
- Tədqiqat sualı kimi **«Dinlədiyiniz bu üç musiqi nümunəsi bir-birindən necə fərqlənir?»** – verilə bilər. Şagirdlər bu suala müxtəlif cavablar verirlər. Müəllim onların suallarını yekunlaşdıraraq deyir ki, bu üç mövzu xaraktercə müxtəlifdir.

- 2** Bundan sonra müəllimin köməyi ilə bu üç mövzudan ikisini notla oxuyurlar. Məlum olur ki, bu iki mövzu həm xaraktercə, həm də tempinə görə bir-birindən fərqlənirlər.

28. CÖVDƏT HACIYEVİN «SÜLH UĞRUNDA» SİMFONİK POEMASININ DRAMATURGİYASI

Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Cövdət Hacıyev «Sülh uğrunda» simfonik poeması 1951-ci ildə yazılmış, ilk dəfə həmin ildə Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının Simfonik Orkestri tərəfindən məşhur dirijor-bəstəkar Niyazinin rəhbərliyi ilə səslənmişdir.

Sonradan bu əsər Rusiya, Çexoslovakiya, Polşa, Bolqarıstan və başqa ölkələrin musiqi salonlarında ifa olunmuşdur. Bəstəkar bu əsərə görə keçmiş SSRİ-nin Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür. «Sülh uğrunda» simfonik poema dövrümüzün aktual mövzusunə – azadlıq, sülh, istiqlaliyyət uğrunda mübarizəyə həsr edilmişdir.

Əsərdə Cövdət Hacıyev dövrün mühüm problemlərinə toxunaraq onları lirik-dramatik tərzdə əks etdirmişdir. Bu musiqi başariyyəti azadlıq və tərəqqi uğrunda fəal mübarizəyə, işğalçıların zülmünə qarşı ayağa qalxmaya çağırır.

Simfonik Orkestr

Əsər fanfar xarakterli mövzu ilə başlayır. Əsərin əsas mövzusu aşıq musiqisini xatırladır və cold tempdə səslənir. Köməkçi mövzu xaraktercə əsas mövzu ilə təzad təşkil edir. Simfonik poemanın sonundakı tontənəli yürüş xalq birliyini xatırladır.

BUNU DA BİLİN

Fanfar – mis musiqi alətidir. Nəfəli alətlər qrupuna daxildir. Əsasən, siqnalın ötürülməsi üçün istifadə edilir. Fanfar – həm də tontənəli və hərbi xarakterli musiqi frazalarına deyilir. Bu musiqi frazaları fanfar musiqi alətinin köməyi ilə ifa edilir.

Musiqi dinləyək

Cövdət Hacıyev. «Sülh uğrunda» simfonik poema. Giriş, əsas və köməkçi mövzuların hərəsindən bir parça

56

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlədiyiniz musiqi nümunələrini notla oxuyur. Dinlədiyiniz musiqilər haqqında fikir söyləyir.

1. Musiqinin ritmini əl çalmaqla tutur.
2. Mövzuya uyğun şəkilləri müəllimin təqdim etdiyi şəkillərin içindən seçir.

Dinlənilən və notla ifa olunan musiqi nümunələri ətrafında fikir mübadiləsi və müzakirələr aparılır.

Nəticədə şagirdlər belə bir fikrə gəlirlər ki, bu üç musiqi mövzusu templərinə, xarakterlərinə görə bir-birindən fərqlənirlər.

Notla oxuyaq
Cövdət Hacıyev. «Sülh uğrunda» simfonik poema. Əsas mövzudan bir parça

Simfonik poemada «Segah» klassik muğamı intonasiyalarında səslənən daha bir melodiyadan kiçik parçanı oxuyaq:

Mahnını notla oxuyaq

HƏRBI AND

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun, sözləri Seyran Şixəliyevinindir.

Məryə tempində

SUALLAR

1. Cövdət Hacıyevin «Sülh uğrunda» simfonik poeması nə vaxt yazılmışdır?
2. «Sülh uğrunda» simfonik poema hansı xarakterli mövzu ilə başlayır?
3. «Hərbi and» mahnısının xarakteri necədir?

TAPŞIRIQ: «Sülh uğrunda» simfonik poema haqqında kiçik qıfahı təqdimat hazırla.

57

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3 Bundan əvvəlki dərstdə öyrənilmiş «Hərbi and» mahnısını notla ifa olunur və şagirdlər melodiyanı oxuya-oxuya həm də dirijorluq edirlər.

Tapşırıq: «Mahnılarımızda bütün dünyaya sülh arzusu» mövzusunda kiçik esse hazırlayın.

Musiqi əsərlərinin müəllifləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllimin internetdən istifadə edərək şagirdlərə verdiyi məlumat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Sülh uğrunda» simfonik poemasının müəllifi kimdir?

- a) Q.Qarayev b) C.Hacıyev c) Ü.Hacıbəyli

2. «Hərbi and» mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) S.Rüstəmov b) Q.Hüseynli c) O.Rəcəbov

31. MİGEL DE SERVANTESİN VƏ QARA QARAYEVİN EYNIADLI «DON KİXOT» ƏSƏRLƏRİNİN DRAMATURGIYASI

MƏQSƏD: 1. Bəstəkarın ritm, temp və dinamik nüanslardan müxtəlif variantlardan istifadə etməklə yaratdığı obrazlara münasibət bildirir.
2. Mahnının melodiyasını sözləri ilə birlikdə kollektiv tərkibində oxuyur.

Bu mövzunu öyrətmək üçün beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Müəllim Qara Qarayevin «Don Kixot» bədi filminə yazdığı musiqinin yaranma tarixi ilə əlaqədar qısa məlumat verir. Burada şagirdlərə ispan yazıçısı M.Servantes, filmin rejissoru Q.Kozintsev haqqında da məlumatlar verilir. Bundan sonra tədqiqat sualı kimi **«M.Servantes, Q.Qarayev və Q.Kozintsev kimi sənətkarlar arasında hansı əlaqə mövcud idi?»** – verilə bilər.

Şagirdlər kinorejissorun Migel de Servantesin eyniadlı əsəri əsasında «Don Kixot» filmini çəkdiyini, Qara Qarayevin isə bu filmə musiqi yazdığı qənaətinə gəlirlər.

2 Q.Qarayevin «Don Kixot» filminə bəstələdiyi «Aldonsa» qravürü dinlənir və notla ifa edilir.

29. MİGEL DE SERVANTESİN VƏ QARA QARAYEVİN EYNIADLI «DON KİXOT» ƏSƏRLƏRİNİN DRAMATURGIYASI

Migel de Servantes

Məşhur ispan yazıçısı Migel de Servantesin «Don Kixot» əsəri əsasında rus kinorejissoru Q.Kozintsev-in çəkdiyi eyniadlı bədi filmin musiqisini Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayev yazmışdır. Sonradan Qara Qarayev bu filmin musiqisi əsasında «Don Kixot» simfonik qravürlerini yaradır.

Romanda Don Kixot mürəkkəb və təzadı xarakterə malik bir qəhrəman kimi göstərilir. Don Kixot bir tərəfdən yel dayırmanı ilə vuruşan şöhrətpərəst, digər tərəfdən mübariz humanist kimi təqdim edilir. Don Kixot öz humanist ideyalarını na feodal qayda-qanunları, na də burjuva münasibətləri çərçivəsində həyata keçirə bilmir. Romandakı obrazlara diqqət yetirək: Don Kixot, Sanço Pansa, Dulsineya. Bu obrazlar ispan xalqının üvlilik, xəyalpərəstlik, praktiklik kimi üç xarakterinə uyğun gəlir.

Boris İvanov. «Don Kixot»

Qara Qarayevin əsərində də biz üç obrazla tanışlarıq: Don Kixot, Sanço Pansa və Aldonsa obrazları. Əgər Migel de Servantesin romanında Don Kixot obrazında komizm varsa, Qara Qarayevin Don Kixotunda bu xüsusiyyət yoxdur. Qara Qarayevin Don Kixotu daima adalat uğrunda mübarizə aparan, özab çəkən, etiraz edən və sonda məhv olan bir insandır. «Don Kixot» simfonik qravürü — «Səyahət», «Aldonsa», «Sanço Pansa», «Pavana», «Kavalkada»dan ibarət simfonik silsilədir. «Kavalkada» və «Pavana» bir-biri ilə təzad təşkil edir. Simfonik silsilə «Don Kixotun ölümü» qravürü ilə başa çatır. Bu qravür bir növ silsilənin yekunudur.

58

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlədiyi musiqinin melodiyasını notla oxuyur.

Dinlədiyi musiqi haqqında sərbəst fikir söyləyir.

1. Dinlədiyi musiqiyə ritmik müşayiət yaradır.
2. Mövzuya uyğun şəkil çəkir.

Dinlənilmis musiqi ilə əlaqədar fikir mübadiləsi və müzakirə aparılır.

Şagirdlər belə bir nəticəyə gəlirlər ki, «Don Kixot» filminin dramaturgiyasını yaratmaq üçün kinorejissor, libretto müəllifi, bəstəkar, həm də quruluşçu rəssamın iştirakı vacibdir.

BUNU DA BİLİN

Migel de Servantesin dünyaca məşhur «Don Kixot» əsərinin baş qəhrəmanının adı, əslində, heç də Don Kixot Lamançlı deyil. Onun əsl adı Alonso Kixanodur. Don Kixot isə sadəcə, onun təxəllüsüdür.

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq
Qara Qarayev. «Don Kixot» simfonik qravürlərindən «Aldonsa»

Andante

Yeni mahnı öyrənək
İSTİQLAL BAYRAMI — MAY!
Musiqisi Rəşid Şafəqin, sözləri Əhməd Cavadındır.

<p>I Vaxtı ötür qulların, Birləşmiş yoxsulların. Əməkçi oğulların, İstiqlal bayramı — May!</p> <p>Nəqərat: Oyankı yorğunların, Buyankı milyonların, Həm bizim, həm onların, İstiqlal bayramı — May!</p>	<p>II Dünyanı tutdu şənəm, Ey doğacaq dünyamın, Ey gələcək insanın, İstiqlal bayramı — May!</p> <p>III Qüvvətlidir qolların, Uğurludur yolların, Həqiqi sənətkarın, İstiqlal bayramı — May!</p>
---	---

SUALLAR

1. Migel de Servantesin «Don Kixot» əsərindəki obrazlar hansılardır?
2. Qara Qarayevin «Don Kixot» simfonik qravürləri hansı hissələrdən ibarətdir?
3. «Don Kixot» simfonik qravürləri silsiləsi hansı hissə ilə bitir?

TAPŞIRIQ: Don Kixot obrazını düşündüyün kimi təsvir et.

59

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3

Bəstəkar Rəşid Şafəqin şair Əhməd Cavadın sözlərinə yazdığı «İstiqlal bayramı – May!» mahnısı öyrədilir. Mahnının xarakteri, tempi, ritmi, melodik xüsusiyyətləri aydınlaşdırılır.

Tapşırıq 1. Dinlədiyiniz mahnının xarakteri haqqında danışın.

Tapşırıq 2. «İstiqlal bayramı – May» mahnısının melodik xüsusiyyətlərini sadalayın.

Mahnı müəllifləri ilə əlaqədar məlumatlar müxtəlif cür verilə bilər:

1. Müəllimin internet materiallarından istifadə edərək hazırladığı şifahi təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. «Don Kixot» filminin musiqisinin müəllifi kimdir?

- a) A.Məlikov b) Ş.Axundova c) Q.Qarayev

2. «İstiqlal bayramı – May!» mahnısının mətnini kim yazmışdır?

- a) S.Vurğun b) Ə.Cavad c) M.Ə.Sabir

32. RESPUBLİKA GÜNÜ

- MƏQSƏD:** 1. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri və onların əsərləri haqqında biliklərini izah edir.
2. Mahnını ikisəslı kollektiv şəklində oxuyur.

Bu mövzunu aydınlaşdırmaq üçün beyin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə olunması tövsiyə olunur.

1

Müəllim Azərbaycanda hər il qeyd olunan Respublika Günü bayramının tarixi ilə əlaqədar məlumat verdikdən sonra Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni ayaq üstündə dinlənir.

2

Tədqiqat sualı kimi «*Dövlət himnini dinlədikdə nəyə görə hamu ayağa qalxır?*» – verilə bilər. Bununla əlaqədar müəllim tərəfindən hər bir dövlətin bayraq, gerb və himn kimi rəmləri olması haqqında da məlumat verilir.

Azərbaycan Dövlət himninin dinlənməsi qaydaları haqqında danışılır.

Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin xarakteri, tempi, sözləri ilə musiqisi arasında əlaqəsi ətrafında sual-cavab üsulu ilə dialog aparılır.

30. RESPUBLİKA GÜNÜ

28 may 1918-ci il müsəlman Şərqi ilk dünyəvi demokratik dövlət olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yarandığı gündür. 1990-cı ildən 28 may Respublika Günü — dövlət müstəqilliyi bayramı kimi qeyd edilir.

Mahmud Əmin Rəsulzadə tərəfindən əsası qoyulan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti türk və İslam dünyasında ilk parlamentli respublika və ilk demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət nümunəsi idi.

Azərbaycan Demokratik Respublikası gərgin və mürtəkəb ictimai-siyasi şəraitdə cəmi 23 ay fəaliyyət göstərərək bildi. Təəssüflər olsun ki, müstəqil Azərbaycan Cümhuriyyəti bolşeviklərin hücumuna məruz qalıb devrildi. Sovetlər Birliyi Azərbaycanı məcburi surətdə öz tərkibinə daxil etdi. İllər ötdü... Xalqın azadlıq arzusu sönmədi. İstiqal ideyası yeniləndi və 1991-ci ildə Sovet imperiyasının dağılması ilə Azərbaycan bir daha öz müstəqilliyini elan etdi.

Məhz bundan sonra xalqımız hər il 28 mayı Respublika Günü kimi bayram edir.

Musiqi dinləyək

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
DÖVLƏT HİMNİ**

*Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni Azərbaycan dövlətinin, onun müstəqilliyinin və birliliyinin rəmzidir. Himnimizə dərin ehtiram bəsləmək hər bir vətəndaşın müqəddəs borcudur.

Hər birimiz Dövlət himnimizi ayaq üstə dinləməli və oxumalıyıq.

60

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlənən musiqinin melodiyasını oxuyur.
Dinlədiyi musiqi haqqında öz fikrini söyləyir.

1. Musiqinin məzmununa uyğun şəkil çəkir.
2. Musiqinin ritminə uyğun əl çalır.

Dinlənilmis musiqi ilə əlaqədar fikir mübadiləsi və müzakirə təşkil olunur.

Şagirdlər müəllimin köməyi ilə belə bir nəticəyə gəlirlər ki, Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni xaraktercə təntənəlidir və onun sözlərinin məzmunu musiqisi ilə uzlaşır.

Yeni mahnı öyrəniək

MÜBARƏK

Musiqisi Əfsər Cavanşirovun,
sözləri Hikmət Ziyandır.

I
Azərbaycan, bu bayram
Sənə necə yaradır.
Nağmə deyir Kür, Araz,
Göy Xəzər coğub-daşır.

Nağrat:
Gülür ellərin,
Gülür çöllərin,
Ağ günlərləntək,
Sənün vüqarlı,
Nurlu, baharlı
Yaşın mübarək!

II
Oğlun, qızın hünərdən
Çalənglər hödür bu gün,
Dostları Bakımızın
Alnından öpür bu gün.

Şən, oynaq melodiyaya, dörd çərəkli xanəyə, cəld tempo malik olan bu mahnını ikisəsli ifa etmək lazımdır.

Mahnı mi major tonallığına əsaslanır. Bu qəmmada dörd diyez işarəsi var: fa diyez, do diyez, sol diyez, re diyez.

Mi major tonallığı:

SUALLAR

1. Azərbaycan XX əsrdə neçə dəfə müstəqillik əldə edib?
2. Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin müəllifləri kimdir?
3. «Mübarək» mahnısının müəllifləri kimdir?

TAPŞIRIQ: Azərbaycanın müstəqilliyi ilə əlaqədar şifahi təqdimat et.

61

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3

Bəstəkar Əfsər Cavanşirovun şair Hikmət Ziyanın sözlərinə yazdığı «Mübarək» mahnısının melodiyası ikisəsli şəkildə ifa olunur, onun xarakteri, tempi, ritmi və tonallığı aydınlaşdırılır.

Tapşırıq: «Respublika günü» haqqında qısa şifahi təqdimat edin.

Mahnının müəllifi haqqında məlumat müxtəlif cür verilə bilər:

1. İnternet materiallarından istifadə etməklə müəllimin şifahi təqdimatı şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TESTLƏR

Düzgün cavabın qarşısına (+) işarəsi qoyun.

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin bəstəkarı kimdir?

- a) S.Rüstəmov b) T.Quliyev c) Ü.Hacıbəyli

2. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himninin sözlərini kim yazmışdır?

- a) S.Rüstəm b) B.Vahabzadə c) Ə.Cavad

33. KEÇİLMİŞ MÖVZULARIN TƏKRARI

34. SİNİF KONSERTİNƏ HAZIRLIQ VƏ BÖYÜK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

MUSIQI REPERTUARI

Ü.HACIBƏYLİ. KOROĞLUNUN I PƏRDƏDƏN ARIYASI

Moderato

Tən-gə gəl-dik yox ta-van, əz - di, bi - zi vəh - şı xan.

192

Gör-mə-dik bir yax-şı gün hər biz məhv e - dil dik büs-bü - tün

Ü.HACIBƏYLİ. HƏSƏN XANIN ARIYASI

Allegro assai $\text{♩} = 126$

mf

70

Xan - la - rın Xa - nı - yam bö - yük bir xan,

mf

71

yed - di min kən - də ey - lə - rəm fər - man

Г.х.
 б.х.
 72
 Şöh - rə - tim döv - lə - tim nə - ha - yət - siz,
 səl - tə - nət qur - mu - şam va - rım həd - siz,
 73
 səl - tə - nət qur - mu - şam va - rım həd - siz,
f *cresc.* *rit.* *ff*

Allegro **F.ŞUBERT. «MEŞƏ ÇARI»**

Two systems of piano accompaniment. The first system consists of a vocal line (treble clef) and a piano accompaniment (grand staff). The second system is similar but includes dynamic markings 'v' and 'a' at the beginning and end of the piano part respectively.

FƏMİROV. «KOR ƏRƏBİN MAHNISI»

Moderato

Vocal line with lyrics and piano accompaniment. The lyrics are: Nə eşq o - lay - dı, nə a - şıq, nə naz - lı a - fət o - lay - dı, nə xəlq, o - ş - lay - dı - nə xa - şıq; nə eşq həs - rət o - lay - dı, Nə dərd o - lay - dı nə dər - man, nə sur o - lay dı, nə ma - təm:

The piano accompaniment includes dynamic markings such as *mp*, *cresc.*, and *v*. It features various musical notations including triplets, slurs, and accents.

E.QRİQ. «ANİTRANIN RƏQSI»

Tempo di mazurka

Musical score for E.QRİQ. «ANİTRANIN RƏQSI». The score is in 3/4 time and consists of three systems of piano accompaniment. The first system includes a treble clef with a melodic line and a bass clef with a harmonic accompaniment. The second system continues the melodic line with a *pp* dynamic marking. The third system features a *f* dynamic marking in the treble and a *p* dynamic marking in the bass.

Ü.HACIBƏYLİ. «VƏLİ İLƏ TELLİNİN DUETİ»

Musical score for Ü.HACIBƏYLİ. «VƏLİ İLƏ TELLİNİN DUETİ». The score is in 3/8 time and consists of two systems. The first system is a duet for VƏLİ and TELLİ. VƏLİ's part is marked *Allegro vivo* and *mf*, with the lyrics "Qoy xa-ni-mi bəy a-pa-rib". TELLİ's part is a whole rest. The piano accompaniment is marked *f* and *mf*. The second system continues the duet with VƏLİ's part marked *mf* and the lyrics "tez-lik i-lə toy e-lə-sin, qoy xa-ni-mi". The piano accompaniment continues with a *mf* dynamic marking.

bəy a - pa - rıb tez - lik i - lə toy e - lə - sin,

Sə - ni - də - cə mən a - la - ram, mən də bir bəy o - la - ram.

Sə - ni - də - cə mən a - la - ram, mən də bir bəy o - la - ram.

ŞUŞANIN DAĞLARI
(Azərbaycan xalq mahnısı)

Moderato

Şu - şa - nın dağ - la - rı ba - şı du - man - lı,

Qır - mı - zı qof - ta - lı, ya - şıl tu - man - lı,

də - din - dən ö - lü - rəm xey - li za - man - dı,

dər-din-dən ö - lü - rəm xey - li za - man - dı.

Nəqərat

Ay qız, bu nə qaş - göz, bu nə tel,

ö - lü - rəm dər - din - dən bu - nu bil,

Da - niş - ma - san da ba - rı, gül.

Ay qız, bu nə qaş - göz, bu nə tel,

ö - lü - rəm dər - din - dən bu - nu bil,

Da - niş - ma - san da ba - rı, gül.

N.A.RİMSKİ-KORSAKOV. «ŞƏHRİZAD» SÜİTASINDAN «DƏNİZ»

Allegro non troppo (♩ = 56)

V-ni I, II

Cl., Fag.

V-c.

mf

mf

p

mf

p

Red.

** Red.*

** Red.*

Red. sempre

marc.

tr
marc.
mf

pp
crescendo
poco a poco

tr
tr

**Q. QARAYEVİN. «LEYLİ VƏ MƏCNUN» SIMFONİK
POEMASINDAN ƏSAS VƏ KÖMƏKÇİ MÖVZULAR**

Allegro
Фас партианым мөвзусу

sf

Көмәкчи партијаның мөвзусу
Adagio

ZORXANA
(Azərbaycan xalq rəqsi)

Allegro Moderato

Ü.HACIBƏYLİ. «MƏŞƏDİ İBAD VƏ RÜSTƏM BƏYİN DUETİ»

Allegro moderato

Məşə - di İ - bad, Sən bi - zə xoş gə - lib bi - zi şad e - lə - din

Məşə - di İ - bad sən bi - zə xoş gə - lib bi - zi

şad e - lə - din. Bir de gö - rüm nə ol - du ki,

DARÇINI

(Azərbaycan xalq rəqsi)

Mülayim $\text{♩} = 72$

11

mf

tr

ÇAL-OYNA
(Azərbaycan xalq mahnısı)

Andante

Dost ba - ğın - da a - çı - lıb gül - lər,
Sa - rı - lıb gül - lərə sa - rı bül - bül - lər.
Qız - lar dü - züb çe - li - nə gül - lər,
Gü - lür - lər naz - la - na - naz - la - na.

Nəqarət

Allegretto

Meh - ri - ba - nım meh - ri - ban, Dur oy - na, çal, oy - na.
Yax - şı oğ - lan, qə - şəng qız, çal, oy - na.
Gö - zəl oğ - lan, gö - zəl qız, çal, oy - na.

F.ƏMİROV. «SEVİL» OPERASINDAN LAYLAY

Andante

Lay - lay, mə - nim Gün - dü - züm, saç - la - rı - na gül dü - züm

Yün - gül ol - sun qoy sə - nin be - şi - yin, a - nan çok - sin

ke - şi - yin. Gün - dü - züm, Gün - dü - züm, ay sə - nə a - nan qur - ban

Gün - dü - züm, Gün - dü - züm, Gün - dü - züm, yat ba - lam

hey ...

**M.İPPOLİTOV-İVANOV. «TÜRK FRAQMENTLƏRİ»
SÜİTASINDAN «NİNNİ»**

Adagietto.

mf *p* *mf* *p* *mf* *p* *f* *f* *f*

C.HACIYEV. «MARŞ» FORTEPIANO PYESI

Sostenuto

f

M.MUSORQSKI. «SƏRGİDƏN ŞƏKİLLƏR» SİLSİLƏSİNDƏN «KÜPƏGİRƏN QARI»

Allegro

ff *sf* *sf* *f*

Two systems of piano accompaniment. The first system features a melody in the right hand with dynamics *sf* and *cresc. sf*. The second system continues the melody with dynamics *sf*, *cresc. sf*, *mf*, and *sf*.

P.ÇAYKOVSKI. «İLİN FƏSİLLƏRİ» SİLSİLƏSİNDƏN «BARKAROLA»

A single system of piano accompaniment, marked *Andante cantabile*. The system includes a melody in the right hand and accompaniment in the left hand. Dynamics include *p* and *poco piu f*. The system is numbered 15 at the bottom.

FƏMİROV. «12 MİNİATÜR»DƏN «BARKAROLA»

Moderato cantabile

The score is for a piece titled «Barkarola» by Fəmirov, part of a collection of 12 miniatures. It is marked «Moderato cantabile». The music is in 6/8 time and features a piano accompaniment. The score consists of four systems of two staves each. The first system begins with a piano (*p*) dynamic and includes fingerings (1, 5, 2, 3) and a slur. The second system includes fingerings (2, 3, 1, 5, 2, 3, 4) and a slur. The third system includes fingerings (1, 5, 2, 4, 3, 3, 4, 2, 3, 2) and a slur, with a *cresc.* (crescendo) marking. The fourth system includes fingerings (2, 2, 5, 3, 2, 3, 1, 2, 1, 5) and a slur, with a *f* (forte) dynamic and a *dim.* (diminuendo) marking.

Q.QARAYEV. «YEDDİ GÖZƏL» BALETİNDƏN «ADAJİO»

Adagio

The score is for a piece titled «Adagio» by Q. Qarayev, from the ballet «Yeddi Gözəl». It is marked «Adagio». The score is in 3/4 time and features a piano accompaniment. The score consists of two systems of two staves each. The first system includes a *pp* (pianissimo) dynamic, a *una corda* marking, and a *Cor.* (Cornet) part. The second system includes a *marc.* (marcato) marking and a *P espress. dolce* (Piano espressivo dolce) marking.

marcato

8:

84

pp

mf

Q.QARAYEV. «YEDDİ GÖZƏL» BALETİNDƏN
«GÖZƏLLƏR GÖZƏLİ»

Andante

Arpa, Cl.

Ob.

pp

p dolce

una corda

rit.

a tempo

Q.QARAYEV. «YEDDİ GÖZƏL» BALETİNDƏN «VALS»

Tempo di Valse

Bəhrəm və yeddi gözəl

The musical score for 'Valse' is written for piano and violin. It begins with a tempo marking of 'Tempo di Valse'. The piano part starts with a 'brillante' marking and features a series of chords and arpeggiated figures. The violin part enters with a melodic line, marked with 'sub. p. cresc.' (subito piano, crescendo). The score includes various dynamics such as 'rit.' (ritardando) and 'sub. p. cresc.'. The key signature is three flats (B-flat major/D minor), and the time signature is 3/4.

A.MƏLİKOV. «MƏHƏBBƏT ƏFSANƏSİ» BALETİNDƏN «TƏLXƏKLƏRİN RƏQSİ»

Presto

The musical score for 'Təlxəklərin Rəqsı' is written for piano and violin. It begins with a tempo marking of 'Presto'. The piano part starts with a 'ff' (fortissimo) dynamic and features a series of chords and arpeggiated figures. The violin part enters with a melodic line, marked with 'c' (crescendo) and 'ff'. The score includes various dynamics such as 'ff' and 'c'. The key signature is three flats (B-flat major/D minor), and the time signature is 3/4. A measure number '89' is indicated in a box.

**V.ADIGÖZƏLOV. «QARABAĞ ŞİKƏSTƏSİ» ORATORİYASININ
VII HİSSƏSİNDƏN BİR PARÇA**

Allegro moderato

Ə. ABBASOV. «QARACA QIZ» BALETİNDƏN
«QARACA VƏ AĞCANIN DUETİ»

Allegretto leggiero

The musical score is written for piano and consists of eight systems. Each system contains a grand staff with a treble and bass clef. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 3/4. The tempo is marked 'Allegretto leggiero'. The score includes various dynamics such as *mf*, *f*, *p*, and *cresc.*, as well as articulation like accents and slurs. There are also performance instructions like 'rit.' and '8va'. The music features complex rhythmic patterns, including triplets and sixteenth-note runs.

M.MAQOMAYEV. «ŞAH İSMAYIL» OPERASINDAN
«ASLAN ŞAHIN ARİYASI»

Maestoso

Əh - va - lım, ey və - zir - lər, bil - mi - rəm nə - dən
Xa - rab o - lur, a - ciz qal - dım da - va - sın - dan

Mən. Qəl - bım ol - ma - dı qəm - dən ra - hat bir - cə gün

Dər - ma - nım da a - ciz - dir; tə - bib - lər bü - tün.

Ə.BƏDƏLBƏYLİ. «QIZ QALASI» BALETİNDƏN
«GÜLYANAQ VƏ POLADIN» ADAJİOSU

Andante

mf

mp *legato e cantabile*

1 2 5

5

M. MİRZƏYEV. «ROMANTİK VALS-POEMA»

Moderato

mf

cresc.

gliss

f 3

mf

spicc.

cresc. poco a poco

f molto espr.

sub. p

f

sub. p

ff con fuoco

İ. STRAUS. «VYANA MEŞƏSİNİN NAĞILLARI»

Tempo di Valse

The score consists of five systems of piano accompaniment. The first system starts with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/4 time signature. The tempo is 'Tempo di Valse' and the dynamics are 'p'. The bass line features a steady eighth-note accompaniment. The treble line has a melodic line with slurs and ties. The second system begins at measure 7. The third system begins at measure 13. The fourth system begins at measure 19. The fifth system begins at measure 25 and ends with a double bar line and repeat sign.

M. OGINSKI. «VƏTƏNLƏ VİDALAŞMA» POLONEZI

Moderato

The score consists of two systems of piano accompaniment. The first system starts with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 3/4 time signature. The tempo is 'Moderato' and the dynamics are 'p'. The bass line features a steady eighth-note accompaniment. The treble line has a melodic line with slurs and ties. The second system continues the piece with similar accompaniment and melodic lines.

F.ƏMİROV. «SEVİL» OPERASINDAN «BALAŞIN ARIYASI»

Moderato

Gör nə gün-lə-rə qal-dın. Öz cə-zan-dır, çək, Baş-laş! ha - mı -

- nun ü-zü dön-dü a-xır qal - dın, tək, Ba - laş! İn - di

ney-lə-yim mən, ah, Se - vil gö - rən har-da-dır? O, bu

rit. *a tempo*

mf

J.BİZE. «KARMEN» OPERASINDAN «XABANERA»

Allegro moderato

pp possibile

portando la voce

portando la voce

K.
C.

3 *portando la voce* 3

K.
C.

3 *portando la voce* 3

F.ƏMİROV. «DİLBƏRİN NƏĞMƏSİ»

Tempo di tango

Mən e - lə bir dil - bə - rəm, mən e - lə bir
dil - bə - rəm, a - şı - qım dəs - tə - dəs - tə! İs - tə-səm əmr

p *pp* *mf* 3

e - lə - rəm, ha-mı söy-lər "göz üs - tə", böy-lə-dir Dil -

- bər yar... A-şi-qım dəs - tə - dəs-tə ha-mı söy-lər "göz üs - tə",

böy-lə-dir Dil - bər...

rit.

mf

A.ALEKSANDROV. «MÜQƏDDƏS MÜHARİBƏ»

Tempo di Marsia

The musical score is written for piano and consists of five systems, each with a treble and bass staff. The time signature is 3/4. The piece begins with a *mf* dynamic. The first system shows a series of chords in the bass and a melodic line in the treble. The second system continues with similar textures. The third system features a *f* dynamic marking. The fourth system shows a more active melodic line in the treble. The fifth system concludes with a *mf* dynamic and a double bar line.

D.ŞOSTAKOVIÇ. «7-ci SİMFONİYA»DAN
«BASQIN» EPİZODU

Allegro moderato

The musical score is presented in four systems. The first system shows the beginning of the piece with a treble clef staff and a grand staff. The tempo is marked 'Allegro moderato'. The key signature is two flats (B-flat major or D-flat minor). The first staff has a rest, while the second staff begins with a piano accompaniment marked 'pp Archi'. The second system continues the piano accompaniment with a rhythmic pattern of eighth notes. The third system shows the first staff with a melodic line and the second staff with a piano accompaniment. The fourth system continues the piano accompaniment with a rhythmic pattern of eighth notes. The score is written in 4/4 time.

C.HACIYEV. «SÜLH UĞRUNDA» SİMFONİK POEMASINDAN
GİRİŞ, ƏSAS VƏ KÖMƏKÇİ MÖVZULAR

Moderato

The musical score is presented in seven systems, each consisting of a grand staff (treble and bass clefs). The first system is marked 'Moderato' and 'f'. The second system has 'f' markings. The third system has 'f' markings. The fourth system is labeled 'Əsas partiyanın mövzusu' (Main theme of the party) and features a complex rhythmic pattern with many beamed notes. The fifth system continues this pattern. The sixth system continues the pattern. The seventh system features a different rhythmic pattern with accents (>) and 'f' markings.

Кожакчи партиянин мавзусу
Тема побочной партии
L'istesso tempo

mp

This musical score is for a piece titled 'Кожакчи партиянин мавзусу' (Kochakchi Party's Theme). It features a piano accompaniment in 3/2 time with a key signature of one sharp (F#). The tempo is marked 'L'istesso tempo'. The score consists of two systems of two staves each. The first system includes a dynamic marking of 'mp'.

Q. QARAYEV. «DON KIXOT» ƏSƏRİNDƏN «ALDONSA»

Andante dolce

slm.

p

This musical score is for the piece 'ALDONSA' by Q. Qarayev, from his work 'Don Kixot'. It is in 6/8 time with a key signature of one sharp (F#). The tempo is marked 'Andante' and the mood is 'dolce'. The score is divided into four systems of two staves each. The first system includes a dynamic marking of 'slm.'. The final system includes a dynamic marking of 'p' and measures 15 and 16 are indicated at the end of the staves.

BURAXILIŞ MƏLUMATI

MUSIQİ 7

Ümumtəhsil məktəblərinin 7-ci sinfi üçün

Musiqi fənni üzrə dərsliyin

METODİK VƏSAİTİ

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər

Oqtay Məmmədəğa oğlu Rəcəbov
Nazim Kazım oğlu Kazımov
Aytən Rauf qızı Babayeva

Redaktor

Sevinc Nuruqızı

Bədii və texniki redaktor

Abdulla Ələkbərov

Dizaynerlər

Səadət Quluzadə, Aqil Əmrahov

Üz qabığı

Təhmasib Mehdiyev

Korrektor

Ülkər Şahmuradova

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi:
2018-114

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi – 2018

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 6,2. Fiziki çap vərəqi 6,0. Formatı 70x100^{1/16}.

Səhifə sayı 96. Ofset kağızı. Məktəb qarnituru. Ofset çapı.

Tiraj 6245. Pulsuz. Bakı–2018.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya» MMC

Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 149

PULSUZ